

Assi-Jutta Kuusela

NAUDAN MONET PUOLET

Pirkanmaalaisten luomukarjatuottajien näkemyksiä toimialansa tulevaisuudesta

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2021

TIIVISTELMÄ

Assi-Jutta Kuusela: Naudan monet puolet – Pirkanmaalaisten luomukarjatuottajien näkemyksiä toimialansa tulevaisuudesta
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Hallintotieteiden tutkinto-ohjelma
Lokakuu 2021

Suomi on nimetty maailman parhaimmaksi maaksi ruokaturvan suhteen, ja Suomessa useamman peruselintarvikkeen omavaraisuus on korkealla tasolla. Maataloustuotantoon vaikuttaa kuitenkin vahvasti Euroopan unionin maatalouspolitiikka, muualla ruokaketjussa tapahtuvat muutokset sekä yhteiskunnallinen paine ruoantuotantoa, erityisesti lihan- ja maidontuotantoa, kohtaan. Ruokajärjestelmäämme kuvaa kaupan keskittyminen, ruoantuotannon riippuvaisuus ulkoa tulevasta tuotantopanoksista sekä alkutuottajien toiminnan heikko kannattavuus, ja heidän haavoittuvaisuutensa sekä taloudellisille, että ympäristöllisille muutoksille.

Kotieläintuotannon tulevaisuus ja lihansyönti on usein julkisen keskustelun kohteena. Tällä tutkimuksella pyritään tuomaan maatalous- ja ympäristöpoliittiseen keskusteluun alkutuottajien näkemyksiä sekä toimialansa nykytilasta että tulevaisuudesta. Tutkimukseen haastateltiin seitsemää pirkanmaalaista luomutuottajaa, joista kuusi harjoitti luomunaudanlihantuotantoa ja yksi luomumaidontuotantoa. Tutkimuksen keskiössä on ensinnäkin tutkia, miten haastateltavat näkevät tuotantosuuntansa nykytilan ja tulevaisuuden, ja minkälaisia uhkia he tunnistavat toiminnalleen tulevaisuudessa. Lisäksi tutkimuksessa halutaan selvittää, minkälaisia monivaikutteisen maatalouden piirteitä alkutuottajien toiminnasta on tunnistettavissa. Tutkielman teoreettinen viitekehys muodostuu transitioteoriasta, sekä monivaikutteisen maatalouden käsitteestä. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.

Analyysin tuloksista käy ilmi, että vaikka haastateltavat tuottavat julkisuudessa välillä parjattua punaista lihaa ja maitoa, niin heidän tuotantosuuntansa osuu silti yhteiskunnassa vallalla olevaan ympäristödiskurssiin. He näkevät harjoittamansa karjatalouden ympäristöystävällisenä, ja tuottamansa ruoan terveellisenä ja laadukkaana. Haastateltavat tunnistavat, että lihankulutus voi hyvinkin laskea tulevaisuudessa, mutta se ei muodosta heidän toiminnalleen uhkaa, sillä haastateltavat kokevat, että heidän tuotteilleen on markkinakanavia tulevaisuudessakin. Tulevaisuuden uhkakuvat liittyvät maataloustuotannon tehostumiseen ja keskittymiseen, sekä keinotekoisesti tuotetun lihan skaalautumiseen. Haastateltavat kritisoivat tehostuotantoa, ja esittävätkin toivottavana tuotantosuunnan tulevaisuutena sellaisen tulevaisuuskuvan, missä tuotanto palaisi takaisin perheviljelmäkeskeisyyteen. Maatilojen toiminnan tehostuminen, keskittyminen ja tilakoon kasvu on haastateltaville uhka sillä perusteella, että kun maatalous ajautuu isompiin yksiköihin, haastateltavien perheviljelmiin nojaava elämäntapa asettuu riskialttiiksi.

Monivaikutteisen maatalouden käsitteen, ja tämän aineiston, perusteella voidaan esittää, että nykyinen ruokajärjestelmä sisältää hyvin paljon heikon monivaikutteisen maatalouden piirteitä, eikä muutosta kohti vahvempaa monivaikutteista maataloutta ole näkyvissä. Tästä on esimerkkinä haastateltavien esittämä uhkakuva tulevaisuuden toiminnalleen, mikä koostuu maatalouden keskittymisen ja tehostumisen jatkumosta. Tämän lisäksi haastateltavat tuovat esiin, että toimialan sisällä ei olla kovin valmiita keskustelemaan esimerkiksi maataloustukien sitomista tuotantomääräiseen tukeen hehtaarimääräisen sijaan.

Avainsanat: alkutuotanto, karjatalous, luomutuotanto, transiio, monivaikutteinen maatalous

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1 JOHDANTO	1
1.1 Aluksi.....	1
1.2 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset	3
2 KATSAUS SUOMALASEEN RUOKAJÄRJESTELMÄÄN	6
2.1 Suomalaisen ruokajärjestelmän nykytila	6
2.2 Miten suomalainen maatalous voi?.....	8
2.2.1 Maatalouspolitiikan vaikutuksista ruoantuotantoon	11
2.2.2 Maatilojen varautumismahdollisuudet.....	14
2.3 Entä kuluttajat?	15
2.3.1 Mitä voimme sanoa lihankulutuksen tulevaisuudesta?.....	17
3 KOHTI VAHVAA MONIVAIKUTTEISTA MAATALOUTTA	20
3.1 Aluksi.....	20
3.2 Transitioteoria	20
3.3 Monivaikutteinen maatalous	25
3.3.1 Transitio kohti vahvan monivaikutteisen maatalouden regiimiä	26
4 TUTKIMUKSEN MENETELMÄ.....	32
4.1 Tapaustutkimus	32
4.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi	32
5 HAASTATTELUSSA PIRKANMAALAISET TUOTTAJAT	36
5.1 Haastateltavien esittely	36
5.2 Aineistonkeruumenetelmä	39
6 TUOTTAJIEN NÄKEMYKSET TULEVAISUUDESTA.....	42
6.1 Syyt valitun tuotantomuodon takana	42
6.2 Tuotantosuunnan nykytilasta	45
6.2.1 Kasvisruoka – uhka vai mahdollisuus?.....	47

6.3 Tulevaisuuden näkymät	50
6.3.1 Uhkakuvat.....	50
6.3.2 Maataloustuet muutoksen mahdollistajana vai estäjänä?	52
6.3.3 Vahvaa monivaikutteista maataloutta tavoittelemassa	56
6.4 Analyysin yhteenveto ja pohdinta.....	58
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	62
LÄHTEET.....	64
LIITTEET	73
Liite 1. Haastattelurunko.....	73

1 JOHDANTO

1.1 Aluksi

Maaliskuussa 2021 julkaistiin Suomen terveyttä ja kestäväää kehitystä edistävä elintarviketutkimuksen strategia aikavälille 2021–2035 yhteistyössä eri yliopistojen, tutkimuslaitosten, THL:n ja Ruokaviraston kanssa. Strategian pääasiallisena tavoitteena on Suomen asemoiminen avaintoimijaksi siirtymässä kohti terveellistä ja kestäväää globaalia elintarvikejärjestelmää, joka johtaa talouskasvuun sekä ihmisten että yhteiskunnan hyvinvointiin. Tämän pääasiallisen tavoitteen alle on taas määritelty neljä alatavoitetta vuodelle 2035: 1) terveellinen, turvallinen ja kestävä ruokavalio on kaikille suomalaiselle mahdollinen; 2) ruoan- ja rehuntuotanto on Suomessa kestävä, kilpailukykyinen ja resilientti; 3) resurssitehokkuus ja jätteettömyys ovat keskeisiä tekijöitä suomalaisessa ruokajärjestelmässä; sekä 4) Suomi on kestävien ruokajärjestelmännovaatioiden edelläkävijä. (Sözer ym. 2021, 2.)

Tässä viitekehyksessä ruoantuotanto ja -kulutus on keskeisessä asemassa. Vuonna 2020 Suomi nimettiin maailman parhaimmaksi maaksi ruokaturvan suhteen (Statista 2.3.2021), ja Suomessa useamman peruselintarvikkeen omavaraisuus on korkealla tasolla (Luonnonvarakeskus 2016). Kuitenkin Suomen maataloustuotanto on riippuvainen Euroopan unionin maksamista maataloustuista, jotka muodostavat suuren osan maatalousyrittäjien toimeentulosta. Euroopan tilintarkastustuomioistuin nuhteli kesäkuussa 2021 koko unionin maatalouspolitiikan toimijoita siitä, että vaikka komissio on osoittanut toimintakaudella 2014–2021 100 miljardia euroa yhteisen maatalouspolitiikan määrärahoista ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja siihen sopeutumiseen, päästöt eivät ole muuttuneet huomattavasti vuoden 2010 jälkeen (Euroopan tilintarkastustuomioistuin 21.6.2021). Suomen ilmastokertomuksen (Ympäristöministeriö 2020, 33) mukaan maatalouden päästöjen odotetaan nykyisillä toimilla pysyvän suhteellisen tasaisina vuoteen 2030 asti.

Sekä Euroopan unionin että kansallisen maatalouspolitiikan lisäksi alkutuottajiin vaikuttaa muuallakin ruokaketjussa tapahtuvat muutokset, kuten muutokset kuluttamisessa. Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta suomalaisen ruokajärjestelmän ei voi sanoa olevan oikeudenmukainen, sillä esimerkiksi alkutuottajien toiminnan kannattavuus on heikkoa (Kortetmäki 2018, 5), ja he ovat haavoittuvaisia sekä taloudellisille että ympäristöllisille muutoksille (Puupponen, Kortetmäki, Paloviita & Silvasti 2017, 24). Ruokajärjestelmämme ominaispiirteitä kuvaa myös se, että kauppa

hallitsee kaksi suurta ketjua (Kuosmanen, Niemi & Sipiläinen 2009, 15). Vuonna 2020 Suomen päivittäistavarakaupasta yli neljä viidesosaa jakautui S-ryhmän ja K-ryhmän välillä niin, että ensimmäisen markkinaosuus oli 46,0 prosenttia ja jälkimmäisen 36,9 prosenttia. Lidlin osuus oli 9,5 prosenttia ja muiden kauppojen 7,5 prosenttia. (Päivittäistavarakauppa ry 2021, 9.)

Aikaisempaan ruokajärjestelmätutkimukseen peilaten alkutuottajalähtöisen tutkimuksen osuus on vähäinen; viljelijät ovat esimerkiksi kritisoineet ympäristöpolitiikan keinoja siitä, että nämä keinot eivät sovi esimerkiksi heidän toimintansa päämääriin tai käytäntöihin (ks. esim. Huttunen 2015; Huttunen & Oosterveer 2016). Ristiriita on tällöin huomattava, kun käytännön taso ja poliittinen ohjaus eivät kohtaa. Pyrin tutkimuksellani ottamaan tähän ristiriitaan kantaa, ja tuomaan ympäristöpoliittiseen ruokakeskusteluun mukaan alkutuottajan näkemykset. Voi myös olla, että alkutuottajat eivät koe saavansa näkemyksiään kuulluksi, sillä useasti eri asian- tuntijatapaamisissa heitä edustaa jokin etujärjestö, kuten MTK. Ruokajärjestelmän murroksesta kirjoitetaan ja puhutaan tutkimuskentällä, ja tähän keskusteluun tämäkin tutkielma pyrkii ottamaan osaa.

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on esitetty toimia kestävämpien elintarvikejärjestelmien saavuttamiseksi: esimerkiksi Reisch, Elberle ja Lorek (2013, 19) tuovat esiin liha- ja maitotuotteisiin kohdistuvia erilaisia toimia, joihin sisältyy korkeampi arvonlisävero liha- ja maitotuotteille; hiilidioksidivero; lihan ja muiden eläinperäisten tuotteiden tuotantokiintiöiden käyttöönotto; sekä vähittäiskauppojen kannustaminen kestävien ruokastrategioiden kehittämiseksi. Kuitenkin jos siirrymme globaalilta tasolta kansalliselle tasolle, on hyvä huomata, että Suomen omavaraisuusaste liha- ja maitotuotteissa on korkea, eli nämä tuotantosuunnat ovat vallalla olevia tuotantotapoja vallitsevassa järjestelmässämme. Karttunen, Kuhmonen & Savikurki (2019, 5) ovat myös tuoneet esiin, että mikäli kotieläintuotantoa vähennettäisiin ainoastaan Suomessa, ulkoistaisimme tuonnin kasvaessa ruoantuotannon ympäristövaikutuksia. Toisaalta kotieläintuotannon väheneminen ainoastaan Suomessa on nähdäkseni hyvin epätodennäköinen skenaario.

Muun muassa nämä huomiot mielessä pitäen lähdin rakentamaan tutkimusaiheittani alkutuotannosta käsin. Julkinen ympäristökeskustelu kärjistyy useasti kotieläintuotannon merkityksestä puhuttaessa, ja lisäksi kasvissyönnin lisääntymisestä povataan seuraavaa megatrendiä. Oletin, että nämä asiat vaikuttavat karjatalouden harjoittamiseen, josta syntyi kiinnostukseni lähteä tutkimaan karjataloutta harjoittavien näkemyksiä alansa tulevaisuudesta. Tutkimukseni

ytimessä onkin siis tutkia alkutuottajien näkemyksiä tuotantosuuntansa nykytilasta ja tulevaisuudesta. Minua kiinnosti erityisesti selvittää, minkä he kokevat uhkana tulevaisuuden toiminnalleen. Yhtenä tavoitteena tulevaisuuskuvien luomisessa erilaisten tutkimusten ja raporttien avulla on nähdäkseni kestävämmän ruokajärjestelmän tavoite, johon keskusteluun myös tämä tutkimus ottaa kantaa. Haastattelin tutkielmaan kuutta luomunaudanlihantuottajaa sekä yhtä luomumaidontuottajaa. Tutkielman teoreettinen viitekehys muodostuu transitioteorian ja monivaikutteisen maatalouden käsitteen kautta. Monivaikutteisen maatalouden keskeisiä elementtejä on se, että maatalous tuottaa ruoantuotannon lisäksi myös muita, ei-markkinahintaisia hyödykkeitä (OECD 2001, 13), eli esimerkiksi kulttuurimaiseman ja -perintöjen, luonnon monimuotoisuuden, virkistymisen ja ruokaturvan tuottamista (Daugstad ym. 2006, 68).

Tutkielmaani on ollut ohjaamassa Nina Nygrenin lisäksi tutkimusprofessori Minna Kaljonen Suomen ympäristökeskus SYKEstä. Minna päätyi toiseksi ohjaajakseni työskennellessäni tutkimusavustajana SYKEN ympäristöpolitiikkakeskuksessa. Tätä tutkielmaa ei kuitenkaan ole tehty toimeksiantona SYKElle.

1.2 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Ruokajärjestelmän eri toimijoilla on erilaisia käsityksiä ja malleja järjestelmän nykyisestä tai toivotusta toiminnasta, ja näistä käsityksistä käsin toimijat havainnoivat, kehystävät, tulkitsevat sekä osallistuvat järjestelmän toimintaan (Karttunen, Kuhmonen & Savikurki 2019, 21). On muistettava, että sosio-tekniisten järjestelmien tulevaisuutta ei voi ennustaa tarkasti (Schiere, Darnhofer & Duru; teoksessa Darnhofer, Gibbon & Dedieu 2012, 358), sillä nykyhetkessä valittavissa olevia ja sen kautta määrittyviä vaihtoehtoisia tulevaisuuksia on useita (ks. esim. Bell 1997). Tutkimusta ruokailutottumusten vaikutuksista alkutuotantoon on tehty jonkin verran (esim. Huan-Niemi ym. 2017; Saarinen ym. 2019), mutta ei nähdäkseni riittävästi. Onko esimerkiksi lisääntyvä kasvissyönti uhka alkutuottajien toiminnalle, ja onko tällainen tulevaisuuskuva osa heidän todellisuuttaan? Muun muassa tämä kysymys on tutkielmani ytimessä.

Muotoilin tutkimuskysymykseni näin ollen seuraavanlaisiksi:

- 1) *Miten alkutuottajat näkevät tuotantosuuntansa tulevaisuuden? Minkä alkutuottajat näkevät uhkana toiminnalleen tulevaisuudessa?*
- 2) *Minkälaisia monivaikutteisen maatalouden piirteitä alkutuottajat tunnistavat nykyaikaisesta maataloudesta?*

Tutkimukseni asettuu näin ollen yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tutkimuskenttään. Kuten Massa (2014, 11) kirjoittaa, ”yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen ydin-sanoma on, että ympäristöajattelusta puuttuu ilman yhteiskuntatieteitä kulttuurin muutoksen ja muuttamisen näkökulma”. Yhteiskuntatieteellisiin kysymyksenasetteluihin törmää, kun kysytään esimerkiksi, miten ympäristöongelmat rakentuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti (ks. esim. Hannigan 1995). Tutkielmani tarkoituksena ei ole tulla johtopäätökseen siitä, minkälainen on kestävä ruokajärjestelmä. Ympäristöpolitiikan opiskelijana huomaan tarkastelevani tutkimusaiheitani ”kestävyyslinssien” läpi, vaikka en siihen sen tarkemmin keskittyisikään. Mitä tulee tähän tutkielmaan, tiedostan kyllä katsovani tutkimusaihetta erityisesti ekologisen kestävyuden näkökulmasta; Kortetmäki (2018, 10) kirjoittaa osuvasti, että vaatimus siirtymästä kasviperäisempään ruokajärjestelmään on syntynyt juuri ekologisen kestävyuden nimissä. Alkuperäisenä hypoteesinani oli ensinnäkin se, että kulutustottumuksissa suositaan yhä enemmän kasvisruokaa, ja että tämä olisi alkutuottajien toimintaan vaikuttava muutosvoima. Myös Karttunen, Kuhmonen & Savikurki (28.3.2019, 7) kirjoittavat osuvasti, että ”ympäristökeskustelu kiteytyy usein väittelyyn kotieläintuotannon tulevaisuudesta ja lihansyönnistä.” Pyrin tutkielmani osalta laajentamaan tätä kyseistä keskustelua.

Lähdin rakentamaan teoreettista viitekehystä myös siitä näkökulmasta, että miten maatalouden rakennekehitys, ja tämän kehityksen vaativan jatkuvan investoinnin kierre, onnistuttaisiin rikkomään. Niskasen ja Heikkilän (2019; teoksessa Niemi & Väre 2019, 74) mukaan ”maatalouden rakennekehitys on keskeinen maatalouden investointitarpeita ylläpitävä tekijä, sillä investoinnit korvaavat tuotannosta poistuvien tai tuotantosuuntaa vaihtavien maatalojen tuotantokapasiteettia”. Olen rajannut tutkielman ulkopuolelle suuren määrän maataloustuottajia valitessani haastateltavikseni ainoastaan naudanliha- ja maidontuottajia. Toisaalta juuri tämä ryhmä on nähdäkseni kiivaimman julkisen keskustelun kohteena, jolloin kyseisen ryhmän näkemysten selvittäminen ja tutkiminen onkin äärimmäisen mielenkiintoista. Tämän tutkielman aineisto on erityislaatuinen, koska se koostuu kokonaan luomukotieläintuottajien haastatteluista. Nähdäkseni heidän näkemyksensä voivat laajentaa käsitystä karjatalouden merkityksestä niin haastatelluille alkutuottajille, että ruokajärjestelmälle.

Suomalaisen ruokajärjestelmän tutkiminen on sellaista, jonka parissa toivon työskenteleväni tulevaisuudessa. Minulla ei kuitenkaan ole henkilökohtaista kosketuspintaa maatalouteen tai maaseutuun muuta kuin kurssitöiden, ja aikaisemman työkokemuksen, perusteella. Ruoantuotannon ja -kulutuksen tulevaisuutta pohtiessa olen muodostanut itse sellaisen käsityksen, että lihankulutus on saatava laskemaan, sekä terveydellisistä että ilmastollisista syistä. Minulle ei

ole kuitenkin syntynyt vielä kattavaa ymmärrystä siitä, miten esimerkiksi kotieläintuotannon edustajat tähän suhtautuvat ja toisaalta, miten he näkevät oman elinkeinonsa tulevaisuuden. Väitän, että tämä tutkielma avaa heidän näkemyksiään syvemmin kuin mitä esimerkiksi julkinen keskustelu.

Tutkielmani etenee seuraavanlaisesti: luvussa kaksi sukellaan ruokajärjestelmän, ja sen osien, aikaisempaan tutkimukseen. Tarkastelen tässä luvussa myös lyhyesti maatalojen varautumismahdollisuuksia nyky-yhteiskunnassa, sekä pohdin lihankulutuksen tulevaisuutta Suomessa. Luvussa kolme esitellään tutkielman teoreettinen viitekehys. Luku neljä on omistettu aineiston analysointimenetelmän kuvaamiselle, ja itse aineisto ja sen keruumenetelmä esitellään luvussa viisi. Luku kuusi on itse analyysiluku, ja tämä tutkielma päättyy johtopäätöslukuun numero seitsemän.

2 KATSAUS SUOMALASEEN RUOKAJÄRJESTELMÄÄN

2.1 Suomalaisen ruokajärjestelmän nykytila

Ruokajärjestelmällä tarkoitetaan koko sitä toimintojen ja toimintojen verkostoa, jossa osallistutaan ruoan tuottamiseen, jalostamiseen, pakkaamiseen, kuljetukseen, myyntiin, tarjoiluun ja valmistukseen (Ericksen 2008, 234; teoksessa Kortetmäki 2018, 4). Ruokajärjestelmään voidaan laskea kuuluvaksi myös ”sellaiset sosioekonomiset ja ympäristötekijät, jotka osaltaan määrittävät millainen ruokajärjestelmän toiminta on kannattavaa, tai edes mahdollista” (Kortetmäki 2018, 4). Näin ollen ruokajärjestelmää muokkaavat myös sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät. Joskus käsitteitä ruokajärjestelmä ja ruokaketju saatetaan käyttää synonyymeina. Ruokaketju kuvataan usein vasemmalta oikealle kulkevana materiaalivirtana, jolloin kuvauksessa ei oteta huomioon ympäröivän maailman asettamia rajoituksia ja sääntöjä. Ruokajärjestelmällä taas kuvataan ruokaketjua laajempi verkosto, joka sisältää ruokaketjun lisäksi esimerkiksi siihen kohdistuvat muutos- ja ohjausvoimat, sekä toiminnan ympäristövaikutukset. (Karttunen, Kuhmonen & Savikurki 2019, 9.)

Suomalaisen ruokajärjestelmän kestävyys on tutkimuskentällä tuttu aihe: esimerkiksi Silvasti ja muut (2019, 3) ovat kirjoittaneet suosituksia kestävä ruokajärjestelmän luomiseksi, jossa he painottavat sitä, että vain kestävä ruokajärjestelmä voi taata ruokaturvan. He ovat ottaneet huomioon kestävä ruokajärjestelmän määritelmässään niin ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen kuin kulttuurisenkin kestävyuden. Ekologisesti kestävä järjestelmä ei saisi heikentää luonnon monimuotoisuutta, vesistöjen puhtautta tai kiihdyttää ilmastonmuutosta. Taloudellisesti kestävä järjestelmä turvaa kuluttajille siedettävän hintatason kuitenkin vaarantamatta viljelijöiden ruoantuotannosta saatavaa toimeentuloa. Viimeisimmäksi sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä järjestelmän tulisi olla oikeudenmukainen, sosiaalisesti hyväksyttävä ja kulttuurisia erityispiirteitä kunnioittava. Lisäksi kirjoittajat huomauttavat, että ”ruokajärjestelmän on oltava myös resilientti eli häiriökestävä ja sopeutumiskykyinen”. (Emt.) Paloviita (2017, 100) nostaa kestävä ruokajärjestelmän yhdeksi keskeisimmäksi ominaisuudeksi myös tulevien sukupolvien tarpeiden huomioon ottamisen. Kirjoittajan mukaan kestävä ruokajärjestelmän saavuttamiseen vaikuttaa moni tekijä ruokaketjussa ja sitä ohjaavassa ruokapolitiikassa, jotka ovat keskenään riippuvaisia.

Nykyistä ruokajärjestelmäämme on tutkittu myös sen haavoittuvuuden näkökulmasta: Palo-viita, Puupponen, Kortetmäki & Silvasti (2015, 67–68) analysoivat sitä, minkälaisia ruokajär-jestelmän haavoittuvaisuuksia suomalaisten organisaatioiden julkisista dokumenteista – esi-merkiksi eri ministeriöiden strategioista – oli tunnistettavissa. Aineiston perusteella kirjoittajat ovat tunnistaneeet ruokajärjestelmän haavoittuvaisuuksiksi muun muassa maatalouden päästöt, toiminnan heikon kannattavuuden sekä yhä useamman ihmisen tarpeen ruoka-avulle. Kirjoit-tajat nostavat esiin myös institutionaalisia heikkouksia, kuten keskitetyn elintarvikejärjestel-män sekä sen hajautetun hallinnon. He tulevat keräämänsä aineiston perusteella siihen lop-putulokseen, että kaikista haavoittuvimpia toimintoja suomalaisessa ruokajärjestelmässä ovat alkutuotanto, elintarviketeollisuus sekä kulutus. Maataloudessa viljelijöillä on edessään niin taloudellisia, ympäristöllisiä, sosiaalisia kuin institutionaalsiakin paineita. Elintarviketeolli-suus, joka tämän artikkelin mukaan koostuu pääasiassa pienistä ja keskisuurista yrityksistä, on altis useille stressitekijöille. Kuluttajien haavoittuvuuteen liittyy läheisesti esimerkiksi köy-hyys.

Markkinoille ja kaupan hyllyille on viime aikoina ilmestynyt yhä enemmän liha- ja maitotuot-teita korvaavia tuotteita. Lonkila ja Kaljonen (2021, 625) käsittelevät artikkelissaan näitä vaih-toehtoisia tuotteita koskevaa tutkimusta. Näillä vaihtoehtoisilla proteiinilähteillä on esitetty olevan merkittävä rooli siirtymässä kohti kestävämpää ruoankulutusta, vaikka tilastollisesti ei vielä voida osoittaa, että lihankulutus olisi vähentynyt. Kasvu on kuitenkin tasaantunut (Luon-nonvarakeskus Tilastotietokanta 24.6.2021). Kirjoittajat kritisoivatkin sitä, miten vähän on tut-kittu sitä, miten nämä vaihtoehtoiset tuotteet vaikuttaisivat tulevaisuudessa sekä viljelykäytän-töihin, että maatilayhteisöihin. Jotta muutos kohti kestävämpää ruokajärjestelmää olisi mah-dollista, kirjoittajien mukaan huomiota on kiinnitettävä uudelleen koko ruokajärjestelmän li-säksi alkutuotantoon. (Emt., 635.)

Suomen ruokajärjestelmän heikkouksia nostavat esiin myös Karttunen, Kuhmonen & Savi-kurki (2019, 6), jotka kritisoivat muun muassa vallan keskittymistä kauppaketjuille ja muille tuottajien ja kuluttajien välissä toimiville tahoille. He esittävät, että pitkien ja läpinäkymättö-mien ruokaketjujen vastavoimaksi ovat vahvistumassa tuottajien ja kuluttajien suorat yhteydet. Tulevaisuudessa ruokajärjestelmä saattaakin jakautua nykyistä selvemmin kahtia: hintavetoi-seen ja vuorovaikutusvetoiseen järjestelmään. (Emt.) Tulkitseen tämän jakautumisen niin, että hintavetoisessa järjestelmässä kuluttajat hakevat mahdollisimman edullista ruokaa, joka täyttää heidän perustarpeensa, kun taas vuorovaikutusvetoisessa järjestelmässä ruoan tuottajan ja ku-

luttajan välille syntyy luottamussuhde, missä tuottaja saattaa tuntea jokaisen asiakkaansa. Tällöin ruoasta ollaan valmiita maksamaan myös enemmän, kun sen voi ostaa suoraan tuottajalta ja ruoan lopullista hintaa nostavia välikäsiä jää pois.

Paloviita, Puupponen, Kortetmäki & Silvasti (2015, 61) kirjoittavat, että laajempien yhteiskunnallisten kysymysten – kuten ruokaturvan ja kestävyys – hallinta edellyttää systeemistä lähestymistapaa, joka ei rajoitu ainoastaan ruokaketjuun. Tämä tarkoittaa muuttuvien ympäristöllisten, taloudellisten ja sosiaalisten olosuhteiden tunnistamista, sekä niiden yhteyden elintarvikejärjestelmään ymmärtämistä. Ruokajärjestelmät muuttuvat yleensä hitaasti, ja ne ovat lisäksi vahvasti institutionalisoituneita sekä kulttuurisesti juurtuneita. Ruokajärjestelmien toimintaa jäykistävät lisäksi niin taloudelliset valtasuhteet kuin vakiintuneet kulutustottumukset ja toimintatavat. (Kuhmonen ym. 2016, 9.)

2.2 Miten suomalainen maatalous voi?

Vuonna 2019 Suomessa oli noin 46 800 maatalous- ja puutarhayritystä (Latvala, Niemi & Väre 2020, 5), joista 5 000 tilaa on luomutiloja. 25 prosenttia maataloista on eläintiloja, 67 prosenttia kasvinviljelytiloja ja loput 8 prosenttia sekataloja, joilla ei ole yhtä selkeää päätuotantosuuntaa. (Ruokavirasto 2021.) Maatilojen keskikoko on ollut kasvussa jo vuodesta 2010 samaan aikaan, kun niiden lukumäärä on vähentynyt. Euroopan unionin jäsenyysaikana maatilojen määrä on vähentynyt yli 48 prosenttia, mikä tarkoittaa että 23 vuoden aikana on lopettanut reilu 46 000 tilaa (Niemi & Väre 2019, 47). Toisin sanoen toiminta siis keskittyy ja tehostuu: esimerkiksi Rikkonen (2005, 212) tuo esiin artikkelissaan, että aikaisemman tutkimuksen mukaan maatalouden teollistuminen jatkuu Suomessa. Yli 100 hehtaarin tilojen osuus on kasvanut viimeisen 23 vuoden aikana yhdestä prosentista jopa 11 prosenttiin (Niemi & Väre 2019, 48). Latvala, Niemi ja Väre (2020, 5) ovatkin tunnistaneet yhdeksi syyksi maatilojen määrän vähenemiselle maatilojen sukupolvenvaihdoksen: maatiloja siirtyy seuraavalle sukupolvelle vähemmän, jolloin nuorten viljelijöiden osuus vähenee, ja maatalousväestö ikääntyy. Vuonna 2019 viljelijöiden keski-ikä oli 53 vuotta, ja erityisesti yli 65-vuotiaiden viljelijöiden määrä oli lisääntynyt. Jopa 86 prosenttia maataloista on perhevilmeliä (Ruokavirasto 2021). Globaalisti tarkasteltuna yli 90 prosenttia maailman maataloista on yksilöiden tai perheiden käsissä, ja myyntiarvokkaimmiten he tuottavat 80 prosenttia maailman ruoasta (FAO, IFAD & WFP 2015, 31), joskin nämä arviot prosenttiosuuksista saattavat vaihdella paljonkin (Lähde 2019, 130).

Hildén, Jokinen ja Aakkula (2012, 3388) kirjoittavatkin, että suomalainen maataloustuotanto on perinteisesti perustunut perheviljelmiin sekä maatalous- että metsätuotannon yhdistämiseen. Kuitenkin näistä kahdesta juuri maatalouden kestävyiden osa-alueet ovat polarisoituneet teollisten ja tehokkuuteen pyrkivien maatilojen ja monimuotoisen, mutta toiminnaltaan pienimuotoisemman maatalouden välillä (Järvelä, Jokinen, Huttunen & Puupponen 2009, 113). Tämä on Hildénin, Jokisen ja Aakkulan (2012, 3388) mukaan johtanut siihen, että jotkin kestävyiden ulottuvuudet ovat edenneet enemmän mitä toiset; esimerkiksi ymmärrys toiminnan vaikutuksesta ympäristöön on kasvanut, kun taas maatilojen taloudellinen kannattavuus on heikentynyt. Maatalousyrittäjät saavat osan tuloistaan Euroopan unionin maksamina maataloustukina, joten unionin yhteinen maatalouspolitiikka, eli CAP (*Common Agricultural Policy*) sanelee hyvin pitkälle myös suomalaisten maatilojen toimintaa. Palaan maatalouspolitiikan tarkempaan tarkasteluun luvussa 2.2.1.

Suomalaista maataloutta ja alkutuotantoa on lähestytty tutkimuskirjallisuudessa myös kestävä maatalouden käsitteen kautta: Hildén, Jokinen ja Aakkula (2012, 3387) tutkivat sitä, miten poliittisilla keinoilla, niin Suomen kuin EU:n tasolla, on yritetty toteuttaa sekä valvoa kestävä maataloutta – siinä kuitenkaan onnistumatta. Ongelmia on ilmennyt kestävä maatalouden määritelmävaiheessa, koska jo kestävyiden määritelmän tausta on moninainen. Yksi kattavimmista ja laajasti hyväksytyistä kestävä maatalouden käsitteistä annettiin vuonna 1990 Yhdysvaltain maatalousosaston toimesta. Kestävä maatalous määritellään järjestelmäksi, jossa yhdistyy eläin- ja kasvintuotanto paikallisella tasolla, ja joka pitkällä aikavälillä 1) täyttää ihmisten ravitsemukselliset tarpeet, 2) parantaa ympäristön sekä niiden luonnonvarojen laatua, mitä käytetään maataloudessa, 3) hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti uusiutumattomia luonnonvaroja ja maatilalla käytettäviä resursseja, sekä integroi tarvittaessa luonnon biologisia syklejä, 4) ylläpitää maatilojen toiminnan taloudellista kestävyttä, ja 5) parantaa sekä viljelijöiden että koko yhteiskunnan elämänlaatua. (Yhdistyneet kansakunnat 2012.) Kirjoittajien mukaan todellinen haaste on siinä, miten kestävyys saadaan tuotua käytännön tasolle (Hildén, Jokinen & Aakkula 2012, 3388).

Kestävä maatalouden kehittäminen edellyttää Lacomben, Couixin ja Hazardin (2018, 208) mukaan kemiallisten tuotantopanosten vähentämistä, joita käytetään esimerkiksi vaihtelevan ilmaston tuoman epävarmuuden, ja sadon tuoton parantamisen vuoksi. Agroekologia on uudenlainen paradigma, jonka tavoitteena on maatalousjärjestelmän uudelleen muotoilu niin, että alkutuotanto ei nojaisi näihin kemiallisiin tuotantopanoksiin. Näiden periaatteiden täytäntöön-

pano laittaa viljelijöitä muuttamaan käytänteitään radikaalisti, sekä pohtimaan uudelleen toimintansa syitä. Tämän tutkielman haastateltavia voidaan pitää jollain tasolla agroekologian harjoittajina, sillä he kaikki ovat luomutuottajia, sekä useampi heistä harjoittaa uudistavaa viljelyä. Luonnonmukaisessa viljelyssä keskitytään maaperän hedelmällisyyden vaalimiseen suljetun materiaalikierron avulla (Smith, Stirling & Berkhout 2005, 1493), jolloin ruoantuotannossa ei käytetä esimerkiksi kemiallisia tuotantopanoksia.

Jo Goodland (1997, 194) tunnisti globaalin tason ongelman karjantuotannon vaatimista peltopinta-aloista, joilla voitaisiin tuottaa viljoja ja palkokasveja suoraan ihmisten ravinnoksi. Hän kirjoittaa, että yhtä yhden naudanlihakilon tuottamiseksi tarvitaan seitsemän kiloa viljaa. Ennen käytännössä kaikki liha tuli laiduntavista eläimistä, jotka pystyivät ruoansulatuksellaan hyödyntämään myös tilan ylijäämää sekä jätteitä, ja näin ollen tuottamaan lantaa rikastuttamaan maaperää. Näin ollen naudanlihantuotanto on tärkeä osa uudistavaa, tai regeneratiivista, maanviljelyä: Parasta Pirkanmaalta -hanke (2020, 11) on kirjoittanut tiivistelmän maa- ja ruokatalouden askelmerkeistä kohti hiilineutraaliutta, ja maatalouden ekologista transitiota. Toimenpiteet liittyivät esimerkiksi maaperää ja ekosysteemejä uudistavien viljelymenetelmien laajempaan käyttöönottoon, erityisesti perheviljelmillä. Uudistavaan viljelymenetelmään sisältyy tiivistelmän mukaan optimoitu laidunkierto, kasvipeitteisyys, monilajisuus, kierto viljely ja ravinneomavaraisuus. Tämä hillitsi osaltaan myös maatalouden typpipäästöjä muun muassa tehostetun karjanlannan käytön ja optimoidun laidunkierron kautta.

Niemen & Väre (2019, 79) mukaan ”erityisesti metsälaitumista, niityistä ja kedoista riippuvainen perinnebiotooppien eliöstö on taantunut ja uhanalaistunut karjanlaidunnuksen ja karjatilojen vähenemisen takia.” Perinnebiotoopeilla elävistä kasvilajeista lähes kolmannes on Punaisella listalla, mikä tarkoittaa sitä, että kyseisellä listalla olevat lajit katsotaan joko ”hävinneiksi, uhanalaisiksi, silmälläpidettäviksi tai puutteellisesti tunnetuiksi” Kirjoittajien mukaan karjatalouden väheneminen on johtanut muun muassa maatalousympäristön yksipuolistumiseen sekä hyönteisravinnon vähenemiseen. Toisaalta kirjoittajat eivät ota kantaa siihen, kuinka paljon nautoja tarvittaisiin ylläpitämään perinnebiotooppeja, ja kuinka yleistä laidunnus on ollut tutkimuksen tekohetkellä.

Tulevaisuustarkasteluja Suomen maatalouden tulevaisuudesta ovat tehneet muun muassa Huan-Niemi ja muut (2017, 489), jotka muodostivat suomalaisen maatalousalan tulevaisuuskuvia vuoteen 2030 hyödyntäen sekä kvantitatiivista, että kvalitatiivista tutkimusotetta. Myös

Rikkinen (2005, 205) on muodostanut tulevaisuuden skenaarioita maatalouden tulevaisuudesta, mutta nämä skenaariot ulottuvat vain vuoteen 2025. Huan-Niemen ja muiden (2017, 501) artikkelissa kirjoittajat muodostivat maatalousalan tulevaisuuskuvat erityisesti kansallisen politiikan suunnittelu- ja päätöksentekoprosessin tueksi, ja eri tulevaisuusskenaariot kattavatkin niin globaalin, EU:n ja kansallisen tason. Kvantitatiivista mallintamista käytettiin skenaarioiden muodostamiseen, ja tämän työn perusteella kirjoittajat esittävät tulevaisuuden skenaarion vuodelle 2030, missä suomalaisen maidon, viljan ja naudanlihan kilpailukyky vähenisi, kun maataloustuet poistettaisiin, jolloin markkinat avautuisivat ja vapautuisivat. *Business as usual* -skenaariossa suomalainen alkutuotanto vähenisi reilut 12 prosenttia, viljan tuotantomäärät laskisivat lähes kymmenen prosenttia, ja naudanlihan lähes 14 prosenttia. Maitotuotteiden tuotanto vähenisi noin viiden prosentin verran.

Huan-Niemen ja muiden (2017, 499–500) suorittaman Delphi-kyselyn tulosten avulla tunnistettiin kuusi strategisesti merkittävää asiaa Suomen maa- ja elintarviketaloudelle: 1) maatilojen kannattavuus Suomessa; 2) Euroopan unionin vaikutus kansalliseen maatalous- ja aluepolitiikkaan; 3) kansallisesti maksettujen tukien osuus maataloustukien kokonaismäärästä; 4) EU:n maatalousbudjetti rahoituskaudelle 2014–2020; 5) kotimaisen ruoan osuus Suomen kokonaiskulutuksesta; ja 6) maatalouden aiheuttama fosforikuormitus Suomen vesistöissä. Haastateltavat asiantuntijat pitivät tilojen kannattavuuden nousua toivottavana, mutta kirjoittajat tuovat kuitenkin esiin, että tämä ei ole kovinkaan todennäköistä. Maidontuotantoa pidettiin tärkeänä niin artikkelin kirjoitushetkellä kuin tulevaisuudessakin, mutta alan tulisi varautua toimintaolosuhteiden muutokseen ja yhä kasvavaan kilpailuun ulkomailta. Asiantuntijat toivoivat myös, että unionin vaikutusvalta Suomen maatalous- ja aluepolitiikkaan laskisi, jotta Suomen maatalouspolitiikassa voitaisiin ottaa kansalliset tavoitteet paremmin huomioon.

2.2.1 Maatalouspolitiikan vaikutuksista ruoantuotantoon

Euroopan unionin yhteisen maatalouspolitiikan tukimuotoihin kuuluu unionin kokonaan rahoittamat suorat tuet, unionin osaksi rahoittamat luonnonhaittakorvaus sekä maatalouden ympäristökorvaus. Kyseisiä tukia täydennetään myös Suomessa kansallisesti maksettavilla tuilla, joihin kuuluu pohjoinen tuki, Etelä-Suomen kansallinen tuki, sekä muutama muu tukimuoto. (Niemi & Väre 2019, 62.) Ruokaviraston (2021) mukaan maataloustukien osuus maatalon kokonaistuotosta on noin 32 prosenttia. Viimeisimmän CAP:n aikana – vuonna 2017 – Suomelle

maksettiin yhteensä noin 1,4 miljoonaa euroa maataloustukia. Tämän lisäksi Suomelle maksettiin kansallisia tukia yhteensä 330 miljoonaa, joka koostui tuesta pohjoiselle alueelle (297 miljoonaa), tuesta eteläiselle alueelle (25 miljoonaa), sekä muista kansallisista tuista (8 miljoonaa). Kansalliset tuet on sidottu tuotantoon niin, että tukia saa tietystä litramäärästä maitoa, eläinten lukumäärästä sekä öljy- ja proteiinikasvien hehtaarimäärästä. (Niemi & Väre 2017, 45.)

Aikaisemman tutkimuksen perusteella voi kuitenkin esittää, että maataloustukien sitominen hehtaareihin on nostanut viljelysmaan hintoja huomattavasti, mikä taas heikentää suomalaisten maatilojen kannattavuutta ja vaikeuttaa uusien ja nuorten viljelijöiden pääsyä alalle (Huan-Niemi ym. 2017, 501). Vuonna 2018 tilojen viljelyksessä olleesta hehtaarimäärästä lähes 37 prosenttia oli vuokratilaa, kun samainen luku oli vuonna 1995 22 prosenttia (Niemi & Väre 2019, 48). Huan-Niemen ja muiden tekemän tutkimuksen mukaan tukien lakkauttaminen voisi laskea peltomaan hintaa jopa puolella, mikä voisi auttaa uusia tulokkaita Suomen maatalousalan yhä ikääntyvän väestön joukkoon. Tämä herättää kuitenkin huolia asiantuntijoissa, sillä maataloustuet ovat suomalaiselle maataloudelle erittäin tärkeitä, jolloin tukien poistamiselle olisi suuri vaikutus maatilojen tuloihin ja näin ollen tilojen kannattavuuteen ja toiminnan jatkuvuuteen. (Emt., 501.)

Luomutuotannosta puhuttaessa luonnonmukaisen tuotannon toimenpiteestä maksettiin tuki-vuodelta 2020 noin 60 miljoonaa euroa. Tulevan ohjelmakautena luomukorvauksen on arvioitu nousevan 397 miljoonaan euroa, jolloin vuosittainen korvaus olisi noin 70–78 miljoonaa euroa. (Maa- ja metsätalousministeriö 23.6.2021, 22.) Luomualan osuus on tällä hetkellä 14 prosenttia Suomen viljelyalasta (Emt., 9), ja sitä halutaan kasvattaa edelleen niin, että vuonna 2030 luomualaa olisi 25 prosenttia kaikesta peltopinta-alasta (Emt., 20). Luomuviljelty peltopinta-ala on kasvanut melkein 116 000 hehtaaria edellisen luomuhjelman toteuttamisen alusta eli vuodesta 2013. Luomutilojen osuus kaikista Suomen tiloista oli vuonna 2020 11,5 prosenttia, ja samaisena vuonna luomutilojen keskikoko oli 62 hehtaaria. (Emt., 13.) Vuonna 2018 luomumaidon osuus näiden tilojen tuotannosta oli noin 69 miljoonaa litraa, mikä oli 10 prosenttia enemmän tuotantoa vuoteen 2017 verrattuna (Niemi & Väre 2019, 38). Samanlaista lukua luomunaudanlihan osuudesta tuotannossa ei valitettavasti ollut saatavilla Niemen ja Värein toimittamassa raportissa.

Unionin maatalouspolitiikan varjopuolina ovat ylituotanto- ja ympäristöongelmat, sekä suuret budjettimenot. Lisäksi tuen tulonsiirtotehokkuus on ollut heikko, mikä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että veronmaksajilta kerätty euro ei ole siirtynyt kokonaisuudessaan tarkoitettuun kohteeseen, eli tässä tapauksessa ruoantuotantoon. Harjoitetun maatalouspolitiikan tulos näkyy muun muassa tukivivoutumana, kun tukea maksetaan hehtaari- ja eläinmäärän mukaan. (Kola 2002, 127.) Vaikka Kolan kirjoittama artikkeli on kohta jo 20 vuoden takaa, ei maatalouspolitiikka ole vielä siirtynyt hehtaarituesta kohti tuotantomääräistä tukea, vaikka samaisessa artikkelissa tätä siirtymää korostettiin. Tällainen tukisysteemi on osaltaan johtanut siihen, että eniten tukea saavat tilat ovat suuria tuottajia; unionin alueella 20 prosenttia viljelijöistä on saanut 80 prosenttia tuista (Emt., 127; 134). Onkin mielenkiintoista huomioida, että Niemen ja Ahlstedtin (2012, 51) mukaan maatalouspoliittinen järjestelmä on säilynyt suurin osin samanlaisena 2010-luvulle tultaessa.

Unionin maatalouspolitiikka vaikuttaa siis merkittävästi maatalojen toimintaan, sillä se saattaa muodostaa suuren osan maatalon kokonaistuotosta ja näin ollen ohjata toimintaa. Aikaisemmissa tutkimuksissa, joissa on tutkittu CAP:n uudistuksen vaikutuksia suomalaiseen maatalouteen, onkin tullut samaan lopputulokseen: maataloustuotanto on riippuvainen sekä unionin että Suomen maksamista kansallisista tuista, jotka on sidottu naudanliha- ja maidontuotantoon (ks. esim. Lehtonen 2004; Pietola & Heikkilä 2005). Esimerkiksi Lehtonen & Niemi (2018, 124) tutkivat artikkelissaan sitä, miten CAP:n budjetin pienentyminen vaikuttaisi Suomen naudanliha- ja maidontuotannon tuloihin; heidän mukaansa CAP:n budjetin pienentäminen 20 prosentilla vaikuttaisi tämän tuotantosuunnan edustamien maatalojen tuloihin 20–25 prosenttia, etenkin eteläisessä Suomessa. Keski- ja Pohjois-Suomen maatalojen tuloihin tämä ei vaikuttaisi taas niin paljon, koska naudanliha- ja maidontuotanto on riippuvainen kansallisesti sidotuista tuista (Emt.), mitä ei siis makseta Etelä-Suomen naudanliha- ja maitotiloille. Näillä tutkimusmuodoilla on pyritty luomaan kokonaisuus, jolla varmistettaisiin suomalaisen maatalouden toimintaedellytykset maan eri osissa, sekä eri tuotantosuunnissa. Esimerkiksi 55,5 prosenttia Suomen viljelykelpoisesta peltoalasta on määritelty pohjoisen tukeen oikeutetuksi alueeksi. Etelä-Suomen kansallista tukea maksetaan taas pääosin unionin tukiin pohjautuvalla järjestelmällä; tämän taustalla on Suomen vuoden 2015 päätös sisällyttää tuotantosidonnaiset Etelä-Suomen tuet unionin kokonaan rahoitamiin tukiin. (Niemi & Väre 2019, 71–72.) Sillä on siis väliä, mitä tuottaa ja missä: maatalouspolitiikka linkittyykin tiiviisti muihin eri politiikan alueisiin, kuten aluepolitiikkaan. Lisäksi maatalouspolitiikka vaikuttaa maatalojen tulevaisuuden varautumismahdollisuuksiin.

2.2.2 Maatilojen varautumismahdollisuudet

Kansainvälisessä kirjallisuudessa on keskitytty paljon muun muassa siihen, miten maatiloilla voidaan varautua, tai sopeutua, ilmastonmuutoksen aiheuttamiin sään ääri-ilmiöihin (ks. esim. Reidsma, Ewert, Lansink & Leemans 2010), ja toisaalta myös siihen, miten haavoittuvassa asemassa esimerkiksi pientilalliset ovat (ks. Lähde 2019). Lähteen esittämälle huomiolle antavat tukea myös Vermeulen, Campbell & Ingram (2012, 195), jotka esittävät haavoittuvuuden syyksi sen, että pientilallisilla on rajoittuneempi kyky investoida ilmastonmuutosta hillitseviin instituutioihin ja teknologioihin. Sellaisilla poliittisilla kannustimilla, jotka pyrkisivät tukemaan erityyppisten maatilojen muodostamista, voitaisiinkin samalla parantaa yhteiskunnan sopeutumiskykyä. Tämä olisi siis verrattavissa siihen, että maatilan toiminnan monipuolistamisella vahvistettaisiin viljelijöiden mukautumiskykyä ilmastonmuutokseen. (Reidsma, Ewert, Lansink & Leemans 2010, 101.) Vaikka kyseisessä artikkelissa keskitytäänkin eurooppalaisten maatilojen sopeutumismahdollisuuksia ilmastonmuutokseen, on nähdäkseni huomionarvoista, miten kirjoittajat painottavat julkisiksi kannusteiksi luokiteltavien kannustimien roolia maatilojen sopeutumisessa.

Lapin maaseudun tulevaisuus muutosjoustavassa yritystoiminnassa -hankkeessa selvitettiin muun muassa maatilojen voimavaroja suhteessa niiden tulevaisuuden suunnitelmiin. Tulokset esiteltiin Lapin alueella kaikkein yleisimmistä tuotantosunnista, eli maitotiloilta, muilta nautakarjatiloilta, sekä nurmitiloilta. Rantamäki-Lahtisen (2011, 37–39) kirjoittamassa osiossa käy ilmi, että sekä maitotiloilla että naudanlihatiloilla toimintaa jatkavat tilat olivat keskimääräisesti isompia niin hehtaari-, liikevaihto- ja henkilömääriltään verrattaessa toimintaa lopettaviin, tai lopettamista suunnitteleviin tiloihin. Maitotiloilla isoimpana uhkana nähtiin maitokiintiöistä luopuminen, sekä maailmankaupan avautuminen. Samanlaista uhkakuvien tunnistamista ei tuotu esiin nautatiloilla, vaan siellä raportoitiin toimintaympäristön mahdollisuuksiksi erityisesti lähiruoan ja vesiensuojelun vaatimusten kiristyminen. Nautatilalliset kokivat, että omalla tilalla oli paremmat mahdollisuudet vastata lainsäädännön muutoksiin, mitä kilpailijoilla. Syihin tämän kokemuksen takana ei valitettavasti artikkelissa, tai tutkimushankkeessa, päästy. Mikä kuitenkin on mielenkiintoista, oli se, että molemmissa tuotantosunnissa lopettavilla, tai lopettamista suunnittelevilla oli aikomus jatkaa maataloustuotantoa jossain muodossa, esimerkiksi tuottamalla bioenergiaa, jalostamalla luontaistuotteita tai lisäämällä matkailua (Emt., 39).

2.3 Entä kuluttajat?

Ruoankulutus on ainoastaan yksi osa suomalaista ruokajärjestelmää, tosin sellainen, joka vaikuttaa koko ruokaketjun toimintaan. Kulutukseen keskittyvää tutkimusta on tehty maailmanlaajuisesti paljon; yksi mielenkiintoinen esimerkki on Norjasta, missä tutkittiin kuluttajien roolia siirtymässä kohti kestävämpää ruoankulutusta, ja missä edellinen hallitus asetti tavoitteen, että vuoteen 2020 mennessä 15 prosenttia kulutetusta ruoasta olisi luomuruokaa (Vittersø & Tangeland 2015, 91). Samantyyppinen tavoite löytyy myös Suomen kansallisesta luomuohjelmasta (Maa- ja metsätalousministeriö 23.6.2021, 16), jossa tavoitellaan luomun käyttötavoitteen edistämistä julkisissa ammattikeittiöissä niin, että vuoteen 2030 mennessä 25 prosenttia toteutuneista elintarvikehankinnoista olisi luomua. Vuoden 2019 luomun kuluttajabarometrin mukaan luomuruokaa käytti Suomessa säännöllisesti 150 000 käyttäjää enemmän kuin vuonna 2017. Kokonaisuudessaan luomuruoan käyttäjiä oli 2,2 miljoonaa vuonna 2019. (Kantar TNS Agri Oy 2019, 4.) Kuluttajat kokivat luomun eroavan tavanomaisesti tuotetusta ruuasta muun muassa torjunta-aineettomuudella ja ei-teollisten lannoitteiden käytöllä, luonnonmukaisuudella ja eläinten hyvinvoinnin turvaavilla elinolosuhteilla (Emt., 6).

Norjan tapauksessa (Vittersø & Tangeland 2015, 98) kirjoittajat kuitenkin kyseenalaistavat sen, että kuluttajilla olisi merkittävä rooli siirtymässä kohti agro-ekologista ruokajärjestelmää. Heidän mukaansa poliittisen ohjauksen asettamalla kriteereillä voitaisiin ohjata ruoantuotantoa kestävämpään suuntaan, mutta ensin ruokaketjussa pitäisi saavuttaa yhteinen näkemys siitä, mitä on kestävä ruoantuotanto ja -kulutus. Tätä samaista problematiikkaa käsiteltiin myös aikaisemmin esiin tuodussa Hildénin, Jokisen ja Aakkulan (2012) artikkelissa. Vittersøn ja Tangelandin (2015, 98) mukaan kestävä toiminnan määrittely on välttämätöntä, mutta ei yksistään riittävää; poliittista ohjausta ja teoreettisia tarkasteluja tuli siirtää pois kuluttajista kohti taloudellisten ja poliittisten eturistiriitojen tunnistamista, kun tarkastellaan siirtymää kohti kestävämpää elintarvikkeiden kulutusta. Toisaalta Springmann ja muut (2018, 521) tuovat esiin sen, että ruokaan liittyvien päästöjen vähentämisessä on korostettu kulutuksen roolia, sillä siinä maataloussektorin päästöjen vähennys on mahdollista verrattuna yksin tuotantoon ja teknologiaan kohdistuviin keinoihin.

Suomessa ruoankulutusta on tarkasteltu muun muassa RuokaMinimi-hankkeessa (Saarinen ym. 2019, 3), missä tutkittiin ravitsemussuositusten mukaisen syömisen vaikutusta ruokavalion ilmastovaikutukseen. Tuloksista käy ilmi, että ruokavalion muutoksella on mahdollista vähentää ruokavalion ilmastovaikutusta 30–40 prosenttia, huolehtien samalla peltojen hiilivarastosta.

Vaikka raportissa tiedostetaan se, että sekä ilmastoystävällinen että ravitsemussuositusten mukainen ruokavalio voi sisältää vaihtelevia ja yksilöllisiä ruokavalioita, tulisi keskimääräistä lihansyöntiä vähentää huomattavasti. Punaista lihaa tuotetaan Suomessa ravitsemussuositusten mukaista kulutusta enemmän (Karttunen, Kuhmonen & Savikurki 2019, 6). Valstan ym. (2018, 5) mukaan ”nykyinen keskimääräinen ruokavalio ei täytä ravitsemussuosituksia, ja samalla siihen liittyy ravitsemuksellisia puutteita ja riskejä”. Nykyisellä ruokavaliolla proteiinia saadaan eniten lihoista (30 prosenttia), maitotuotteista (28 prosenttia) ja viljoista (18 prosenttia) (Saarinen ym. 2019, 30). Nähdäkseni kyse ei siis ole lihansyönnin lopettamisesta, vaan vähentämisestä. Tällä olisi toki vaikutuksia suomalaisen maatalouteen, koska raportin mukaan ruoan kotimaisuusaste on suomalaisessa ruokavaliossa suhteellisen korkea (Emt., 11). Suomalaisen keskivertotalouden ruokaostoksista liha- ja maitotuotteiden yhteenlaskettu osuus onkin lähes 37 prosenttia (Tilastokeskus 2019). Mikäli suomalaiset söisivät ravitsemussuositusten mukaisesti, niin sen voitaisiin olettaa lisäävän kasvikunnan tuotteiden kysyntää, ja näin ollen myös valkuaiskasvien tuotantoalaa (Karttunen, Kuhmonen & Savikurki 2019, 6).

Kuluttajien valintoihin vaikuttavat Maailman ruokaturvakomitean asiantuntijaelin HLPE:n (2017, 31–32) mukaan ainakin henkilökohtaiset mieltymykset, ruokakulttuuri sekä ruokaympäristön ominaisuudet. Ruokaympäristöllä tarkoitetaan ruokajärjestelmän fyysistä, taloudellista, poliittista ja sosiokulttuurista toimintaympäristöä, eli käytännössä muun muassa ruoan myynti- ja tarjoilupaikkoja, sekä poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia normeja. Ruokaympäristössä tärkeimpiä ruokavalintoja ohjaavia osia ovat esimerkiksi ruoan fyysinen saavutettavuus, laatu ja hinta, sekä ruoan markkinointi. (Karttunen, Kuhmonen & Savikurki 2019, 13.) Samat kirjoittajat kuitenkin huomauttavat, että ”ruoka on edelleen vahvasti paikallinen, kulttuurinen ja taloudellinen ilmiö” (Emt., 20). Aikaisempaan tutkimukseen peilaten on myös selvää, että kuluttajat ovat eriarvoisessa asemassa, mitä tulee mahdollisuuteen tehdä eettisiä valintoja markkinoilla; tähän vaikuttaa esimerkiksi koulutus, tulot, asuinpaikka ja yleinen kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin (Carfagna ym. 2014, 163).

Moderneissa yhteiskunnissa yksilöt voivat tavoitella yhteenkuuluvuuden tunnetta erityisesti kulutuskäytäntöjen ja elintapojen kautta (Bildtgård 2008, 107–108). Kuluttajat voivat tavoitella poliittista aktiivisuutta markkinoiden kautta, ja tavoitella kulutusta, joka sisältää sosiaaliset, kulttuuriset ja eläimiin liittyvät huolenaiheet. Tätä kutsutaan poliittiseksi kuluttajuudeksi. (Klintman & Boström 2006, 401.) Jallinoja ja muut (2019, 18) esittävät, että poliittisella kuluttajuudella voidaan myös rakentaa omaa identiteettiä, jolloin trendikkyys voi jopa ohittaa kestävyysshuolet, mistä on esimerkkinä veganismin nousu, sekä vegaanituotteiden suosiminen ei

vain vegaanien, mutta myös kaikkiruokaisten ja fleksaajien joukossa. Tähän liittyen Niva & Jallinoja (2018, 350) tutkivat, miten tietyn tuotteen ostamisen suosiminen (*boycotting*) ja boikotointi (*boycotting*) liittyvät yksilöiden kestäviin ruokavalioihin liittyviin käsityksiin ja käytäntöihin. Yksi heidän lopputuloksistaan on se, että ruoan ostaminen suoraan viljelijöiltä, lihan- ja maidonkulutuksen vähentäminen sekä kasvis- tai vegaaniruokavalion noudattaminen huomattiin kaikissa kyselyyn osallistuneissa kuluttajaryhmissä epäsuotuisammaksi toimenpiteeksi. Verrattuna kyselyn suosituimpiin käytäntöihin – esimerkiksi ruokahävikin minimointi – edellä mainitut toimenpiteet vaativat enemmän käytännön työtä, ajankäyttöä, ja totuttujen ruokailutottumusten muuttamista. (Emt., 357.) Poliittinen kuluttajuus ei ole tämän tutkielman tutkimusasetelman viitekehyksessä merkittävää, mutta edellä kuvattu on nähdäkseni hyvä esimerkki siitä, miten ruoankulutus voi seurata myös trendejä, oli tämä trendi luokiteltavissa kestäväksi tai ei.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että erityisesti lihansyönnin vähentäminen on koettu kuluttajien puolelta haastavaksi, eikä monikaan ihminen niin Pohjoismaissa kuin Suomessakaan ole halukas syömään vähemmän lihaa (Niva, Mäkelä, Kahma & Kjærnes 2014, 476–477). Länsimaisessa ruokakulttuurissa lihalla on arvostettu asema niin arki- kuin juhlatilaisuuksissa; näin ollen totuttuja ja vakiintuneita ruoanlaiton ja syömisen tapoja voi olla vaikeaa muuttaa. Lihalla on vakiintunut, ”oikean ruoan”, asema kulttuurissamme. (Jallinoja, Niva & Latvala 2016, 5.)

2.3.1 Mitä voimme sanoa lihankulutuksen tulevaisuudesta?

Useasti lihankulutuksen tulevaisuuden ennakointia on lähestytty sillä oletuksella, että kun ihmisten tulotaso kasvaa, myös lihankulutus kasvaa, sillä lihaa pidetään normaalina osana arjen ruokailua (Capps, Moen & Branson 1988, 555). Esimerkiksi YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO on arvioinut, että vuoteen 2030 mennessä lihankulutus kehittyneissä maissa olisi yhtä henkilöä kohden jopa 100 kiloa vuodessa (FAO 2002, 89). Lihankulutuksen yhä kasvava suuntaus ei ole kuitenkaan kaikkien ruokajärjestelmään kuuluvien asiantuntijoiden jaettu näkemys: esimerkiksi kasvisruokavalio nähdään sellaisena tekijänä, joka voi vaikuttaa kehittyneiden maiden lihankulutukseen (Fine, Heasman & Wright 1996, 202), kun taas jotkut näkevät mahdollisuuden jopa lihatalouden loppumiseen kasvavan kasvissyönnin ja eläinoikeusliikkeen vaikutuksen seurauksena (Maurer 2002, 169). Näitä näkemyksiä Suomessa on artikkelissaan

tutkinut esimerkiksi Vinnari (2008, 894), missä hän tutki suomalaisten ruokajärjestelmäasiantuntijoiden näkemyksiä todennäköisestä (*probable*) ja toivottavasta (*preferable*) lihankulutuksen tulevaisuudesta. Analyysistä kävi ilmi, että asiantuntijat eivät pitäneet todennäköisenä, tai toivottavana, että lihankulutus nousisi Suomessa vuoteen 2030 mennessä. Kuitenkin asiantuntijoiden mukaan tulevaisuudessa keskimääräinen lihankulutus tulisi todennäköisesti olemaan 75 kiloa henkilöä kohden vuodessa, jolloin voitaisiinkin esittää, että ennakoitun lihankulutuksen määrän vähentämiseksi tulisi tehdä jotain toimia. (Emt., 901.)

Vinnari ja Tapio (2009, 269) muodostivat artikkelissaan viisi eri tulevaisuudenkuvaa koskien Suomen tulevaisuuden lihankulutusta, jossa aineistona toimi asiantuntijahaastatteluiden lisäksi kuluttajille suunnattu kysely. Tässäkin artikkelissa tarkasteltiin todennäköistä ja toivottavaa lihankulutuksen tulevaisuutta vuoteen 2030 mennessä (vrt. Vinnari 2008) siitä viitekehuksesta, minkälaisia näkemyksiä tutkimukseen osallistujilla oli lihankulutuksen vähentämiseen tähtäävistä keinoista. Analyysin perusteella sekä kuluttajat, että asiantuntijat suhtautuivat negatiivisesti laboratorioissa kasvatettua keinolihaa kohtaan, joka antaisi kirjoittajien mukaan viitteitä siitä, että teknologinen kehitys ei olisi suosituin ratkaisu kasvavan lihan kysynnän haasteiden ratkaisemisessa. Toisaalta lihan korvikkeisiin liittyvissä mielikuvissa löytyi vaihtelevuutta eri tulevaisuuskuvien välillä (Vinnari & Tapio 2009, 275).

Neljä viidestä klusterista – mitkä muodostettiin sekä asiantuntijoiden että kuluttajien näkemysten perusteella – näki kasvissyöjien määrän kasvavan, mutta vain yksi näki sen hyvin todennäköisenä. Muodostetut viisi tulevaisuuskuvaa nimettiin seuraavasti: 1) perinteinen lähestymistapa (*traditional approach*); 2) tavanomainen tulevaisuus (*business as usual*); 3) ihmiset ensin (*humans first*); 4) hyvinvointi (*wellness*); ja 5) kasvisyhteiskunta (*vegetarian societies*). (Vinnari & Tapio 2009, 276–277.) Tulevaisuuskuvia vertailtaessa kirjoittajat nostavat esiin muun muassa sen, että kasvisyhteiskunta -tulevaisuuskuvassa nähtiin hyvin negatiivisena se, mikäli halpaa lihaa tuotaisiin ulkomailta, tai että ihmisten tulotason nousu johtaisi lihan kulutuksen nousuun. Perinteinen lähestymistapa -tulevaisuuskuva oli ainoa, missä kasvissyönnin kasvua ei nähty toivottavana, vaikka se vaikuttaisi ihmisten terveyteen positiivisesti. (Emt., 275.) Mahdollisia tekijöitä, jotka voisivat vähentää lihan kulutusta tulevaisuudessa, olivat muun muassa kasvissyöjien lisääntynyt määrä; lihaa korvaavien vaihtoehtojen lisääntyvä hyväksyttävyyys; parempi tieto kasvisruokien valmistamisesta; uudet proteiininlähteet; ihmisten terveyskysymykset; sekä lihaa korvaavien valmisteiden alentunut hinta (Vinnari 2008, 899). Lihatuotteiden

hinnat ovatkin painuneet alas pääosin rakenteellisten syiden vuoksi, kun taas kasviproteiinituotteiden hinnat ovat moninkertaiset verrattuna tavanomaisiin lihatuotteisiin (Kortetmäki 2018, 10).

Vaikka lihatuotteiden hinnat ovat painuneet rakenteellisten syiden vuoksi alas, voi tulevaisuuden lihankulutus jakautua yhä enemmän laatua ja hinnakkaampaa, ja halvinta mahdollista haakevien ruokailijoiden välillä: markkinat ikään kuin jakautuvat (Varjonen 2001, 16). Massana tuotettu ruoka ei siis välttämättä tyydytä kaikkia kuluttajaryhmiä, vaan kysyntä eriytyy (Mäkelä 2002, 35). Esimerkiksi maaseutututkimuksen piirissä luomutuotteita ja paikallisia tuotteita nimetään laatu- ja eettisyyden periaatteiksi (Sireni 2006, 55), ja eettisyys ja ekologisuus yhdistetäänkin usein luomuruokaan (Varjonen 2001, 10–27). Varjonen (Emt., 9) on tutkinut 2000-luvun ruokatottumusten tulevaisuuden suuntauksia, ja kirjoittajan mukaan nousevia suuntauksia olivat muun muassa terveellisyys, eettisyys, luonnonmukaisuus sekä helppous ja kätevyys. Kirjoittajan suorittamissa haastatteluissa kävi ilmi, että luomutuotanto edusti haastateltavien silmissä käytännön ekologisuuden ja eettisyyden periaatteita. Puhe ruoan eettisyydestä liitettiin eläinten hyvinvointiin, joka näkyi nuorten kouluikäisten haastateltavien kohdalla lihansyönnistä kieltäytymisenä. Tässäkin tutkimuksessa (vrt. Jallinoja ym. 2019) tuli esiin se, että monille kasvisyönnin vaikuttaa eettisyyden takana myös välitön itselle tuleva hyöty, eli trendissä mukana oleminen. (Varjonen 2001, 10–12.)

3 KOHTI VAHVAA MONIVAIKUTTEISTA MAATALOUTTA

3.1 Aluksi

Maatalouden muutosta käsitteellistäessä nousee usein esiin jälkiproductivismi, millä pyritään jäsentämään maatalouden siirtymistä ruoantuotannon maksimoimisesta tuotantoon, jolla on myös muita tehtäviä, ja velvoitteita. Joidenkin tutkijoiden mukaan perinteisenä ajatellun maatalouden aika on ohi (Wilson 2007, 2). Perinteisellä (*conventional*) maataloudella oli vain yksi tavoite, joka oli tuottaa ruokaa, mutta nyt uusi maatalouden regiimi on syntymässä, missä maataloudella onkin ruoantuotantoa paljon laajempi vaikutus (ks. esim. Braun & Castree 1998), ja jossa maatalousyrittäjä onkin henkilö, joka yhtä lailla tuottaa ruokaa mutta myös hallinnoi ja suojelee ympäristöään (Marsden 1999, 510). Jälkiproductivismia on Wilsonin (2007, 85) mukaan kuitenkin hallinnut rakenteellisten tulkintojen hallitsevuus, eli esimerkiksi se, että keskeisinä muutoksen indikaattoreina on pidetty politiikan toimintatapojen, tai sääntelyn, muutosta. Kuitenkin tämä keskustelu on johtanut Wilsonin (Emt.) mukaan siihen, että maatalouden muutosta tutkittaessa on keskitytty ulkoisiin tekijöihin sen sijaan, että olisi tutkittu esimerkiksi viljelijöiden asenteita, käsityksiä ja käyttäytymistä muutokseen liittyen. Tutkimus siis painottaa Wilsonin mukaan enemmän viljelijöiden sopeutumista ulkoa tuleviin sopeutumisstrategioihin, kuin heidän toiminnan syytään, ja käsityksiä maatalouden muutoksesta.

Tähän problematiikkaan otetaan tällä tutkielmalla osaa: tutkielmani teoreettinen viitekehys muodostuu Wilsonin kehittämän maatalouden muutoksen konseptualisointitavasta, missä maatalouden muutosta käsitellään monivaikutteisen maatalouden, ja sen kolmen käsitteellisen tason, kautta. On kuitenkin syytä tarkastella ensin transititeoriaa yleisellä tasolla, sillä Wilsonin tapa muodostaa monivaikutteisen maatalouden käsite ja sen käsitteellistämistasot perustuvat transititeorialle. Transititeoriaa hyödynnetään tässä tutkielmassa siis taustana maataloudessa tapahtuvan muutoksen tarkastelulle.

3.2 Transititeoria

”Erilaiset ruokajärjestelmät rakentavat erilaisia yhteiskuntia. Tämä tarkoittaa kääntäen sitä, että ruokajärjestelmiä ei voida kestävästi uudistaa erillään muista yhteiskunnallisista uudistuksista.” (Lähde 20.5.2020.)

Transitiot ovat yhteiskunnan muutosprosesseja, missä yhteiskunta muuttuu jollain osa-alueellaan perusteellisella tavalla, ja pitkällä aikajänteellä, jolla tyypillisesti viitataan ainakin 25, jopa 50 vuoteen (Rotmans, Kemp & van Asselt 2001, 016–017). Wilson (2007, 14) täydentää transitioteoriaa sosiaalitieteistä käsin kirjoittamalla, että transiatio on teoreettinen kehys, joka pyrkii ymmärtämään ja purkamaan yhteiskunnallisten transitioiden, tai niiden alasysteemien, sosioekonomisia, poliittisia, kulttuurillisia ja ympäristöllisiä monimutkaisuuksia organisaation tilasta toiseen. Vaikka yhteiskunnan muutos transitiiossa on perusteellista (*fundamental*), muutos tapahtuu asteittain, sekä jatkuvasti. Transitiot eivät kuitenkaan ole samanlaisia yhteiskunnan eri osa-alueilla – teknologia, instituutiot, kulttuuri ja niin edelleen – vaan niistä on löydettävissä eroavaisuuksia esimerkiksi transition deterministisyyden ja tapahtumien aikajänteen suhteen. (Rotmans, Kemp & van Asselt 2001, 016–017.) Näin ollen ei voi olettaa, että esimerkiksi uusiutuvan energian parempi saatavuus korreloisi automaattisesti sen käytön lisääntymisessä. Kuitenkin transitiiossa muutokset eri yhteiskunnan osa-alueilla eivät tapahdu yksistään, vaan ne ovat linkittyneitä toisiinsa. Transitiioihin liittyy erilaisia mahdollisia kehityskulkuja, joiden suuntaan, laajuuteen sekä nopeuteen valtion ohjaukseen vaikuttavat huomattavasti, mutta eivät kuitenkaan täysin. (Emt., 016.)

Se, että yhteiskunnan eri osa-alueilla tapahtuu muutoksia – esimerkiksi lainsäädännössä ja ihmisten kulutuskäyttäytymisessä – ei välttämättä johda murrostilanteeseen. Rotmans, Kemp ja van Asselt (2001, 017) kirjoittavat, että käsitteellisellä tasolla voidaan erottaa neljä transition vaihetta: 1) ennen kehitystä oleva vaihe, missä *status quo* ei näkyvästi muutu, 2) lähtövaihe, mistä muutosprosessi alkaa, kun järjestelmän sen aikainen tila muuttuu, 3) läpimurtovaihe, missä rakenteelliset muutokset ovat näkyviä niin kulttuurisella, ekologisella, taloudellisella sekä institutionaalisella tasolla, sekä 4) stabilisaatiovaihe, missä muutoksen nopeus hidastuu ja järjestelmä saavuttaa uuden tasapainotilan. Kirjoittajat huomauttavat myös, että jokainen transiatio sisältää nopean ja hitaan kehittymisen vaiheita, ja järjestelmän uuden tasapainotilan saavuttaminen vaatii aina uusien käytänteiden ja sääntöjen syntyä. (Emt.) Mietittäessä vallitsevien toimintatapojen muutosta on myös hyvä huomata, että vaihtoehtoisia transitiopolkuja voi olla vaikea kuvitella, ja näin ollen tavoitella. Rotmans ym. (2002, 3) argumentoivatkin, että transiatiota ja sen suuntaa ei voi asettaa etukäteen, sillä muutosprosessin aikana ihmiset kykenevät sopeutumaan, oppimaan ja ennakoimaan uusia tilanteita.

Lutz & Schachinger (2013, 4783) huomauttavatkin vallanpitäjien kriittisestä asemasta transition onnistumisessa: mikäli valtaa pitävät eivät tunnista, tai halua tunnistaa orastavia muutoksia

vallitsevassa regiimissä tai toimintaympäristössä, he jatkavat näiden taustalla olevien rakenteiden toisintamista, tai sitten he tekevät pieniä muutoksia, jotka eivät kuitenkaan muuta vallitsevia rakenteita parempaan suuntaan. Kirjoittajat ottavat esimerkiksi ruoantuotannon viherryttämisen, jota tavoitellaan uusien, vihreiden teknologioiden kautta, mutta jotka eivät kuitenkaan rakenteellisesti kyseenalaista ruokaketjun olemassa olevia valtasuhteita. Teknologisiin innovaatioihin keskittyminen voikin ohjata politiikkaa jopa kohti vähemmän kestäviä vaihtoehtoja (van der Weele ym. 2019, 510).

Ruokajärjestelmä nähdään sekä transitiotutkimuksen, että tämän tutkielman saralla sosio-tekni- nisenä järjestelmänä, eikä ainoastaan teknologisenä järjestelmänä. Sosio-tekni- ninen järjestelmä koostuu toimijoiden verkostoista, johon kuuluu niin yksilöitä, yrityksiä kuin muitakin organi- saatioita, sekä instituutioista, joihin sisällytetään sekä yhteiskunnalliset että teknologiset nor- mit, valtion säännökset ja hyvien toimintatapojen standardit (Geels 2002, 1272). Sosio-tekni- sen ja teknologisen transition ero nouseekin esiin siinä, että ensin mainittu sisältää teknologisen ulottuvuuden lisäksi muutoksen sekä kuluttajien käyttäytymisessä, että institutionaalisissa ra- kenteissa – kuten sääntelyssä ja kulttuurissa. Sosio-tekni- ninen transi- tio ulottuu- kin laajemmalle järjestelmään liittyviin yhteiskunnallisiin alueisiin, kuten asumiseen, työntekoon, tuotantoon ja poliittiseen päätöksentekoon. (Markard, Raven & Truffer 2012, 956.)

Transitiossa muutosta voidaan tarkastella eri tasoilla, joita ovat niche, regiimi ja toimintaym- päristö (*socio-technical landscape*); transi- tio tapahtuu siis näiden tasojen vuorovaikutuksessa (Geels 2002, 1260). Perinteisesti regiimillä tarkoitetaan vallalla olevaa järjestelmää, joka toimii esimerkiksi erilaisen sääntelyn ja velvoitteiden viitekehyksessä (de Haan & Rotmans 2011, 93). Vielä regiimiä hitaammin muuttuva on toimintaympäristö, mikä siis koostuu vankosta yhteiskunnan rakenteellisista suuntauksista. Radikaalit innovaatiot syntyvät taas niche-tasolla. Edellä mainittujen tasojen voidaan sanoa olevan hierarkkisessa asemassa toisiinsa nähden niin, että muutokset niche-tasolla voivat olla hyvin nopeita ja radikaaleja, mikä voi vaikuttaa regi- miin ja sitä kautta toimintaympäristöön. (Geels 2002, 1260.) Sosio-tekni- ninen regiimi on muo- dostunut, ja sitä muokkaa valtion, kansalaisyhteiskunnan, ja markkinapohjaisten toimijoiden ja yritysten verkostot (Smith, Stirling & Berkhout 2005, 1504). Ydinajatus regiimin taustalla on se, että se määrää suunnan asteittaiselle sosio-tekni- selliselle muutokselle vakiintuneita kehityskul- kuja noudattaen (Markard, Raven & Truffer 2012, 957); kestävien toimintatapojen saavuttami- nen vaatii- kin radikaaleja muutoksia regiimitasolla (Rotmans, Kemp & van Asselt 2001, 019). Geelsin (2002, 1261) mukaan mikään niche-tasolla syntynyt teknologia tai innovaatio ei me- nesty, mikäli kehityskulku ei ole samanlaista vallitsevassa regiimissä ja toimintaympäristössä.

Ruokajärjestelmätasolle keskittyessä esimerkiksi Kortetmäen (2018, 10) mukaan ruokajärjestelmä voi muuttua markkinavetoisesti, joka on seurausta esimerkiksi tuoteinnovaatioista ja kysynnän merkittävistä muutoksista, kuten vahvoista ruokatrendeistä. Hän tarkastelee artikkelissaan lyhyesti edellä mainitun transition vaikutusta ruokaoikeudenmukaisuuteen, jolla tarkoitetaan ”ruokajärjestelmän eri toimintojen ja niiden vaikutusten jakautumisen oikeudenmukaisuutta eri ihmisryhmiä kohtaan” (Emt., 3). Markkinalähtöinen kestävyystransition voi olla haaste etenkin alkutuotannolle, sillä oletettavasti siinä pärjäävät parhaiten ne toimijat, joilla on jo lähtökohtaisesti enemmän resursseja ja näin ollen valmius muuttaa toimintaa nopeastikin. Näin ollen markkinalähtöinen transition voi johtaa yhä suurempaan kuiluun jo ennestään hyvin pärjänneiden, ja huonommin pärjäävien alkutuottajien välillä. (Emt., 10.)

Nähdäkseni transitioteorian yksi vahvuus on siinä, että se kiinnittää toimintaympäristön osalta huomiota niin sosiaalisiin, yhteiskunnallisiin että teknologisiin tekijöihin. Toisaalta teorian nähdään joskus nojaavan liiaksikin teknologisten innovaatioiden merkityksellisyyteen, mihin myös Lutzin & Schachingerin (2013, 4783) artikkelin aikaisemmin mainittu esimerkki antaa ymmärtää. Markard, Raven & Truffer (2012, 965) taas esittävät tekemänsä kirjallisuuskatsauksen myötä, että erityisesti kestävyystransitiona hyödyntävissä tutkimuksissa tulisi käyttää enemmän erilaisia käsitteellisiä ja metodologisia lähestymistapoja, jotta sekä historiassa onnistuneita että käynnissä olevia transitiona voitaisiin ymmärtää paremmin.

Wilsonin (2007, 3) mukaan viimeisen 34 vuoden ajan tutkimuskentällä on yritetty ymmärtää maatalouden muutosta ja sen kestävämpiä toimintatapoja, niin teoreettisella kuin käsitteelliselläkin tasolla. Smith, Stirling ja Berkhout (2005, 1493) kirjoittavat artikkelissaan, että moderni maatalous on syntynyt sellaisten kehityskulkujen kautta, missä tavoitteena on ollut tuottavuuden kasvu samalla tavalla mitattuna mitä teollisuuden kasvu. Tällainen regiimi on keskittynyt siis toiminnan koneellistamiseen, erikoistumiseen ja erilaisten kemikaalisten tuotantoposten lisäämiseen, mikä taas on kasvattanut merkittävästi maataloustuotannon määrää työyksikköä kohti (*agricultural output per unit of labour*). Samaan aikaan tehostamista ja tuottavuuden kasvua korostavalle kehityskululle on etsitty vaihtoehtoisia käsitteellistämisen tapoja, jotka korostavat paikallisten ekologisten valmiuksien hyödyntämistä, mutta kyseinen lähestymistapa ei ole Smithin, Stirlingin ja Berkhoutin mukaan saavuttanut samanlaista hyväksyntää. Maatalouden muutoksesta ja sen tulevaisuuden kehityskuluista on erityisesti angloamerikkalaisessa kontekstissa debatoitu niin taloudellisesta, sosiaalisesta, poliittisesta kuin ympäristönkin näkökulmista. Näistä kaikista eniten huomiota kerryttänyt teoreettinen konsepti on huomio siitä,

että nykyaikainen maatalous on siirtynyt produktivistisesta jälkiproduktivistiseen aikakauteen (Cloke & Goodwin 1992, 323).

Produktivistisen maatalouden käsitteellä on suhteellisen vankka konsensus tiedeyhteisön sisällä. Produktivismilla viitataan useimmissa tapauksissa teollisuusvetoiseen maatalouteen, jolla pyritään tuottamaan mahdollisimman suuria määriä ruokaa, ja jota valtio tukee maksamalla tukia ja ylläpitämällä produktivistisen tuotantotavan ylläpitämää regiimiä. Tällä tarkoitetaan instituutioiden muodostamaa verkostoa, mikä pyrkii maksimoimaan kotimaisen ruoantuotannon, joka olikin maaseutupolitiikan tärkein tavoite sitten toisen maailmansodan. (Wilson 2007, 80.) Muut tutkijat ovat korostaneet myös produktivismin ympäristölle haitallista luonnetta perustuen siihen, että tuotantoa maksimoidaan soveltamalla yhä intensiivisempää viljelytekniikkaa ja kemiallisia tuotantopanoksia (ks. esim. Ilbery & Bowler 1998). Lang ja Heasman (2004, 21) esittävät, että produktivistisen paradigman kestävyys ja kannattavuus eivät ole enää varmallalla pohjalla, ja myös Delgado ja muut (2003, 22) esittävät, että yhteiskunta kyseenalaistaa ainoastaan tuotannon maksimoimiseen suuntautuneen maatalouden mallin.

Maatalouden transitiota produktivismista jälkiproduktivismiin on kritisoitu, mutta samalla on kuitenkin Wilsonin (2007, 1) mukaan oletettu, että tällainen siirtymä on tapahtunut ja että ympäristöä pilaava ja liiketaloudellisen voiton maksimoimista painottanut maatalous on takana päin. Wilsonin mukaan on olemassa huomattavan vähän empiiristä tukea sille, että maatalous olisi transitiossa kohti jälkiproduktivismia. Tutkimuskirjallisuudessa ei siis puhuta jälkiproduktivistisesta maatalousjärjestelmästä niin, että se olisi jo saavutettu, vaan transitiosta kohti tällaista järjestelmää. Transitiioon viittaamisella korostetaan sitä epävarmuutta, joka liittyy pohdintaan siitä, onko syntynyt uusi maatalousjärjestelmä, joka korvaa aiemman produktivistisen järjestelmän. (Wilson 2007, 110.) Lisäksi transitiio produktivismista jälkiproduktivismiin sisältää usein oletuksen lineaarisuudesta, jolloin voitaisiin esittää hypoteettisesti, että niin maatalouspolitiikka ja maaseudun talous, että viljelijöiden identiteetti ja viljelykulttuuri olisi tahdiltaan ja suunnaltaan samanlaisessa transitiossa (Emt., 85). Nähdäkseni tällaisen transition toteuttaminen nyky-yhteiskunnassa on lähes mahdotonta.

Produktivismi-jälkiproduktivismi-mallilla ei kuitenkaan ole Wilsonin (2007, 100–101) mukaan onnistuttu kiteyttämään maatalouden muutoksen prosesseja, sekä nykyisiä maatalouskäytäntöjä ja normeja. Tämän vuoksi Wilson (Emt.) esittää monivaikutteisen maatalouden käsit-

teen implementointia, jota tulen käyttämään myös tässä tutkielmassa. Käsittelen monivaikutteista maataloutta seuraavaksi, jonka jälkeen tarkennan monivaikutteisuuden käsitteen sen kolmeen käsitteelliseen tasoon.

3.3 Monivaikutteinen maatalous

Käsitettä monivaikutteinen maatalous käytettiin ensimmäisen kerran vuonna 1993 Eurooppa-neuvoston toimesta sen pyrkiessä yhdenmukaistamaan maatalouslainsäädäntöä Euroopassa, ja luomaan oikeusperustan kestäväällä maataloudelle (Losch 2004, 340). Käsitteellä tarkoitetaan maataloutta tai maanviljelyä, joka palvelee maatilan monikäyttöisiä toimintoja, ja jota pidetään yleisesti ruoantuotannon ulkopuolella olevien arvojen, kuten kulttuurimaisemien ja -perintöjen, monimuotoisuuden, virkistysmahdollisuuksien sekä ruokaturvan tuottamisena (Daugstad ym. 2006, 68). Tätä määritelmää jatkojalostivat muun muassa Marsden ja Sonnino (2005, 1), joiden mukaan monivaikutteinen maatalous kattaa kaikki maataloustoiminnan synnyttämät palvelut. Monivaikutteisen maatalouden käsitteellä on siis tarkoitus ymmärtää maataloudessa tapahtuvia muutoksia, siihen vaikuttavia trendejä, sekä maatalouteen kohdistuvia uudenlaisia velvoitteita, kuten nautojen avulla harjoitettua maisemanhoitoa tai ympäristönsuojelua (Wilson 2007, 186). Monivaikutteisuudella on joissain tapauksissa viitattu myös uutena paradigmana Euroopan maataloudelle ja maaseudun kehittämiseksi (ks. esim. Van Huylbroek & Durand 2003). Losch (2004, 339–340) taas korostaa, että käsite on ilmennyt eräänlaisena vastalauseena maatalouden suurelta osin yksipuoliseen tuotantoon nojaavalle produktivistiselle mallille sekä sen kielteisille sivuvaikutuksille, ympäristötietoisuuden lisääntymiselle, ja ruokaturvan sekä ruoan laadun kasvaneelle kysynnälle.

Käsitteenä monivaikutteinen maatalous on yhtä helppo selittää kuin kestävyys; toisin sanoen käsitteen määritelmästä ei ole olemassa hyväksyttyä määritelmää. Monivaikutteisen maatalouden nähdään sisältävän paljon samoja toimintoja ja prosesseja, mitä transitiossa produktivisista jälkiproduktivismiin, kuten ympäristöhyödykkeiden tuottamisen viljelysmaalla, tuotannon monipuolistamisen, ja laajemmassa merkityksessä ruokaketjujen lyhentämisen sekä maaseutualueiden ”voimaannuttamisen”, millä pyritään parantamaan maatalouden ja maaseudun välisiä suhteita sosiaalista pääomaa vahvistamalla (Wilson 2007, 186). Monivaikutteisen maatalouden vaihtelevat määritelmät ilmenevät Wilsonin (Emt.) mukaan edellä mainittujen prosessien painottamisessa ja ennen muuta kokonaisvaltaisen näkemyksen laiminlyömisinä näiden prosessien välisestä yhteydestä.

Monivaikutteista maataloutta ilmentää nähdäkseni Suomessa esimerkiksi maatilojen tuottamat ekosysteemipalvelut. Tienhaaran ja muiden (2019; teoksessa Niemi & Väre (toim.) 2019, 22–24) mukaan ”ekosysteemipalvelut ovat luonnon tuottamia aineellisia tai aineettomia palveluja, jotka tukevat ihmisen olemassaoloa ja hyvinvointia”. Ekosysteemipalvelut voidaan jakaa neljään luokkaan: tuotantopalveluihin (ruoka); kulttuurisiin palveluihin (maisema ja virkistyskäyttö); säätelypalveluihin (pölytys, eroosion torjunta); sekä ylläpitopalveluihin (ravinteiden kierrätys). Luonnonvarakeskuksen ja Pellervon taloustutkimuksen vuonna 2016–2017 toteuttaman kyselyn mukaan sekä viljelijöiden että kansalaisten keskuudesta löytyisi kiinnostusta sitä kohtaan, että maatalouden ympäristöpolitiikkaa kohdennettaisiin aikaisempaa voimakkaammin maatalousympäristöjen ekosysteemipalveluiden tuottamiseen. Pohdittaessa ekosysteemipalveluiden kysynnän ja tarjonnan kohtaamista kirjoittajat huomasivat, että kansalaisten halukkuus maksaa ja viljelijöiden kompensatiovaatimus ovat lähimpänä toisiaan maisemanhoitoon liittyvissä ekosysteemipalveluissa. Tämän perusteella kirjoittajat esittävätkin, että erityisesti eläinten laiduntamisen lisäämiseen kannattaisi kohdistaa poliittisia toimenpiteitä. (Emt., 24.)

Swagemakers (2003, 189) onkin kirjoittanut, että vain oppimalla tuntemaan maatilojen jokapäiväistä toimintaa voimme ymmärtää monivaikutteisen maatalouden piirteitä. Kuten aikaisemmin toin esiin, Wilsonin (2007, 179) mukaan väite siitä, että maatalous on siirtynyt täysin jälkiproduktivistiseen maatalousjärjestelmään, ei enää pidä täysin paikkaansa. Hänen mukaansa monivaikutteisen maatalouden käsitteellä on pyritty jäsentämään maatalouden muutosta sellaisella tavalla, jolla voitaisiin irtaantua produktivismi-jälkiproduktivismi-dualismista. Tarkennan monivaikutteisuuden kolmeen käsitteelliseen tasoon seuraten Wilsonin tekemää työtä, johon paneudutaan seuraavaksi.

3.3.1 Transitio kohti vahvan monivaikutteisen maatalouden regiimiä

Wilson (2007, 227) on ehdottanut, että monivaikutteisuus käsittäisi kolme käsitteellistä tasoa, joilla monivaikutteista maataloutta onnistuttaisiin tuomaan enemmän käytännön tasolle. Nämä käsitteelliset tasot ovat heikko, kohtalainen ja vahva monivaikutteinen maatalous (kuvio 1). Heikko monivaikutteisuus on pahimmasta päästä, produktivistista tuotantomallia lähimpänä oleva monivaikutteisuuden muoto, kun taas vahva monivaikutteisuus on ihanne, johon kaikkien yhteiskuntien tulisi Wilsonin (Emt.) mukaan pyrkiä. Vahva monivaikutteinen maatalous

lähentelee kuvion mukaan ei-produktivistista tuotantotapaa ja ajattelua. Vahva monivaikutteisuus olisi hyväksi ympäristölle, viljelijöille, maaseudun sosiaalisille suhteille, ruoan laadulle sekä yleisesti maatalouden ja yhteiskunnan vuorovaikutukselle (ks. esim. Knickel ym. 2004). Vahva monivaikutteisuus yhdistetään tiiviisti sellaisiin maatalan toimintatapoihin, missä tuotetaan ruoan lisäksi myös muun muassa maisemanhoitoa, sekä elinympäristöjen ja monimuotoisuuden suojelua (ks. esim. Marsden 2003).

Ei-produktivistinen toiminta ja ajattelutapa

VAHVA	<i>Vahva ei-produktivistinen taipumus toimintaan</i>
MONIVAIKUTTEISUUS	<i>Korkea ympäristöllinen kestävyys</i> <i>Paikalliset verkostot ja viljelijäyhteisöt</i> <i>Lyhyet elintarvikeketjut</i> <i>Matala viljelyn intensiteetti ja tuottavuus</i> <i>Heikko integraatio globaaleihin markkinoihin</i> <i>Monipuolinen tuotanto</i> <i>Avarakatseiset viljelijäyhteisöt, jotka ymmärtävät, että maatalous on muutakin kuin ruoantuotantoa</i> <i>Avarakatseiset yhteiskunnat, jotka ymmärtävät, että maatalouden arvostus on muutoksessa</i>
KOHTALAINEN	<i>Produktivistisia ja ei-produktivistisia tuotannon piirteitä</i>
MONIVAIKUTTEISUUS	<i>Kohtalainen ympäristöllinen kestävyys</i> <i>Kohtalaiset paikallisyhteisöt</i> <i>Suhteellisen lyhyet elintarvikeketjut</i> <i>Keskinkertainen viljelyn intensiteetti ja tuottavuus</i> <i>Jonkin verran integraatiota globaaleihin markkinoihin</i> <i>Jonkin verran monipuolisuutta tuotannossa</i> <i>Viljelijäyhteisöt, joka näkevät osaksi maatalouden tuottamassa muutakin kuin ruokaa</i> <i>Suhteellisen avarakatseiset yhteiskunnat, jotka ymmärtävät maatalouden arvostuksen olevan muutoksessa</i>
HEIKKO	<i>Vahvoja produktivistisen tuotannon piirteitä</i>
MONIVAIKUTTEISUUS	<i>Heikko ympäristöllinen kestävyys</i> <i>Ei paikallisia viljelijäyhteisöjä</i> <i>Pitkät elintarvikeketjut</i> <i>Korkea tuotannon intensiteetti ja tuottavuus</i> <i>Vahva integraatio globaaleihin markkinoihin</i> <i>Matala monipuolisuuden aste tuotannossa</i> <i>Viljelijäyhteisöt, jotka näkevät maatalouden tehtävänä ainoastaan ruoantuotannon</i> <i>Yhteiskunnat, jotka esittävät että ruoantuotannon ja maatalouden luonne ei ole muuttunut</i>

Produktivistinen toiminta ja ajattelutapa

Kuvio 1. *Heikko, kohtalainen ja vahva monivaikutteisuus*. Mukailten Wilsonin (2007, 229) taulukosta Weak, moderate and strong multifunctionality.

Heikon monivaikutteisuuden piiriin kuuluvilla maatalousjärjestelmillä ei ole syntynyt paikallisia viljelijäyhteisöjä, ja ruoantuottajan sekä kuluttajan välillä on pitkä ketju: Marsden (2003) on esimerkiksi huomauttanut, että Iso-Britanniassa 70 prosenttia ihmisistä ei tiedä, mitä ruokaa heidän asuinalueidensa lähistöllä tuotetaan. Heikkoon monivaikutteisuuteen liittyy myös paikallisten toimijoiden ja sidosryhmien vähenevä päätösvalta toimintansa suunnasta, samalla kun vähittäiskauppioiden vallankäyttö kasvaa (ks. esim. Goodman 2004). Wilsonin (2007, 228) mukaan maatalousjärjestelmät, joilla on heikon monivaikutteisuuden piirteitä, ovat heikkoja myös ympäristökestävyydeltään; myös Lifrarin ja muiden (2004) mukaan mitä intensiivisempiä maatalousjärjestelmät ovat, sitä todennäköisemmin ne ovat heikon monivaikutteisuuden piirissä. Esimerkiksi Meksikon maissiviljelmiä, ja Kiinan viljelymaita voidaan pitää heikon monivaikutteisuuden omaavina järjestelminä (ks. esim. Robinson 2004). Mielenkiintoista oli myös Marsdenin (2003, 168) huomio GMO-viljelykasvien käyttöönotosta: hän kuvaa tällaista tuotantoa ruoan- ja elintarviketuotannon irtoamiseksi luonnosta, sillä GMO-viljelyssä ensimmäinen pyrkimys on korvata luonnonmukaiset tuotantoprosessit teollisella tuotannolla. Marsdenin (Emt.) mukaan tämä on yhteydessä produktivistiseen tuotantofilosofiaan, joka jälleen liittyy heikon monivaikutteisuuden omaavaan maatalousdynamiikkaan.

Kohtalainen monivaikutteisuus taas yhdistää elementtejä sekä produktivistisesta ja ei-produktivistisesta toiminnasta ja ajattelutavasta. Ympäristöllinen kestävyys on näissä maatalousjärjestelmissä korkeampi mitä heikon monivaikutteisuuden piiriin kuuluvissa järjestelmissä, mutta toiminnasta voi silti olla tunnistettavissa ympäristöä pilaavia toimintamalleja. Kohtalaisen monivaikutteisuuden omaavissa järjestelmissä voi syntyä paikallisia viljelijäyhteisöjä, mutta se ei välttämättä tarkoita, että viljelijät toimisivat esimerkiksi lyhyiden elintarvikeketjujen piirissä. Kohtalaisen monivaikutteisuuden piirissä voi olla viljelijöitä, jotka ovat monipuolistaneet tuotantoaan ruoantuotannon lisäksi, mutta osa viljelijöistä näkee silti ruoantuotannon maatalouden pääasiallisena tehtävänä. (Wilson 2007, 232–233.) Vahvassa monivaikutteisudessa sen sijaan korostetaan ympäristöllistä kestävyyttä, joka laajenee myös koskemaan tilan vähäistä hiilijalanjälkeä, ja lyhyitä elintarvikeketjuja. Vahvassa monivaikutteisen maatalouden toiminnassa painotetaan sosiaalisten suhteiden merkitystä uuden toimintatapojen luomisessa tilatasolla, jolloin vahvaa monivaikutteisuutta ei tavoiteta ilman yhteen kytkeytyneitä ja paikallisia viljelijäyhteisöjä. (Emt., 234–235.)

Tarkastellessa suomalaista ruokajärjestelmää Kuokkanen ja muut (2018, 1515) ovat tunnistanut ruokajärjestelmän toiminnassa useita, vakiintuneita toimintamalleja, jotka ovat esteenä kohti kestävämpään tuotantoon ja kulutukseen siirtymistä. Kirjoittajat esittävät kolme merkittävää estettä: 1) tuotanto riippuu ulkoisista panoksista, kuten mineraalilannoitteista, johtuen viljely- ja kotieläintuotannon erikoistumisesta ja alueellisesta hajoamisesta, mikä taas kannustaa suurempiin ja tehokkaampiin tilakokoihin, 2) maatalouden ympäristönsuojelun institutionalisoituminen ei onnistu integroimaan maataloutta ja ympäristönsuojelua, jolloin ympäristönsuojelu politiikkana on jäykkää eikä se kykene ottamaan huomioon erilaisia maatiloja sekä 3) vähittäiskauppiaille on vahva neuvotteluvoima toimitusketjussa, kun taas tuottajien saamat korvaukset eivät korvaa kaikkia heidän tuotantokustannuksiaan, mikä taas ei helpota tuottajien yrittäjätoimintaa. Perustuen kirjoittajien näkemyksiin voitaisiin esittää, että ruokajärjestelmämme on tunnistettavissa ainakin heikkoa monivaikutteisuutta.

Miten luomutuotanto sitten asettuu monivaikutteisuuden kolmen käsitteellisen tason malliin? Luonnonmukaisella tuotannolla korostetaan Marsdenin (2003, 232) mukaan viljelyjärjestelmien monitoiminnallisuutta, ja Twynen (2005) mukaan on kiistatonta näyttöä siitä, että luomumaatalous edistää monimuotoisuuden lisääntymistä, koska kemiallisia tuotantopanoksia ei käytetä. Lisäksi tutkimuksissa, joissa on verrattu luomu- ja tavanomaista viljelyä, on pystytty osoittamaan, että luomutiloilla on 50 prosenttia enemmän runsautta maalajeissa, ja että maaperän suojelusta on selviä etuja (Twyne 2005). Näin ollen voisi olettaa, että puhtaasti ympäristöllisestä näkökulmasta luomutuotanto osuisi vahvan monivaikutteisuuden piiriin. Kuitenkin tätä oletusta vastaan on esitetty eriäviä huomioita: esimerkiksi Gregory (2005) argumentoi, että luomutuotanto voi olla aivan yhtä intensiivistä kuin muukin viljely, ja että se voi pyrkiä ihan samalla tavalla voiton maksimointiin, mitä produktivistisenakin pidetyt ruoantuotantomallit. Myös Twyne (2005) kirjoittaa, että ideologiset ja viherryttämiseen pyrkivät tekijät eivät ole aina tärkein syy luonnonmukaiseen tuotantoon siirtymisessä: hänen mukaansa luonnonmukaiseen maatalouteen siirtyvät Euroopan unionin alueella toimivat viljelijät tekevät niin yhä useammin taloudellisista syistä, sillä luomutuotannolle saa korkeammat tuet, sekä tuotteiden hinnat ovat usein tavanomaisesti tuotettuja korkeampia. Wilson (2007, 243) tuokin esiin, että myös ne maatalousjärjestelmät, jotka intuitiivisesti luokiteltaisiin vahvan monivaikutteisen maatalouden piiriin, eivät välttämättä sovi kaikilla mittareilla tähän konseptiin.

Wilson (2007, 232) kuitenkin huomauttaa, että tietyn alueen maataloustoiminnan luokittelu selkeästi tuotantokeskeiseksi ja ei-tuotantokeskeiseksi, on vaikeaa. Heikko monivaikutteisuus

merkitsee siis kirjoittajan mukaan sitä, että produktivismi on yleensä vallitseva tietyssä järjestelmässä, mutta ei sitä, että järjestelmä sisältäisi yksinomaisesti produktivistisia piirteitä. Myös aikaisemmin mainitusta Meksikon maissiviljelmistä on löydettävissä joitain todisteita kohti ei- produktivistista toimintaa, jolloin tietyn alueen ruoantuotannon merkitseminen puhtaan produktivistiseksi voi olla harhaanjohtavaa (Wilson 2007, 232). Nähdäkseni seuraava lause Lähteeltä (20.5.2020) on myös äärimmäisen tärkeä ottaa huomioon, missä hän tuo esiin, että ”luovaa tuhoa” ei voida harjoittaa samalla lailla kuin vaikkapa teollisuudessa: ”-- ruoantuotannon mahdollistavaan sosioekologiseen perustaan (esimerkiksi peltomaa, siemenkannat, viljelytaidot, tuottajayhteisöt) on kasautunut vuosikymmenten perintö, sen ylläpito edellyttää jatkuvuutta.” Tämän tutkielman normatiivinen lähtökohta onkin siinä, että meidän kannattaisi tavoitella maataloudessa, että laajemmin yhteiskunnassa, kuvion 1 yläosaa.

Tämä viitekehys mielessä pitäen onkin mielenkiintoista analysoida tutkielmani aineistoa ja pohtia, onko haastateltavien puheista tunnistettavissa kyseisiä vahvan monivaikutteisen maatalouden piirteitä. Esittelen seuraavassa luvussa tutkielmassa käyttämäni menetelmää, jonka jälkeen on aineiston esittelyn vuoro ennen aineiston analyysiin siirtymistä.

4 TUTKIMUKSEN MENETELMÄ

4.1 Tapaustutkimus

Tutkielmassani on tapaustutkimuksellinen ote. Yksi tapaustutkimuksen merkitys on Scottin ja Russelin (2005, 4) mukaan muun muassa siinä, että ne tuottavat uutta tietoa ja että tutkittava tapaus asetetaan laajempaan taloudelliseen ja poliittiseen kehykseen. Myös Häkli (1999, 141) tuo esiin, että tapaustutkimuksessa korostuu toimintaympäristön merkitys, jolloin tutkittavien ilmiöiden tarkastelu laajemmissa poliittisissa, taloudellisissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa yhteyksissä on otettu huomioon jo tutkimuksen lähtökohdissa. Tapaustutkimuksen vahvuutena onkin Snowin ja Tromin (2002, 154–163) mukaan se, että sen avulla voidaan tavoitella kulttuurisen toimintajärjestelmän kokonaisvaltaista ymmärrystä. Siinä mielessä tapaustutkimus sopii tutkielmani viitekehykseen erinomaisesti, sillä pyrin tutkielmassani laajentamaan alkutuotajien tulevaisuudennäkymiä myös ruokajärjestelmätasolle. Tapaustutkimus ei ole siis varsinainen metodi, vaan enemmänkin tutkimistapa, missä korostuu ”määrällisesti rajatun aineiston tarkastelu seikkaperäisesti ja tiheästi” (Peltomaa 2014, 39).

Tapaustutkimusta tehdessä saattaa herätä kysymys tutkimuksen yleistettävyydestä, mutta myös eriäviä mielipiteitä yleistettävyyden mielekkyydestä on esitetty: esimerkiksi Flyvbjergin (2006, 241) mukaan tapaustutkimuksen tehtävänä ei ylipäänsä ole yleistää, vaan pikemminkin osoittaa olemassa olevien teorioiden heikkoudet. Myös Yin (2003, 31–33) tuo esiin tapaustutkimuksen analyttisen yleistämisen tehtävän: kirjoittajan mukaan tapaustutkimuksella on mahdollista joko kyseenalaistaa tai vahvistaa aiemmin esitettyä teoreettista näkemystä. Flyvbjerg (2006, 241) jatkaa teorian roolista tapaustutkimuksessa ja sen tulosten yleistettävyydessä kirjoittamalla osuvasti, että yhteiskuntatieteissä niin sanotun yleisen teorian tuottaminen ei ole mahdollista, sillä tapaustutkimus yhteiskunnallista tietämystä tuottavana tapana on aina kontekstiinsa sidottua. Tapaustutkimuksissa voi olla hedelmällisintä yrittää selvittää yhteiskunnallisen muutoksen olosuhteita, mahdollisuuksia ja ehtoja, sillä yhteiskunnan toiminnalle on tunnusomaista ehdollisuus ja sattumanvaraisuus (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 37).

4.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Valitsin tämän aineiston analyysitavan, koska nähdäkseni se sopii parhaiten tutkielman tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten vastaamiseen. Tutkimuskysymykseni ovat empiriapainotteisia, joten niihin vastaamiseksi

koen, että teorialähtöinen analyysitapa olisi liian ohjaileva. Haastattelurungon teemoja ei ole muodostettu aikaisemman teorian pohjalta, mutta olen pyrkinyt siihen, että analyysin loppuvaiheessa linkitän teoreettisen viitekehyksen ja aineiston analyysin toisiinsa. Nähdäkseni aineistoa ja teoreettista viitekehystä on myös hankala pitää erillään, erityisesti aineiston analyysin loppupuolella, vaikka tutkimuskysymykset ovatkin empiriapohjaisia. Toisaalta Tuomi & Sarajärvi (2018, 113) huomauttavat, että siihen, missä vaiheessa teoria otetaan ohjaamaan aineiston analyysia, ei ole olemassa mitään sääntöä, eli tämä päätös on tutkija- ja aineistokohtainen. Laadullisessa tutkimuksessa ylipäänsä on ongelmana se, voiko tutkija sanoa, että aineiston analyysi on tapahtunut aineiston tiedonantajien ehdoilla eikä tutkijan omien ennakkoluulojen saattamana. Tämän vuoksi tutkijan on hyvä kirjoittaa auki omat ennakkokäsityksensä ilmiöstä, eli niin sanottu ontologinen erittely. (Emt.) Omat ennakkokäsitykseni käsiteltävää ilmiötä kohtaan toin ilmi jo tutkielman alkupuolella luvussa 1.3.

Sisällönanalyysissa analyysi etenee kuta kuinkin seuraavanlaisesti: 1) litteroitu aineisto käydään läpi merkiten ne asiat, mitkä sisältyvät tutkimuksen tarkoitukseen, jonka jälkeen nämä asiat kerätään yhteen ja siirretään erilleen muusta aineistosta, 2) aineisto teemoitellaan, ja 3) kirjoitetaan yhteenveto (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104). Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on siis aineiston – tässä tutkielmassa yksittäisten haastattelujen – pelkistäminen eli redusointi. Tässä vaiheessa aineistosta karsitaan tutkimusasetelman kannalta epäolennainen pois. Pelkistämisenvaiheessa litteroidusta aineistosta etsitään tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja esimerkiksi yksinkertaisesti alleviivaamalla ilmaisuja. Datasta siis etsitään kaikki tutkimusasetelmaa kuvaavat sitaatit ja niitä kuvaavat pelkistetyt ilmaukset. (Emt., 123.)

Tässä tutkielmassa aloitin pelkistämisen vaiheen työn ensinnäkin siitä, että tulostin litteroidut haastattelut, jonka jälkeen aloitin alkuperäisilmausujen alleviivailun tehden samalla muistiinpanoja ja alustavia havaintoja tulostettujen haastatteluiden sivumarginaaleihin. Tässä vaiheessa hyödynsin Eskolan ja Suorannan (2014, 153) näkökulmaa siitä, että mikäli aineisto on kerätty teemahaastattelulla - niin kuin tämän tutkielman tapauksessa on - voi aineiston koodauksessa hyödyntää haastattelurunkoa. Aineistosta seulotaan tällöin haastattelurungon avulla ”esille sellaisia tekstikohtia, jotka kertovat kyseisistä asioista” (Emt.). Käyn itse aineistonkeruun menetelmää tarkemmin läpi luvussa 5.2. Alkuperäisilmauksien alleviivailun jälkeen siirsin haastattelutavien sitaatit haastattelu kerrallaan erilliseen Word-dokumenttiin, ja tässä vaiheessa myöhemmin analysoitavasta aineistosta jätettiin ulos sellaiset sitaatit, mitkä eivät kuvastaneet tutkimusasetelmaa. Sitaatit olivat siis kaikki samassa Word-dokumentissa, jonka jälkeen aloitin niiden teemoittelun.

Redusointivaiheen jälkeen samaa asiaa kuvaavat pelkistetyt ilmaukset yhdistetään siis samoihin kategorioihin, eli teemoihin (ks. Eskola & Suoranta 2014). Tätä vaihetta voidaan kuvata myös klusteroinniksi, eli ryhmittelyksi. Pelkistämisen jälkeen tapahtuva teemoittelu ymmärretään usein aineiston varsinaiseksi analyysiksi, sillä siinä aineisto pilkotaan ja ryhmitellään erilaisten aineistosta löydettyjen aihepiirien mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105–106.) Teemoitteluvaiheessa aineistosta koodatuista alkuperäisilmauksista ja pelkistetyistä ilmauksista etsitään samoja aihepiiriä kuvaavia käsitteitä ja sitaatteja. Samaa aihepiiriä kuvaavat käsitteet ryhmitellään eri luokiksi, joista muodostaa useita alaluokkia. Ryhmittelyä jatketaan niin, että alaluokkia yhdistelemällä muodostuu yläluokkia, jonka jälkeen yläluokkia yhdistelemällä muodostuu pääluokkia, ja pääluokkia yhdistelemällä muodostuu yhdistävä luokka, joka on yhteydessä tutkimusasetelmaan. (Emt., 124–125.)

Redusointivaiheen jälkeen aloitin aineiston teemoittelun niin, että kävin haastattelut yksi kerrallaan läpi, ja teemoittelin näiden yksittäisten haastattelujen sitaatteja. Tämän jälkeen kirjoitin kaikki muodostamani teemat samaan Word-dokumenttiin, ja aloitin niiden yhdistämisen. Teemojen yhdistämisen vaiheessa hyödynsin post-it-lappuja, sillä ne auttoivat minua teemojen hahmottamisessa. Kirjoitin siis kaikki Word-dokumentissa olevat teemat post-it-lapuille, jonka jälkeen yhdistelin sekä uudelleen nimesin niitä. Tässä vaiheessa siirsin joitakin sitaatteja eri teemojen alle, missä ne alun perin olivat, sekä jätin myös teemoihin kuulumattomia sitaatteja pois. Tämän työn perusteella tunnistin aineistosta kolme pääteemaa: 1) syyt valitun tuotantomuodon takana, 2) tuotantosuunnan nykytila, ja 3) tulevaisuuden näkymät, jotka jakautuivat edelleen neljään alateemaan: 1) kasvisruoka – uhka vai mahdollisuus? 2) uhkakuvat, 3) maataloustuotteen muutoksen mahdollistajana vai estäjänä? ja 4) vahvaa monivaikutteista maataloutta tavoittelemassa. Analyysistä jätettiin ulos MTK:ta koskevat näkemykset, sekä vuoden 2050 visiot.

Teemoittelu auttaakin keskittämään analyysia tutkimusongelman näkökulmasta olennaisiin asioihin (Silvasti 2014; teoksessa Massa 2014, 44–45), jolloin tutkija pääsee vertailemaan tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105–106). Lisäksi Tuomen & Sarajärven (Emt., 107) mukaan viimeistään tässä vaiheessa tutkijan on selvitettävä itselleen, hakeeko aineistosta samanlaisuutta vai erilaisuutta. Itse olen – aineistoa analysoidessani – etsinyt aineistosta samanlaisuutta haastateltavien näkemysten ja muodostamieni teemojen suhteen. Juuri teemoja muodostaessani pidin mielessä teoreettisen viitekehyksen niin, että aineiston teemoittelu ei pohjautunut suoraan teoriaan, mutta etsin aineistosta kuvauksia monivaikutteisesta maataloudesta. Aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin ero tuleeekin Tuomen ja Sarajärven (Emt., 133) mukaan siinä, miten empiirinen aineisto yhdistetään analyysin

loppuvaiheella teoreettisiin käsitteisiin. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä nämä käsitteet tuodaan analyysiin valmiina, jolloin aineisto laitetaan sopimaan tutkijan sopimaksi katsomaan teoreettiseen viitekehykseen.

Esittelen seuraavaksi tutkielmani aineiston sekä aineistonkeruumenetelmän.

5 HAASTATTELUSSA PIRKANMAALAISET TUOTTAJAT

5.1 Haastateltavien esittely

Tämän tutkielman aineisto koostuu pirkanmaalaisten karja- ja maidontuottajien kanssa suoritetuista haastatteluista. Kaikki seitsemän haastateltavaa olivat luomutuottajia niin viljeltävien peltojen kuin karjankin suhteen, ja osalla haastateltavista oli näiden lisäksi myös muuta tuotantoa, mutta heidän tilansa ovat kotieläinstatuksella esimerkiksi EU-tukia haettaessa (ks. taulukko 1). Tuotantosuunnalla tarkoitetaan maatalous- ja puutarhayrityksen taloudellisesti merkittävintä tuotantosuuntaa. Tieto lasketaan käyttäen SO-menetelmää (Standard Output); jos yli kaksi kolmasosaa tilan kokonaistuotosta tulee yhdestä tuotteesta, tila kuuluu tätä tuotetta vastaavaan tuotantosuuntaan. (Luonnonvarakeskus 13.2.2019.) Tuotantosuuntia on Luonnonvarakeskuksen mukaan 11: viljanviljely; muu kasvinviljely; kasvihuonetuotanto; avomaantuotanto, eli avomaan puutarhatuotanto; lypsykarjatalous; naudanlihantuotanto; muu nautakarjatalous, eli yhdistetty lypsykarja ja naudanlihantuotanto; sikatalous; siipikarjatalous; muu laidunkarja, joka sisältää lammas-, vuohi- ja hevostalouden sekä sekamuotoinen tuotanto (Luonnonvarakeskus Tilastotietokanta 18.10.2020). Haastatelluista alkutuottajista ainakin kolme harjoittivat uudistavaa viljelyä, ja useampi haastateltava toi esiin kiinnostuneisuutensa viljellä tulevaisuudessa uudistavasti. Schreefel ja muut (2020, 6) esittävät tekemänsä kirjallisuuskatsauksen perusteella, että uudistava viljely on lähestymistapa maatalouteen, jossa maaperän kunnon säilyttäminen ja sen kunnon parantaminen on toiminnan lähtökohta. Uudistavan maatalouden taustalla on kirjoittajien mukaan myös ajatus siitä, että maaperästä huolehtiminen ei ainoastaan edistä kestävästä ruoantuotannon ympäristöllisiä tavoitteita, vaan myös sosiaalista ja taloudellista ulottuvuutta.

Haastateltava	Pääasiallinen tuotantosuunta	Eläinten rotu	Muuta tuotantoa tilalla
H1	Emolehmätuotanto	Itäsuomenkarja	Ei mainittu
H2	Naudanlihantuotanto	Ylämaankarja	Leipäviljan viljely, hevosten ja lemmikkien kuivaheinän tuotanto, rehuntuotanto omille eläimille
H3	Lypsykarja	Alkuperäiskarja (LSK, ISK, PSK)	Ei mainittu
H4	Emolehmätuotanto	Angus, itäsuomenkarja	Viljanviljely
H5	Emolehmätuotanto	Itäsuomenkarja	Ei mainittu
H6	Naudanlihantuotanto	Ylämaankarja	Ei mainittu
H7	Naudanlihantuotanto	Itäsuomenkarja	Avomaan vihannestuotanto, lammastalous

Taulukko 1. *Lista tutkielmaan haastatelluista pirkanmaalaisista alkutuottajista.*

Suurin osa haastateltavista olivat kokoaikaisia viljelijöitä; ainoastaan H2 kävi päivätöissä muualla. Melkein kaikki haastateltavat jatkoivat sukutilansa toimintaa, paitsi H5, joka aloitti samana päivänä, kun Suomi liittyi EU:hun, sekä H7, joka osti tilan kymmenen vuotta sitten. Lehmien lukumäärä ja tilan hehtaarimääräinen koko vaihtelivat haastateltavien välillä niin, että pienin tilalla olevien lehmien lukumäärä oli 20, ja suurin 150 lehmää. Eläinten lukumäärään vaikuttaa toki teuraaksi menevien vasikoiden lukumäärä, joka saattoi vaihdella: esimerkiksi H2 toi esiin, että heillä vain sonnit menevät lihaksi, ja muut eläimet on jätetty pitoon, jolloin lehmämäärä on vuosien saatossa kasvanut. Usein emolehmätiloilla yhdistyy sekä emolehmän hoito että lihaeläimen kasvattaminen, sillä näillä tiloilla kasvatetaan tilalla syntyneet vasikat siihen asti, että ne menevät teuraaksi (Tiilikainen, Manninen, Pihamaa & Heikkilä 2003, 13). Hehtaarimääriä on vaikeampi esitellä numeromääräisesti, sillä en varsinaisesti kysynyt tätä haastateltavilta ja lisäksi usealla haastateltavista oli omien peltojen lisäksi vuokrapeltoja, sekä metsää. Tiloilla tuotettiin myös esimerkiksi viljaa muun muassa viljelykierrollisista syistä, ja H7:n kohdalla avomaan vihannestuotanto oli siirtymässä muiden tekijöiden vastuulle.

Yleisesti ottaen Pirkanmaalla oli vuonna 2020 luomutiloja 14,8 prosenttia, kun vuonna 2010 tämä luku oli tasan kymmenen prosenttia. Pirkanmaan peltopinta-alasta luomussa oli vuonna

2020 17,1 prosenttia, ja luomutilojen koko hehtaareissa oli 53,4 hehtaaria. (Maa- ja metsätalousministeriö 23.6.2021, 13.) Nautojen lukumäärä Pirkanmaalla vuonna 2020 oli 45 485 nautila; tämä lukumäärä muodostuu lypsylehmistä, emolehmistä, hiehoista, sonneista ja alle vuoden ikäisistä vasikoista (Nautojen lukumäärätieto 1.12.2020). Luomunaudanlihantuotannon osuus Pirkanmaan kokonaistuotannosta vuonna 2019 oli 15,9 prosenttia (parastapirkanmaalta.fi 2021, 8); korkeaa prosenttiosuutta voi selittää se, että Pirkanmaalla on runsaasti luomunurmia (Emt., 2). Vuonna 2019 nautojen lukumäärä Pirkanmaalla oli laskenut vuodesta 2013 10,4 prosenttia. Ainoastaan siipikarja- ja lammastuotanto on lisääntynyt, siipikarjan lisääntymisen ollessa huomattavat 25,6 prosenttia. Kilogrammoissa naudanlihaa tuotettiin Pirkanmaalla vuonna 2019 3,4 miljoonaa kiloa. Maitoa taas tuotettiin vuonna 2019 noin 120 miljoonaa litraa, ja tämä oli vain 1,7 prosentin pudotus vuoden 2014 tasosta verrattuna siihen, että samalla aikajänteellä pirkanmaalaisten maitotilojen lukumäärä on tippunut 33,3 prosenttia. (parastapirkanmaalta.fi 5.7.2021.)

Tämän tutkielman haastateltavilla oli muun muassa itäsuomen- ja länsisuomenkarjaa, jotka ovat kansallisen geenivaraohjelman mukaan alkuperäisiä suomalaisia tuotantorotuja (Maa- ja metsätalousministeriö 2004, 10). Suomenkarja terminä on yleistynyt yhteisenä nimityksenä näille suomalaisille alkuperäisroduille. Itäsuomenkarjasta voidaan käyttää myös nimitystä kyyttö ja pohjoissuomenkarjasta nimitystä lapinlehmä. (Lilja 2012, 95–96.) Biodiversiteettisopimuksessa on tuotu esiin, että ensisijainen tapa säilyttää alkuperäisrotuja on kasvattaa niitä maatiloilla (Emt., 95) ja karjankasvattajien onkin mahdollista hakea alkuperäisrotujen kasvatamiseen erityisympäristötukea (Soini 2007, 26–28): EU on myöntänyt Suomelle 55 000 emolehmän palkkiokiintiön (Tiilikainen, Manninen, Pihamaa & Heikkilä 2003, 8). Liljan (2012, 97) artikkelin kirjoitushetkellä itäsuomenkarjan saama tuki muodosti noin kolmanneksen ja länsisuomenkarjan saama tuki lähes kaksi kolmasosaa tilan tuotoista. Erityisympäristötuen suuruus riippuu muun muassa suomenkarjan uhanalaisluokituksesta (Soini 2007, 26–28): esimerkiksi itäsuomenkarjalla saa korkeamman tuen, sillä rotu on luokiteltu uhanalaiseksi ja suojeltavaksi, kun taas länsisuomenkarjalla saa pienemmän tuen sen suojeltavan, mutta edelleen jalostuksen kohteena olevan luokituksen takia (Kantanen 2007, 48). Itäsuomenkarjan populaatio onkin kasvanut viime vuosina, kun taas länsisuomenkarjan on vähentynyt (Lilja 2012, 96). Suomenkarjan lisäksi joillain haastateltavilla oli ylämaankarjaa ja angusta, mutta nämä eivät ole suomalaisia alkuperäisrotuja.

5.2 Aineistonkeruumenetelmä

Haastateltavista viisi haastateltiin Teamsin välityksellä ja yksi sähköpostilla tutkielman teon aikana vallitsevan pandemiatilanteen vuoksi. Jo yhteydenottovaiheessa yksi haastateltavista toi esiin, että haluaa haastattelun Teamsin sijaan sähköpostilla. Toimin sähköpostilla haastatellun henkilön kanssa niin, että annoin hänelle viikon aikaa vastata sähköpostilla lähetettyihin haastattelukysymyksiin, jonka jälkeen esitin hänelle yhden kierroksen tarkentavia kysymyksiä. Siinä mielessä sähköpostilla suoritettu haastattelu olikin strukturoidumpi mitä Teamsin välityksellä tehdyt haastattelut, eikä minulla ollut videoyhteyttä sähköpostilla haastateltuun henkilöön. Sähköpostin välityksellä ei luonnollisesti synny samanlaista vuorovaikutustilannetta, missä esimerkiksi kysymysten esittämisjärjestystä on mahdollista muokata kesken haastattelun. Nähdäkseni Teamsissa suoritetuissa haastatteluissa on ylipäänsä huono puoli se, että toisen osapuolen reaktioita ei näe; haastattelijana olin siis ainoastaan haastateltavan äänestä tehdyn tulkinnan varassa.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, missä olin päättänyt ennalta kolme teemaa, joita tutkimusongelman ratkaisemiseksi olisi tarpeellista käsitellä: oma toiminta, toimintaympäristö ja tulevaisuuskuva vuodelle 2035 (ks. haastattelurunko, liite 1). Haastattelu-teemat muodostuivat tutkimusasetelman ja aikaisemman tutkimuksen perusteella. Haastateltaville annettiin haastattelu-teemat etukäteen, mutta ei kysymyksiä. Puolistrukturoidun näistä haastatteluista teki se, että vaikka minulla oli lista kysymyksiä, joita halusin käydä haastateltavien kanssa läpi, näiden kysymysten esittämisjärjestys vaihteli. Teemahaastattelussa tuleekin varmistaa, että vaikka ennalta päätettyjen haastattelu-teemojen järjestys ja laajuus voivatkin haastattelun edetessä vaihdella, tulee ne kaikki silti käydä haastateltavan kanssa läpi (Eskola, Lähti & Vastamäki; teoksessa Valli (toim.) 2018, 30). Joidenkin haastateltavien kanssa jätin kysymyksiä kokonaan kysymättä; mikäli haastateltava oli esimerkiksi jäämässä eläkkeelle ennen vuotta 2035, eikä tilalle ollut tiedossa jatkajaa, olisi tilan tulevaisuuskuvista kysely ollut minun puoleltani ajattelematonta. Tällöin kävimme tilan tulevaisuutta läpi lyhyemmällä aikajänteellä.

Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä kuusi tuntia, 16 minuuttia ja 14 sekuntia, josta tuli litteroituina tekstimuotoon 45 sivua sisältäen sähköpostilla annetut vastaukset. Litteraateissa anonymisoitiin sekä haastateltavien, että heidän perheenjäsenten nimet, haastateltavien tilojen nimet sekä asuinpaikkakunnat. Suoritin litteroinnin peruslitterointitasolla, jossa haastateltavan puheet ”litteroidaan sanatarkasti puhekieltä noudattaen, mutta siitä jätetään pois täytesanat

(esim. tota, niinku), toistot, keskenjäävät tavut ja yksittäiset äännähdykset”. Lisäksi peruslitterointitasolla litteroidaan merkitykselliset tunneilmaisut, esimerkiksi nauru ja liikuttuminen. (Tietoarkisto 7.6.2021.) Itse jätin litteraatteihin täytesanat, mutta en toistoja, mitä olisi vaadittu sanatarkkaan, eli eksaktiin litteraattiin.

Tein rajauksen karja- ja maitotilallisiin sen takia, että heidän toimintansa voidaan olettaa muuttuvan eniten tulevaisuudessa, mikäli suomalaisten ruoankulutustottumukset muuttuvat. Kasvinviljely oli vuonna 2020 pääasiallisena tuotantosuuntana 70 prosentilla tiloista (Luonnonvarakeskus Tilastotietokanta 4.5.2021), mutta tämä ei tarkoita, että viljelykasvit menisivät ihmisten ruoaksi, vaan niitä tuotetaan myös eläinten rehuksi. Alueellinen rajaus Pirkanmaahan tehtiin haastateltavien kontaktoinnin helpottamiseksi: toinen tutkielmani ohjaajista vinkkasi minulle henkilön, kehen voisın ottaa yhteyttä haastateltavien saamiseksi. Otin kyseiseen henkilöön yhteyttä, ja hän välitti haastattelupyyntöni eteenpäin rajaukseen sopiville maatalousyrittäjille. Näin – niin sanotun lumipallomenetelmän avulla – sain sovittua usean haastattelun. Kaksi haastateltavaa kontaktoin itse sähköpostilla. Lisäksi Pirkanmaa on mielenkiintoinen tutkimustapaus ruokajärjestelmien viitekehyksessä, koska siellä on vuonna 2020 aloittanut toimintansa Pirkanmaan Ruokafoorumi, jonka ”missiona on luoda pitkäkestoinen, avoin ja monipuolinen keskusteluareena, jossa suunnataan maakunnan ruokajärjestelmää kohti kestävyyttä, uudistavuutta ja paikallista elinvoimaisuutta ja jossa erilaiset näkemykset tulevat kuulluksi.” (parastapirkanmaalta.fi 26.3.2021).

Aineistonkeruuvaiheessa pohdin luonnollisesti myös sitä, mitä rajoitteita tämän tyypisellä haastatteluaineistolla voi olla. Silvasti (2014; teoksessa Massa 2014, 35) huomauttaakin, että aineistonkeruun vaiheessa tutkijan on kannattavaa pohdiskella sitä, mitä voimme tietää, miten tietoa voi saada ja millaisia rajoja tiedolla on. Laadullisella tutkimuksella ei pyritä yleistykseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86), mikä nähdäkseni sopii tähän tutkimusasetelmaan, sillä maatalousyrittäjät ovat heterogeeninen joukko. Puusan, Juutin & Aaltion (2020) mukaan tutkimukseen tulee valita mukaan ”henkilöitä, jotka tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon, joilla on kokemusta asiasta tai jotka edustavat jotakin ryhmää, joka on relevantti tutkimuksen tarkoituksen kannalta”. Tämän tutkielman viitekehyksessä aineiston keruu aloitettiin lumipallomenetelmällä, missä en voinut itse vaikuttaa muuta kuin siihen, että haastateltavien edustama tuotantosuunta sopi tämän tutkielman viitekehukseen. En halunnut asettaa rajoituksia esimerkiksi haastateltavien iälle haastateltavien riittävän määrän turvaamiseksi. Loppujen lopuksi kaikki karjatilalliset olivat tiloiltansa lihaa suoraan myyviä tiloja, joten siinä mielessä tämän tutkielman haastatteluaineisto eroaisi varmasti sellaisesta, missä olisi esimerkiksi haastateltu

isoille lihataloille sopimustuotantona myyviä tiloja. Lisäksi kaikki tähän tutkielmaan haastatelluista maatalousyrittäjistä olivat luomutuottajia.

Haastatteluaineiston rajoittuneisuus liittyy nähdäkseni ensinnäkin siihen, miten minä tutkijana voin ymmärtää toista, tässä tilanteessa siis haastateltavia. Tuomi & Sarajärvi (2018, 76) kirjoittavatkin, että tämä liittyy ”pulmaan minän tietoisuudesta itsestään, missä tietoisuus itsestä jakaa maailman kahtia subjektiin ja objektiin”. Näin ollen tästä jaottelusta ”herää kysymys siitä, kuinka subjektiivinen minä voi tietää objektiivisesti minästä”. Tähän liittyy siis nähdäkseni se, että kuinka olen ymmärtänyt haastateltavia asiassa, josta minulle ei ole yhtään käytännön kokemusta mutta josta minulle on kertynyt jo ennakkoon suhteellisen paljon tietoa. Tällä haastatteluaineistolla ei pyritä saamaan selville ”totuutta”, mikä ylipäänsä on nähdäkseni mahdotonta yhteiskunnallista tutkimusta tehdessä.

6 TUOTTAJIEN NÄKEMYKSET TULEVAISUUDESTA

6.1 Syyt valitun tuotantomuodon takana

”Edelliset neljä sukupolvea ovat viljelleet nykyisellä tilalla ahkerasti ja isäni aikana peltoala kasvoi aika lailla ja tila siirtyi luomuun. Perinteisesti meillä on ollut nautoja ja kanoja. Kulttuurihistoriallisesti koen kasvaneeni maitosuomessa, mutta lihakarjaakin on silloin tällöin kasvatettu jossain määrin viime vuosikymmeninä. Itselleni tällainen kehitys ei sopinut, vaan maitolehmät sai lähteä ja tilalle tuli lihakarjaa, emolehmiä. -- Toiseksi intohimoni liittyy aitoon luomuun. Minun mielestäni eläimet kuuluvat luontoon, eivät navettaan. Kolmanneksi olen laiska lypsämään joka päivä lehmiä pienessä montussa ja lypsyrobotit eivät sovi ajatusmaailmaani.” (H4)

Tuon aluksi esiin haastateltavien syyt, ja motiiveja valitsemilleen tuotantotavoille. Useimmat haastateltavat olivat jatkaneet sukutilansa toimintaa; vanhimmalla tilalla oli viljelty jo 1500-luvulta asti. Tuorein sukupolvenvaihdos oli tehty viimeisen viiden vuoden sisään, ja vähemmistö haastateltavista oli jatkanut samalla tuotantosuunnalla mitä vanhempansakin. Sekä yllä että alla olevat sitaatit kuvaavat eräiden haastateltavien ajatuskulkuja tuotantosuunnan vaihtamisen takana. Kyseiset sitaatit kuvaavat nähdäkseni hyvin sitä, miten oman toiminnan muotoutumisen taustalla on sekä ajatusmaailmallisia että rationaalisia syyt.

”-- Meillä oli tosiaan, meillä oli ensin alkuun puutarhaviljelyä siinä tilalla, oli kasvihuoneita, meillä oli erikoiskurpitsoita ja sillon keskityttiin hyvin vahvasti tämmöiseen niinku uusien tuotteiden lanseeraamiseen, esimerkiksi tämmöset kurpitsat mitä nyt myydään kaupassa, esimerkiksi myskikurpitsoiden sun muitten nimillä tällä hetkellä, ne on niinku meidän lanseeraamia tänne Suomen markkinaan. Ja sitte ku tuli lapsia niin tota, mä en jaksanu sitten yksin sitä puutarhahommaa kauaa jatkaa, tuntu että se niinku palkallisilla työntekijöillä niin se ei ollut kannattavaa, ja siirryin opetustoimintaan ja muuhun liiketoimintaan ja pidettiin tota, tätä meidän maatilaa niinku tämmösenä ihan viljanviljely-, luomutilana niinku vuodesta 2000 vuoteen 2013, jolloin teimme päätöksen siitä, että otamme meille kyyntökarjaa, --” (H5)

Useimmilla haastateltavista karja koostui ainoastaan alkuperäisroduista. Alkuperäisrotujen säilyttämistä pidettiin kulttuurihistoriallisesti tärkeänä, ja toisaalta haastateltavat toivat esiin myös näiden lehmien erityispiirteitä, joita voi nostaa esiin esimerkiksi markkinoinnissa. Syyt luonnonmukaiselle eläintuotannolle ovat myös eläinten hyvinvointia turvaavia, kuten alla oleva lainaus asian ilmaisee.

”-- Tämmöisellä karjanpidolla myös se eläinten lajityypillinen hoito on, niinku kans toteutuu ja on aivan itsestäänselvää, että ne laiduntaa koko maksimaalisen laidunajan, ja tuota, että me ollaan niinku sillon ei olla sen tuomitun tai moititun tehotuotannon ääressä

jossa niinku lehmät buustataan täyteen kauheen vaan niinku vahvalla ruoalla tuottamaan mahdollisimman paljon sitten sitä maitoa tai näin, --” (H7)

Luomutuotannosta puhuttaessa tunnistan haastateltavien puheista erilaisia motiiveja sekä luomutuotannon taustalla, että siihen siirtymisessä; nämä syyt vaihtelivat käytännöllisyydestä, luonnon monimuotoisuuden sekä ympäristön vaalimisesta aina taloudelliseen tukeen.

”-- Et siinä [luomussa] on nii vähän paremmat tuet silloin ja on nytkin vielä, että tota ku tää on kumminkin sellainen kohtuu pieni peltopinta-alaltaan, niin se toi niinku sitä lisätuloo siihen sitte niinku periaatteessa.” (H1)

Luomutuotannosta saa siis tavanomaiseen tuotantoon verrattuna korkeammat tuet (ks. Twyne 2005), mutta korkeampi luomutuotannon tuki ei kuitenkaan ole suoraan johtanut luomutuotannon lisääntymiseen, vaikka sen alaa halutaankin kasvattaa. Suomen tavoite on, että vuonna 2030 luomualaa olisi 25 prosenttia kaikesta peltopinta-alasta (Maa- ja metsätalousministeriö 23.6.2021, 20). Väitänkin, että viljelijöiden keskuudessa on edelleen tietynlaisia ennakoasenteita luomutuotantoa kohtaan. Toisaalta pohdin sitä, kuinka suuri painoarvo motiiveille siirtyä luomutuotantoon tulisi antaa. Mikäli luomutuotantoa pohditaan ainoastaan ympäristöllisestä näkökulmasta, on perusteltua väittää, että mitä enemmän Suomessa on luomutuottajia, sen parempi; esimerkiksi tämän tutkielman haastateltavista muutama toi selkeästi esiin ympäristöllisen motiivin luomutuotannolle, kun taas toisten haastateltavien motiivia oli hankalampi tunnistaa. Esitän kuitenkin tämän aineiston perusteella, että myös luomutuottajien piirissä esiintyy jakolinjoja siitä, mitä on ”oikea luomu”. Eräs haastateltava viittasi regeneratiiviseen maanviljelyyn oikeana luomuna, kun taas alla oleva sitaatti kuvastaa erään toisen haastateltavan näkemystä teollista luomutuotantoa vastaan.

”-- Että jos tähän niinku vertaa sen meidän Suomen suurimman luomuporkkanan tuottajan tuolla Pulkkinen Paavon niin hänellä on 18 hehtaaria pelkkää porkkanaa, niin silloin on siihen koneet ja se on niinku niin paljon toisenlaista, että mä kutsuisin sitä niinku, se on vähän niinku semmosta teollista luomua melkein ja koneistettua ja se on tietysti talouden näkökulmasta järkevää, --” (H7)

Vaikka tämän tutkielman haastateltavien puheista oli tunnistettavissa erilaisia syitä valitun tuotantosuunnan takana, oli luomutuotannosta saatava suurempi tuki – ainakin osittain – näiden valintojen taustalla. Luomutuotannon nähdäänkin nostavan haastateltavien tuotteiden arvoa, ja näille tuotteille toivotaan menekkiä myös tulevaisuudessa. Alla oleva sitaatti toivottavasta tulevaisuudesta on haastateltavalta, joka sanoi suoraan, että luomutuotanto on ollut hänen toimintansa pelastus tarkoittaen siitä saatavaa rahallista tuottoa ja myös ympäristötietoisuuden kasvamista kuluttajien piirissä.

”Ja sitten tietysti mä haluaisin, että tää luomu, luomutuotteet lisääntyisi, ja nimenomaan suomalaiset, mutta se voi olla taas haaveita. Ja sitten mä kyllä mä haluaisin, että näille maitotuotteille löytyis, niinku lisää artikkeleita, että jos ei se maito ihmisille enää maistu, niin sitten löytyisi korvaava tuote sillain, että ne hinnat ei menis ihan perseellensä, että mä voisin vielä vaikka 10 vuotta lypsää noita lehmiä.” (H3)

Haastateltavien puheista ilmenee selkeästi, että omalle toiminnalle ei nähdä muuta vaihtoehtoa kuin lihan- ja maidontuotanto; toisin sanoen ilman eläimiä heidän yritystoiminnallaan ei olisi tulevaisuutta. Tässä yhteydessä keskustelimme haastateltavien kanssa myös julkisesta keskustelusta karjatalouden ympärillä, joka koettiin syyllistävänä; erään haastateltavan kohdalla ilmapiiri oli mennyt valitettavasti vihamielisyyksiin asti. Tutkijana en ihmettele haastateltavien kokemusta julkisen keskustelun syyllistävyydestä, jos omalle yritystoiminnalle ja sen mahdollistaville eläimille annetaan näin suuri merkitys. Laajemmassa viitekehyksessä karjatalous nähtiin tärkeänä tuotantomuotona osana kestävästä ruokajärjestelmästä, josta alla oleva sitaatti on hyvä esimerkki. Haastateltavat myös toivoivat, että karjan merkittävä rooli ruokajärjestelmässä tunnustettaisiin.

”-- Ja sitten taas se, että mikä on niinku karjan merkitys meidän koko ekosysteemille, niin se on ihan, se on niinku ihan huikean tärkeä, että juuri monimuotoisuuskyvykset, että mitä niinku piän niinku hyönteislinnusto, kasvilajisto, miten paljon ne niinku hyötyy siitä karjan laiduntamisesta. Nyt tietysti puhun tässä niinku lähtökohtaisesti, että ilman laiduntavaa karjaa niin maailma on paljon ankeampi. Ja kun faktahan on se, että vielä 60-luvulla meillä oli niin paljon pieniä karjoja, että tällä hetkellä siis siitä on jäljellä niistä laidunalueista tai siitä semmoisista biotoopeista 0,2 %, ja se on niinku nyt meidän karjatyössä varmaan niinku lisääntyy vielä se painopiste, että miten me voidaan niinku tai mielellään ottaisimme meille hoidettavaksi niinku isompiakin alueita joissa voidaan tätä niinku perinnebiotooppityyppisesti hoitaa ja meidän eläimet niinku soveltuu niille, nää suomalaiset alkuperäisrodut, semmoisille alueille, --” (H7)

Joidenkin haastateltavien toiminnassa itse lihantuotanto ei kuitenkaan ole välttämättä itseisarvo, vaan tapa saavuttaa muita tavoitteita, kuten alla oleva sitaatti osoittaa.

”Jotenkin, että niin muuten musta tuntuu, että ihmiset unohtaa, että sitä että se on semmoista niinku, semmoista niinku asioiden poissulkemista miksi jotakin tehdään vähän, että koska tavoittelee jotain, mulla ei ole mitään henkilökohtaista tavoitetta pitää sinänsä karjaa voisin olla ihan vaan onnellinen, vaikka mä en kasvattaisi karjaa tai mulla ei olisi maatilaa. Mutta koska mä haluan pitää huolta tästä maatilasta ja hoitaa sitä maata, niin sitten se ohjaa niitä päätöksiä, että miks mulla sitten onkaan karjaa. Mä en ole sellainen fanaattinen karjaihminen, kun jotkut karjanpitäjät on, pitää karjaa sen takia et ne nimenomaan haluaa olla lehmien kanssa, mulla on lehmiä sen takia että ne antaa mulle niinku muita asioita.” (H6)

6.2 Tuotantosuunnan nykytilasta

”Omalla tuotantosuunnalla menee ihan hyvin. Meillä on suoramyynä, maalaisjärkisyistä. Hinnat pysyy siinä missä niitten halutaan pysyvän, kunhan ostajat löytyvät. En siis osaa yhtään sanoa, mitä teurastalojen hinnanleikkaukset tuottajiensa päässä aiheuttaa. Tuskin hyvää ainakaan. Lihankulutus tulee vielä kasvamaan, uskoisin. Se vain saisi siirtyä enemmän kokolihaan ja suoramyynäin, vähemmän pikaruokaloille.” (H4)

Haastattelemani alkutuottajat ovat tietoisia toimintaympäristöstään, ja sen asettamista paineista edustamalleen tuotantosuunnalle, joihin kuuluu esimerkiksi lisääntynyt kiinnostus kasvissyönnönä kohtaan, ja valtion sekä EU:n päästövähennystavoitteet. Aloittaessani tutkielman tekoa epäilin, että haastateltavani aikoisivat reagoida tähän oletettuun toimintaympäristön muutokseen, mutta epäilykseni osoittautui tämän aineiston valossa vääräksi. Haastateltavat näkevät, että heidän tuotteillaan on markkinaa tulevaisuudessakin, ja että pohdintaan siitä, mitä tila tuottaa tulevaisuudessa, ei liiaksi vaikuta yhteiskunnan muutospaineet, tai ihmisten mielipiteet.

”Eikä oikeastaan tietysti määrin ihmisten mieli tai tällainen yleinen mielipide ei merkitse minulle suoraan henkilökohtaisesti mitään muuta kuin just sitä kautta, että tietysti sen rupeaa miettimään, että mille on markkinaa ja millekkä tuotteelle on näkymää tai kysyntää, niin niinku sellaisella ajatuksella, että tuota, en mä koen tämän sen verta kuitenkin itsenäiseksi työksi tästä on niinku itse viljelijä vastuussa kymmeniä vuosia eteenpäin tästä tekemisestä, niin tommonen yleinen trendikäs yhteiskuntapaine mikä kestää kuu-kauden tai puoli vuotta tai vuotta niin se ei mun mielestä saa tällaisessa toiminnassa olla se ohjaava tekijä kun ei se ei se yhteiskunta oo mun mukana jos mä teen nyt kun sanotaan näin että muuta kaikki toimii sähköllä ja sitten sanotaankin puolen vuoden päästä että muuta kaikki toimii kaasulla niin tota ei, ei se yhteiskunta oo mun mukana siinä asiassa, mä joudun itse ne päätöksistä ne tuota seuraukset ja vastuut kantaan että.” (H2)

Lihantuotannon nykytilasta puhuttaessa haastateltavat pyrkivät oman tulkintani mukaan erottautumaan bulkkina tuotetusta lihasta. Haastateltavat esimerkiksi puhuvat tuottamistaan tuotteista premium-lihana, ja myös haastateltu maidontuottaja oli hankkinut luomumaitoonsa ”kaikki mahdolliset halvatun laatulisät”. Haastateltavat näkevät, että laadukkaan lihan kysyntä kasvaa, jolloin heidän edustaman tuotantotavan selusta on turvattu. Alla oleva sitaatti tuo myös hyvin esiin sukupolvien väliset erot lihankulutuksessa; nykyinen sukupolvi voi haastateltavien mukaan olla valmiimpi maksamaan enemmän laadukkaasta ja ympäristöystävällisesti tuotetusta lihasta.

”Se [tuotantosuunnan nykytila] on vähän ehkä kaksjakonen siinä mielessä, että näissä sivistyneissä maissa liha on vähän epätrendikäs tuote. Toisaalta kysyntä koko ajan kuitenkin niinku varsinkin laadukkaan lihan osalta ja pihvilihan osalta on niinku selvästi kasvamassa, ja tuota nuoremmat sukupolvet sitten, tavallaan alle viisikymppiset, niin siellä myöskin tuota siinä laadulla esimerkiksi tietoisuus siitä, eri vaihtoehdoista ja

myöskin se, että mitä vaaditaan, niin on niinku selkeästi kovempi kuin näillä isoilla ikäluokilla, jotka ovat sitten eläneet erilaista aikaa.” (H2)

Tulkitsen haastateltavien puheet niin, että impulssi toiminnan muuttamiselle tai kehittämiselle ei siis synny yhteiskunnallisesta paineesta. Yleisesti ottaen, kun puhutaan toiminnan muutoksesta ja sen aikajänteestä karjatiloiilla, puhutaan useista vuosista, mistä esimerkkinä alla oleva sitaatti.

”-- Kyllähän mulla on mielessä koko ajan, että kyllähän mä ihan koko ajan mietin sitä tilaa viiden ja kymmenen vuoden päästä, että se viis vuotta on mulla se niinku ehkä semmoinen mun lyhyen aikavälin suunnittelu on viis vuotta, että mä tiedän aina sen mun niinku vaikka investointitarpeet ja kehitysaskeleet seuraavalle kolmelle vuodelle. Se kolme vuotta ehkä on semmoinen niinku mun lyhyen aikavälin suunnitteluskenaario, et mä tiedän et niinku seuraavan kolmen vuoden aikana tulee olemaan nämä investoinnit, tai et mä tiedän, että mulla on nämä investoinnit jonossa, joihin mulla menee 3–5 vuotta aikaa, --” (H6)

Haastateltavat olivat sopeuttaneet tuotantoa myös lyhyemmällä aikavälillä esimerkiksi teettämällä vähemmän vasikoita. Kaiken kaikkiaan pidempi toiminnan suunnittelu- ja toteuttamisjänne asettaa toiminnalle ja sen mahdolliselle muutokselle tiettyjä rajoituksia, varsinkin kun maatalouspolitiikka ohjaa niin vahvasti suomalaista maataloutta, minkä Hildén, Jokinen & Aakkula (2012, 3388) toivat esiin artikkelissaan. Oman tilan ja toiminnan tulevaisuuden pohittamisessa painottuu huoli jatkajan löytämisestä; kaikki haastateltavat toivovat, että tilan toiminnalle löytyy jatkaja joko perheen sisältä tai sen ulkopuolelta. Tilan toiminnan kehittämisestä puhuttaessa haastateltavat tuovat esiin uudistavan viljelyn toimintatapojen opettelun, yhteistyökuvioiden kehittämisen muiden viljelijöiden kanssa, sekä tilalta löytyvien fasiliteettien kuntoon saattamisen, kuten tilamyymälän rakennuttamisen. Alla oleva sitaatti esimerkiksi kuvaa sitä, miten toiminnan muutos vaatisi riskien jakajan, joka olisi samalla tilan toiminnan jatkaja.

”No, sanotaan näin että se [toiminnan muutos] lähtis ehkä siitä, että tulis muutos siellä tota omistajapuolella, eli jos siel tulis selkeästi nyt joku jatkaja viereen, joka on innokkaasti lähdössä viemään hommia eteenpäin, niin sillen mä olisin valmis ottamaan itsekin lisää riskiä, ja tietysti olettaen, että markkinat ynnä muut vetää, mut niinku tällä hetkellä niin meillä on resurssit ihan riittävässä käytössä, että meillä ei oo sellasta joutoaikaa tässä oikeastaan yhtään, ja meidän talous on ihan hyvässä kunnossa, niin tota me ollaan vähän semmoisessa tilanteessa, että ei, tarvitaan joku, joka ottaa mua kädestä kiinni, ja kertoo, että nyt mä haluan että mentäis tähän suuntaan, ja se joku joka mua ottaa kädestä kiinni ja vetää mua johonkin suuntaan, niin tarvis olla semmonen joka sitten tota haluaa jatkaa sitten toimintaa eteenpäin sen jälkeen kun musta aika jättää.” (H5)

Tulevaisuuden toivotusta ja ei-toivotusta ruoankulutuksesta kysyttäessä haastateltavat puhuivat paljon näkemyksistään kasvisruokaa kohtaan. Tarkastelen näitä näkemyksiä seuraavaksi ennen siirtymistä varsinaisiin tulevaisuuden näkymiin.

6.2.1 Kasvisruoka – uhka vai mahdollisuus?

”Joo, tota en mä tiedä ruokailutottumuksethan, niin ne on ihmisillä pysynyt aika lailla samanlaisina aika lailla pitkään niinku, se mikä näkyy tilastoissa, niin johtuu ehkä enemmän siitä, että kuinka paljon niillä on rahapussissa rahaa, eli, oliko se nimenomaan Cannes, joka tutki sitä, että tota ihmisten tulojen kasvaessa niin perunan kulutus väheni, ja se tarkotti sitä, että niillä oli varaa ostaa enemmän lihaa, niinku ku mennään muutama sata vuotta taaksepäin. Ja nyt ollaan varmaan niinku kutakuinkin samassa tilanteessa.”
(H5)

Haastateltavat olivat saman mielisiä sen suhteen, että ihmisten ruokailutottumuksia on vaikea ennakoita, ja toisaalta suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että lihankulutus tulee todennäköisesti kasvamaan tulevaisuudessa. Edellä mainittu liittyi näkemykseen ihmisten tulojen kasvamisesta, mistä esimerkkinä yllä oleva sitaatti; haastateltavien mukaan, kun ihmisillä on enemmän rahaa käytettävänä, he käyttävät sen laadukkaaseen lihaan. Useampi haastateltava toi esimerkiksi esiin, että heidän myyntinsä on kasvanut koronaviruksen aikana, kun ravintolat ovat olleet kiinni ja ihmiset ovat kokanneet kotona. Tulkitsin muutaman haastateltavan kohdalla tilanteen niin, että uhka lisääntyneestä kasvissyönnistä liittyi siihen, että samalla kun keuhataan kasvisruokaa, mollataan punaista lihaa, sekä sen tuottajia. Sekaruokavalio, jonka lautasmalliin sopii niin kasvikset ja juurekset kuin liha, kala ja maitotuotteetkin, oli haastateltavien näkemyksien mukaan tavoiteltava ruokavalio. Tässä mallissa olisi nimittäin paikka myös heidän tuotteillaan. Tähän liittyy oman tulkintani mukaan myös laajempi elintarvikkeiden arvostus, eli kuluttaminen kohti vähemmän mutta laadukkaampaa lihankulutusta kohti, mistä esimerkkinä myös alla oleva sitaatti.

”No kaikesta vegaanivouhotuksesta huolimatta, niin meillähän on lihankulutus vaan kasvanut ja tuota, että sinällään ei varmaan oo niinku se, et se on jonkun pienen kuplan ja Hesarin luoma illuusio, että se veganismi tässä nyt olisi yhtäkkiä jyräämässä ihan kauheesti, ja toivon tietysti, ja sitähän mun tuotantosuuntani edustajana koko aikuisikäni 30 vuotta on sen eteen tehnyt töitä, että karjatalous olisi luonnonmukaista ja biodynaamista ja se karjanhoito niin lajinmukaista kuin mahdollista ja rakastavaa, ja silloin niinku mä toin tuossa aikaisemmin jo esiin niin liha on niinku arvostettu elintarvike, ei semmoinen, että sitä täytyy joka päivä mässäillä sen kanssa, --” (H7)

Kuitenkin kysyttäessä toivottavasta ruoankulutuksen tulevaisuudesta jotkin haastateltavat tuovat esiin huolen lisääntyneestä kasvisruoan suosiosta, erityisesti nuorten keskuudessa.

”-- Mutta ihan oikeasti niin kyllä mua huolettaa tää kun minä kattelen näitä kakskyt, kolkyt ja nelikymppisiä ihmisiä jotka sanoo että ei me juoda maitoa, me juodaan kauraa tai mitä se on kauramaitoa, tai sitten ne juo viiniä tai vettä tai, tai mitä vaan ja sitten että kasvisruokaa, kasvisruoka se on valtavan hyvää ja terveellistä ja lehmänliha, eihän sitä nyt voi kukaan syödä. Nii että mihinkä se sitten menee, että nouseeko tää päänousema niinku oikein valtavaksi ja oikeeks ongelmaksi, että pystyykö kukaan enää lypsää lemmiä ja kasvattaa naudanlihaa. Se mua huolestuttaa ihan oikeasti, kun sanotaan vielä 15 vuotta sittenkin niin ihmiset arvosti niinku maitoa ja naudanlihaa, mutta nyt se tuntuu että se menee niinku hullummaks ja hullummaks. En mää tiä, toivottavasti mä oon väärässä --” (H3)

Haastateltavat asennoituvat tulevaisuuteen siis vallitsevan liiketoiminnan puitteissa. Haastateltavat tiedostivat kyllä sen, että lihankulutus voi myös laskea tulevaisuudessa, mutta he eivät kokeneet tätä niin huolestuttavaksi kehityskuluksi, sillä heidän tuotteilleen on markkinaa tulevaisuudessakin. Sen sijaan ruoankulutuksen tulevaisuudelta toivottiin kokonaisvaltaista kestävyyttä yhden vaihtoehdon suosimisen sijaan, mikä tuodaan esiin seuraavassa sitaatissa.

”-- Ja että semmoinen kokonaisvaltainen kestävyys nousisi läpi, että ihmisten olisi helppo tehdä, et se tehtäisiin kuluttajalle mahdollisimman helpoksi tehdä kestäviä valintoja silleen kohtuuden nimissä, että syödään monipuolisesti ja paikallisesti ja terveellisesti, että päästään vaikka sellaisesta lihaa ja kasvissyönnin [epäselvä sana] välisestä niinku vastakkainasettelusta pois, että kasvissyönnistä tulee semmoista niinku valtavirtaa, et on normaalia syödä ruokaa jossa ei ole lihaa, se on vaan ruokaa, ei kasvisruokaa ja sit liha onkin sellainen asia mitä sitten syödään sitäkin kohtuudella ja panostetaan siihen laatuun ja nähdään että se niinku lihantuotanto on osa kestävästä ruokajärjestelmää, ja että sillä ruoalla haetaan semmoista kokonaisvaltaista terveyttä myös, syödään terveellisesti ja monipuolisesti.” (H6)

Haastateltavat näkevät siis tuotantosuuntansa osana kestävästä ruokajärjestelmästä. Jos heidän tuotantotapaansa, tai tarkemmin sitä mitä he toivat haastatteluissa esiin, verrataan Silvastin ja muiden (2019, 3) suomalaisen ruokajärjestelmän määritelmään, sekä YK:n (2012) kestävästä maatalouden ja alkutuotannon määritelmään, voi tulla jonkinlaiseen johtopäätökseen siitä, että ei haastateltavien ruoantuotantotapaa kestävämmän voi pitää - ainakaan ekologisesta näkökulmasta. Käsite monivaikutteinen maatalous ei myöskään ota - tämänhetkisen tiedon valossa - kantaa siihen, mitä tuotetaan, vaan miten tuotetaan.

Jos siis tarkastelemme haastateltavien toimintaa suhteessa monivaikutteisen maatalouden kolmen käsitteellisen tason kautta, niin heidän toiminnastaan on tunnistettavissa useita vahvan

monivaikutteisuuden piirteitä (ks. kuvio 1). Marsdenin (2003) mukaan vahva monivaikutteisuus liitetäänkin sellaisiin maatalan toimintoihin, missä tuotetaan ruoan lisäksi esimerkiksi maisemanhoitoa ja monimuotoisuuden suojelua, ja ainakin osa tämän tutkielman haastateltavista tuottaa juuri edellä mainittuja palveluja. On kuitenkin hyvä huomata, kuten Wilson (2007, 243) toi aikaisemmin esiin, että intuitiivisesti vahvan monivaikutteisen maatalouden piiriin luokiteltavat maatalousjärjestelmät eivät välttämättä sovi kaikilla mittareilla kyseiseen konseptiin. Tämän aineiston pohjalta voikin esittää, että haastateltavien toiminnasta, jotka istuvat vahvan monivaikutteisen maatalouden ulottuvuuteen, on tunnistettavissa ainakin korkea ympäristökestävyys; paikalliset viljelijäyhteisöt ja niihin kuuluminen; ja lyhyt elintarvikeketju. Alla oleva sitaatti onkin tulevaisuuden uhkakuva niin haastateltavan, kuin monivaikutteisen maatalouden käsitteen kautta.

”-- Yksipuolinen, että ruvetaan viljelemään pelkkää papuja, soijaa, se mitä nyt niinku rummutetaan paljon julkisuudessa, että kun ihmiset ruokittais pelkällä niinku kasveilla niin siinä on sitten vaihtoehdot on aika niinku tavallaan aika suppea mun mielestä tulee tuosta niinku ravintovalikoimasta, kun sieltä jää kaikki eläinperäiset tuotteet pois, että toi sitten myöskin niin kuin, mä näen sen ihan uhkana maapallolle globaalisti jos asia on niin, että joka paikassa viljellään sitten viljaa, maissia, soijaa, papuja, herneitä.” (H2)

Ajattelen tässä, että kun haastatteleman alkutuottajat näkevät oman tuotantosuuntansa (luomukarjatalous) osana kestäväää ruokajärjestelmää, se on tässä tapauksessa ainakin jossain määrin perusteltavissa aikaisemman tutkimustiedon, sekä teoreettisen viitekehyksen, valossa. Yksi pääasiallinen havaintoni tästä aineistosta onkin, että haastatteleman tuottajat kokevat olevansa osa yhteiskunnassa jollain tasolla vallalla olevaa ympäristödiskurssia, vaikka he tuottavatkin paikoitellen parjattua punaista lihaa ja maitoa. Heidän tuotantonsa on luomua, ja jossain tapauksessa uudistavan viljelyn mukaista, eivätkä he koe kuuluvansa kritisoimansa tehotuotannon piiriin. Haastateltavat kokevat, että heidän tuottamansa ruoka on sekä terveellistä, puhdasta ja ilmastoystävällistä ja mikäli tällaisen ruoan tuottamisesta tulee velvoitteita myös valtiovaltalta, niin se ei ole heille ongelma. Haastateltavat näkevät, että heidän tuotteidensa myynti onnistuu tulevaisuudessakin, koska heillä on muitakin markkinakanavia kuin kaupan hyllyt. Näin ollen polarisoitunut yhteiskunnan ympäristödiskurssi ja oletettu kasvissyönnin lisääntyminen eivät muodosta heidän toiminnalleen uhkaa. Käsitellen näitä haastateltavien uhkakuvia seuraavaksi analyysissäni.

6.3 Tulevaisuuden näkymät

6.3.1 Uhkakuvat

”No todennäköisesti 12-15 vuoden päästä, niin meillä on varmaan 1/4 karjatiloiesta jäljellä, ja ne karjatilat, jotka ovat jäljellä, niin ne on tosi isoja, semmosii tehokkaita, tässä täytyykin olla tavallaan et tehokkuus ei ole mikään ongelma itsessään, kyllä mäkin yritän olla tehokas, vaikka [epäselvää] tässä omassa tehokkuudessani, tota, mutta sitten et jos se, kun naudanlihantuotanto keskittyy, niin sitten käy myös sillä lailla, että sit ne naudat elää läpi elämänsä sisällä, et siitä katoaa sellainen niinku luonnon kanssa yhteistyössä toimiminen, että voitaisiin esimerkiksi laiduntaa ja [epäselvää].” (H6)

Tulevaisuuden uhkakuva, joka nousee esiin jokaisen haastateltavan kohdalla, on maatalouden tehostuminen ja keskittyminen, jolla haastateltavat tarkoittavat sitä, että tulevaisuudessa Suomessa on vain tehotuotantoa harjoittavia isoja maatiloja. Tilakokojen suureneminen tarkoittaisi myös sitä, että tilojen määrä vähenisi paikkakunnittain. Tämä kehityssuunta on jo haastateltavien mukaan nähtävissä, kun paikkakunnilta on hävinnyt pieniä perhetiloja ja tilalle on sen sijaan tullut yksi suuri tila. Haastateltavat esittävätkin perheviljelmätilat vastavoimana toiminnan tehostamista ja keskittymistä vastaan: jopa 86 prosenttia Suomen maataloista on perheviljelmiä, ja yhdeksi syyksi maatalojen määrän vähenemiselle on tunnistettu maatalojen sukupolvenvaihdoksen väheneminen (Ruokavirasto 2021). Useat haastateltavat pitävät toiminnan tehostumista uhkakuvana myös sen vuoksi, että tällöin ei voida turvata eläinten lajityypillistä käyttäytymistä. Kaiken kaikkiaan haastateltavat eivät tuoneet esille yhtään positiivisia asioita koskien tuotannon keskittymistä ja tehostumista.

Alla oleva sitaatti jatkaa samaa teollisen tuotannon kritisointia.

”Mä pelkään sellaista ruoan tulevaisuuden, niinku tulevaisuutta, jossa se ruoantuotanto muuttuu teolliseksi ja se katoaa yksityisomistajien, niinku maanomistajien ulottumattomiin, että muodostuu sellaisia isoja maatalousosakeyhtiöitä, jotka sit tuottaa teollisesti paljon ruokaa, tyyliin että vaikka Atria alkaisi omistamaan maata tai tuotantoyksiköitä, ja että tuotetaan vaan mahdollisen silleen jenkkityyliin mahdollisimman paljon ja tehokkaasti, ja et sitten jotkut alueet kärsii siitä, niistä ruoantuotannon ulkoisvaikutuksista kohtuuttomasti, että siellä on vaikka niinku haju-, melu-, niinku päästöliikennehaittoja ja sitten joillain alueilla taas ei oo ruoantuotantoa ollenkaan, ja että se ruoan alkuperä katoa meidän näkyvistä, koska se tapahtuu vaan jollain suljetuilla, isoilla teollisuusmailla alueilla, ja se ketju katoaa ja sitten me ei pystytäkään näkemään, että minkälaisissa olosuhteissa sitä ruokaa tuotetaan --” (H6)

Samainen haastateltava (H6) näkee uhaksi toimintaympäristön muuttumisen sellaiseksi, että ruoantuotanto ei olisi enää mahdollista. Tällä hän viittaa lisääntyneeseen viranomaisvalvontaan (säännökset, valvonta, kontrolli), tai että lihan suoramyyntistä kuluttajille tehtäisiin todella

vaikeaa. Myös muiden haastateltavien puheista on tunnistettavissa samanlaisia toimintaympäristön uhkakuvia ruoantuotannon keskittymisen ja tehostumisen lisäksi. Alla olevassa sitaatissa yhdistyykin osuvasti tehostamisajattelu ja sen mahdolliset seuraukset maaseudun asuttamiselle sekä mahdollisesti sukupolvien yli syntyneille viljelijäyhteisöille. Lisäksi maaseudun elinvoimaisena säilyttäminen tuli ilmi useammassa haastattelussa, joissa haastateltavat kritisoivat sitä, miten yksi suuri tila voisi säilyttää maaseutualueen elinvoimaisuuden paremmin kuin useampi pienemmän mittaluokan tila.

”-- Ku mä oon tehny esimerkiksi noita yrittäjäopiston johtamistaidon näitä näyttöjä oon ottanut aika paljon vastaan tässä viime vuosina, niin kun mennään tuonne Pohjois-Pohjanmaalle, niin tota siellä on semmoinen tilanne, että se isäntä tai emäntä, keiden kans mä juttelen, niin ne on ostanut sen koko kylän kaikki muut tilat, siinä ei ole ketään muuta kun ne, ja siitä on kaikki muut myös muuttanut pois, eli sinne ei, siinä on joku kesäasukkaita satunnaisesti, ja lähin urakoitsija on 60 kilometrin päässä, niin niinku sitä kautta toivon, että olisi niinku, maaseutu pysys asuttuna, et sillain et jos meidän naapuri on tekemässä sukupolvenvaihdosta, niin mä en tosiaankaan ahnehdi niitten maitten perään sillain, et jos tuo jätkä ei tuo lähdekään, niin mä saan vuokrata tai ostaa nuo maat, mua ei kiinnosta se vähääkään, mua kiinnostaa huomattavasti enemmän se, että se viljelijä, joka siinä jatkaa, nuori, niin sillä on hyvät oltavat, ja se pystyy siinä olemaan, koska se jatkossa auttaa myös mun poikaa.” (H5)

Keskittymistä tapahtuu myös muualla ruokaketjussa, mistä seuraava sitaatti on havainnollistava esimerkki.

”Ja sitten meillä on just näitä tulppakohtia niinku esimerkiks tuolla Nurmon tää Atrian tehdas, niin tota sen läpi taitaa kulkee, onko se 35 tai 40 prosenttia niin koko Suomen ruuasta niin kulkee sen yhden solun kautta, et jos se ei pelitä niin mitäs sitten tehdään.” (H5)

Toinen uhkakuva, minkä tunnistan aineistosta, on huoli keinotekoisesti tuotettua lihaa kohtaan. Uhkakuva kohdistuu jossain määrin omaan tuotantoon, mutta päällimmäisenä tulkitsen kuitenkin huolen keinolihantuotannon epäluonnollisuudesta, ja sopimattomuudesta suomalaisen ruoantuotantokulttuuriin. Seuraava sitaatti on nähdäkseni äärimmilleen viety esimerkki keinolihan käytön tulevaisuudesta, mutta se tuo kuitenkin hyvin esiin huolen siitä, miten keinolihan tuottaminen kaupan hyllyille asti on tulevaisuudessa mahdollista.

”-- Ja ton keinolihan kanssakin niin vähän pelottaa se, että riittääkö se hygienia kuitenkaan pidemmässä juoksussa ja isommassa mittakaavassa niin sen kasvattamiseen, että niinku laboratorio-oloissa on aika helppo kasvattaa jossain pienessä maljassa niin keinolihaa, mutta sitten siinä vaiheessa ku sitä tarvii ruveta, siinä vaiheessa ku ollaan vaikka S-marketin tilauslistalla, ja sieltä tilataan ens viikolle 200 000 kiloa lihaa, niin

tota se on mittakaavassa aika iso, ja siinä niinku riskit näihin meidän luontaisiin eläimiin, niin saattaa kasvaa aika rajusti siinä vaiheessa, ku se skaalautuu se toiminta.” (H5)

Alla oleva sitaatti taas tuo esiin, että suomalaiseen kulutus- ja tuotantokulttuuriin ei kuulu kasvuhormonien käyttö. Olen tulkitsevani haastateltavien puheista sen, että kasvuhormonien käytön riski voi kasvaa sitä mukaa, kun ruoantuotanto tehostuu ja esimerkiksi satoisuus halutaan turvata.

”No semmonen tietysti [ei-toivottu lihantuotannon tulevaisuus], että se ruoka tuotettas periaattees jollain niinku suomalaiseen kulttuuriin, ruoantuotantoon ja tämmöst, et käytetään näitä jotain kasvuhormoneja ja tämmösiä, niin tuolla ulkomailla ku paljo käytetään. Mun mielestä suomalaiseen ruoantuotantoon ei saisi sotkee mitään [epäselvää], ei yhtään sen enempää viljapuolella kuin eläinpuolellakaan, että käytetään juuri jotain hormoneja ja tämmöisiä, nii sit vähän niinku tietyssä mielessä niinku epäeettisiä juttuja, niin pidettäs tää tämmönen niinku mikä se on ollut sit tämmöinen niinku suhteellisen puhdas nii joka puolella.” (H1)

Tutkielmani toinen päälöydös onkin, että maatalojen toiminnan tehostuminen, keskittyminen ja tilakoon kasvu on haastateltaville uhka, koska kun maatalous ajautuu isompiin yksiköihin, haastateltavien perheviljelmiin nojaava elämäntapa asettuu riskialttiiksi. Uhkakuvat syntyvätkin siis siitä, mikäli nykyaikainen maatalouden kehitys jatkuu samanlaisena; teoreettiseen viitekehukseen nojaten tämä uhkakuva ohjaa kohti produktivistista, ja näin ollen heikon monivaikeuteisuuden omaavaa, maataloutta. Tässä olennaisena nykytilan säilyttäjänä, tai muutoksen ajurina on maataloustuet, joiden roolia käsittelen analyysissani seuraavaksi.

6.3.2 Maataloustuet muutoksen mahdollistajana vai estäjänä?

”— Ja jos silloin nousi kauhea äläkkä siitä, että pitää olla viljelijä tai maanviljelystä tuottoja, että saa tukia niin siitähän nousi aivan kauhean haloo, että no mikä se raja on ja mihinkä siihen vedetään ja kuka sitä voi saada ja ei se ole reilua. No se on sitten eri asia, että juuri että mikä se raja on, mutta se ehkä pitäisi sitoa jotenkin sitten ei edes euromääräisenä vaan niin että liikevaihdosta joku tietty prosenttiosuus pitäisi tulla niistä tuotteista ja siitä tuottavasta työstä tai jotain muuta, mutta se niinku ei siinä kohtaa sitten en itsekään paikallisissa viljelijäjärjestöissä halunnut lähteä kaivaa verta nenästä niitten vanhan liiton ihmisten kanssa siitä asiasta, niinku ees keskusteleen tai nähnyt sitä tarpeelliseksi, koska ei sinne ollut valtiovaltakaan mukana, mutta se, että tällaisia mä en sano, että se on ainoa asia mikä pitäisi muuttua, mutta aika paljon pitäisi niinku tässä viljelyssä muuttua ja nopeasti, että kohta niitä nuoriakaan ei sitten enää edes ole sitä

asiaa tekemään et sit se voi olla kun asiat joskus muuttuu niin sitten tuota voi olla monikansalliset yhtiöt, ketkä Suomessa sitä ruokaa tuottaa tai muuten niin se järjestelmä ei ehkä ole kaikista paras.” (H2)

Yllä oleva sitaatti kuvastaa haastateltavien näkemyksiä tukien sitomista tuotantoon nykyisen hehtaarimääriin sitomisen sijaan; toivottu muutos, mutta hankala toteuttaa. Tämän aineiston perusteella voisin siis esittää, että tukipolitiikan siirtymä kohti tuotantomääräistä tukea ei ole kaikkien maatalouden harjoittajien jaettu näkemys. Ymmärtääkseni tukien sitomisella liikevaihdon prosenttiosuuteen X voisi minimoida sen, että maataloustuet valuisivat sellaiseen toimintaan, jolla ei tuoteta ruokaa. Lisäksi eräs haastateltava toi esiin huolensa siitä, että maatioilla, jossa osataan maksimoida tukien osuus, voi tukien osuus tilan liikevaihdosta olla jopa 80–90 prosentin välillä. Toinen haastateltava taas mainitsi, että koska tuet on sidottu eläinmäärään, hänen on järkevää pitää karjaa 50 hehtaaria suuremmalla alueella, mitä hänen tilansa eläinmäärä tarvitsisi. Kaikki haastateltavat suhtautuvat siis kriittisesti tukipolitiikkaan, mutta ainoastaan kaksi sanoo suoraan, että siitä tulisi luopua. Suurin osa viljelijöistä kokee tuet siis tarpeelliseksi, mutta eivät motivoivaksi toiminnan kehittämiseen. Eräs haastateltavista totesi, että tukipolitiikassa ei ole tapahtumassa mitään uutta seuraavaan lähes kymmeneen vuoteen, mikä taas syö motivaatiota ja innostusta maatalouden harjoittamiseen.

Seuraava sitaatti on toinen kritiikin kohde hehtaarimäärään sidotusta tukipolitiikasta. Tämän näkemyksen jakoivat kaikki haastateltavat.

”Ja sit se myös vääristää kilpailua maasta, koska ihmiset niinku pystyy maksaa silleen ehkä valheellisen perusteiden enemmän maasta, ku mitä ne niinku oikeasti ois aihetta, ja sit siinä on sellainen ongelma tällä hetkellä, kun viljelijöiden määrä pienenee, niin sitten se EU-tuet valuu sen peltovuokrien kautta sellaiselle väestölle, joka ei oikeasti tuota ruokaa vaan jotka vaan omistaa peltoa ja vuokraa sitä. Ja ei myöskään kannusta siihen, että keskityttäisiin siihen, että siitä pellostä saatais enemmän irti, niinku silleen kestävästi pystyttäis tuottaa enemmän per hehtaari, kun se tuki on hehtaariperusteista --” (H6)

Kun pellon omistaja ja sillä viljelyä harjoittava maataloustuottaja eivät välttämättä ole sama henkilö tai instituutio, on nähdäkseni selvää, että veronmaksajilta kerätty euro ei siirry kokonaisuudessaan sille tarkoitettuun kohteeseen, eli ruoantuotantoon. Tällöinhän voitaisiin jopa väittää, että järjestelmä ei toimi tehokkaasti. Myös tämän tutkielman haastateltavilla oli peltoja vuokrattuna, josta yksi haastateltava totesi osuvasti, että he maksavat siitä, että saavat tuottaa ruokaa, jonka tuloilla he eivät itse tule toimeen. Toinen haastateltava mainitsi esteeksi kokonaiskannaksi viljelijäksi ryhtymisessä sen, että sillä alueella, missä hän haluaa asua ja toimia, maatalousmaan hinta on noussut niin korkeaksi, että sitä ei ole mahdollista ostaa, ellei sitten laitta

kaikkia rahojaan kyseiseen peltoon. Sama haastateltava toi esiin sen, että usein lainarahalla ostettu pelto maksetaan maataloustukien avulla pois. Haastateltavan näkemys on siis samassa linjassa Huan-Niemen ja muiden (2017, 501) kanssa siitä, että tukien sitominen hehtaareihin on nostanut viljelymaan hintoja huomattavasti, mikä taas heikentää maatalojen kannattavuutta, sekä vaikeuttaa uusien ja nuorten viljelijöiden pääsyä alalle. Kirjoittajien (Emt.) tekemän tutkimuksen mukaan tukien lakkauttaminen voisikin laskea peltojen hintaa jopa puolella, ja vaikka samassa tutkimuksessa asiantuntijat ovat huolissaan tukien poistamisen vaikutuksesta maatalojen tuloihin ja näin ollen kannattavuuteen, väitän, että tämän aineiston valossa nykyistä tukijärjestelmää haluttaisiin viedä kohti tuotantomääräistä. Eräs haastateltava kuvasikin osuvasti, että hyvällä satokaudella tuet ovat pahimpia vihollisia, kun taas sadon epäonnistuessa tukien turvaamaa toimeentuloa kiitellään.

Kolmas kritiikin kohde tukipolitiikassa on tukijärjestelmän alueellinen eriytyminen, mistä alla oleva sitaatti on nähdäkseni hyvä esimerkki.

”—Niinku meillähän on tukijärjestelmä muuten jos mennään vielä siihen, niin sehän niinku ajanut myös siihen, että meillä on karja Pohjois-Suomessa, ja viljelykset Etelä-Suomessa, koska sinne C-alueelle saa korkeimmat kotieläintuet ja sitten siellä karja-alueella syntyy sitä sontaa, joka on siellä ongelma, koska siellä ei riitä peltopinta-ala sen levittämiseen niin vissiin pahimmillaan sitä sontaa kuskataan sitten tänne Etelä-Suomeen ja niiden karjan rehu viedään sitten taas sinne täältä. Että ihan tässä [paikkakunnan nimi] kävi nyt niin, että kun tossa [tilan nimi] myi peltonsa 100 hehtaaria, niin ne osti semmoinen jättikarjatila jostain Pohjois-Pohjanmaalta.” (H7)

Haastateltaville näyttäytyy epäreilulta se, että kotieläintilat saavat eteläisessä Suomessa vähemmän tukea, jolloin tiloja lopettaa, mikä taas aiheuttaa yllä olevan sitaatin kaltaisia ongelmia. Tässä siis palataan jo aikaisemmin tuotuun huomioon, että sillä on väliä, mitä tuottaa ja missä. Muutama haastateltava esittää – nähdäkseni asiallisen kysymyksen – siitä, miksi ruoantuotantoa tuetaan sellaisella alueella, missä on vaikea kasvattaa mitään, kun taas Etelä-Suomeen, missä onnistuisi tuottaa enemmän ruokaa, saa pienempää tukea. Tällä on todennäköisesti paljon tekemistä sen kanssa, että Suomen viljelykelpoisesta alasta on määritelty pohjoiseen tukeen oikeutetuksi alueeksi 55,5 prosenttia, jota tuetaan kansallisten tukien kautta (Niemi & Väre 2019, 71–72). Useampi haastateltava sen sijaan kyseenalaistaa koko käytännön siitä, että pohjoisen kotieläintilat saavat enemmän tukea; tällainen tukijärjestelmä ei esimerkiksi haastateltavien mukaan edistä paikallisten kiertotalouteen perustuvien yksiköiden syntymistä, mikä voisi monipuolistaa paikallisten tilojen toimintaa, hillitä päästöjä ja edistää jopa maaseudun

elinvoimaisuutta. Unionin maatalouspolitiikan varjopuolina on muun muassa ympäristöongelmat (Kola 2002, 127), ja useampi haastateltava tuokin esiin sen, että tukipolitiikan ympäristöehdot saisivat olla käytännön toimissa vaikuttavampia, ja tähdätä enemmän monimuotoisuuden sekä luonnon kiertokulun tukemiseen.

”-- Ja myöskin sitten ympäristötekijät on väärällä ajatuksella niinku mietitty että mä oon ihan itse samaa mieltä siitä asiasta, että ympäristöstä pitää kantaa huolta ja se edellä mennä monessa asiassa ja eikä me viljelijät jotka tiloilla asuu niin haluta itsekään, me niinku ollaan sen luonnon kanssa tekemisissä ja se tuottaa meille tuloksen se luonto ja me eletään ite sen luonnon keskellä, niin eihän me tätä niinku haluta pilata, mutta sitten monessa kohtaa just noissa tukijutuissa ja muissa niin sitten ne ympäristöehdot on sellaisia, että siinä ei niinku tietyssä mielessä mennä siinä ajatusmaailmassa tarpeeksi pitkälle, että tuota, ei joku tällöinen ympäristöhoitonurmi esimerkiksi sitten, niin se on vähän sama asia kun rakennusliike rakentaisi kivan näköisiä taloja niin se saa niistä sitten rahaa vaikka ne olisi tyhjiä. --” (H2)

Haastateltavat siis painottavat ympäristötekijöiden huomioimista tukipolitiikassa vielä tiukemmin. Tässä mielessä haastateltavien näkemykset ovat samoilla linjoilla Lapin maaseudun tulevaisuudesta tehdyn tutkimuksen (Rantamäki-Lahtinen 2011, 37–39) kanssa siitä, että ainakin naudanlihatiloilla toimintaympäristön mahdollisuuksiksi nähtiin erityisesti lähiruoan ja vesien suojeleminen vaatimusten kiristyminen. Nautatilalliset siis kokivat, että heillä on hyvät mahdollisuudet vastata esimerkiksi ympäristölainsäädännön muutoksiin. Tulkitsen siis, että toimintaympäristön mahdollisuuksiin kuuluu jopa ympäristötavoitteiden kiristyminen: jos tuotannon pitäisikin ruveta sitomaan enemmän hiiltä, niin se ei aiheuttaisi haastateltaville ongelmia, kuten alla oleva sitaatti osoittaa.

”-- Tukipolitiikka vaikuttaa koko toimintaan. Mutta EU:ssa on ja tulee olemaan tavoitteena ympäristöteemat maataloudessa, joten en kannu huolta siitä. Jos niitä tullaan kiristämään, vaikka jotain hiiltä täytyy alkaa sitomaan... joudun irtisanomaan kasvinviljelyn ja lisäämään eläimiä.” (H4)

Ympäristöystävällisenä pidetty ruoantuotanto ei siis poissulje tehokkuutta; onkin tärkeää huomata, että tämän tutkielman haastateltavien käsitys tehokkaasta ruoantuotannosta todennäköisesti eroaisi huomattavasti esimerkiksi isojen sika- ja broileritilojen tehokkuuskäsityksestä. Juuri tuotantomääräinen tuki voisi kannustaa tämäntyyppiseen – mitä haastateltavat kuvailevat kestäväksi tehokkuudeksi – tavoitteluun: esimerkiksi eräs haastateltava harmitteli sitä, että luomumaidolle asetettiin tänä vuonna sadan tuhannen litran tuotantokiintiö, jolloin jos hän tuottaa maitoa sen yli, hän ei saa luomulisää. Mutta miten tehokkuus menee yhteen monivaikutteisen maatalouden kanssa? Pohdin tätä seuraavaksi analyysissäni ennen yhteenveto-osiota.

6.3.3 Vahvaa monivaikutteista maataloutta tavoittelemassa

”-- Se on meidän biodynaamisen viljelyn ytimessä, ja osa luomutiloistakin ajattelee varmaan sillä tavanomaisellakin se vois lisääntyä, että tuota haettaisiin semmoinen niinku tasapaino tilakohtainen, että nähtäs että meillä on niinku, jokainen tila on yksilöllinen niin sanotusti tilaorganismi ja ihannetilanteessa meillä olis niinku sen tilaorganismien sisällä suljettu ravinnekierto, joka tarkoittaa sitä, että sillä tilalla olisi sen verran sitä karjaa ihan joka tilalla, että se karja saa niiltä omilta pelloilta sen rehunsa, se laiduntaa siellä ja talvirehu tulee niiltä sen tilan pelloilta ja siinä rinnalla tietysti viljellään myös niinku viljaa ja mahdollisesti avomaan juureksia, vihanneksia, hedelmiä, kaikkea, jolloinka meillä olisi niinku luonnon kantokyvyn ja luonnon monimuotoisuuden kannalta aina semmoisia niinku tasapainoisia kokonaisuuksia, jossa karjaa ei tässä tapauksessa sitä ei ole paljoa, kun mä toin esiin sen, että se ruoka täytyy tulla siltä tilalta, ja silloin sitä lantaa syntyy ihan itsestään juuri sen verran, että niillä pystyy luonnonmukaisesti dynaamisessa viljelykierrossa hoitamaan sen tilan lannoituksen, ei tarvi ostaa ulkomailta, ei tarvi louhia mistään Etelä-Amerikasta eikä tarvi ilmasta sitoa tyyppiä, ei tarvita mitään ihmeellistä teknologiaa siihen kohtaan. --” (H7)

Yllä olevassa sitaatissa tuodaan esiin toivottavaa tuotantos suunnan tulevaisuutta, joka olisi uudistavan viljelyn mukaista. Kuten sitaatissakin sanotaan, tilakohtaisen tasapainon hakeminen on biodynaamisen viljelyn ytimessä, mutta tällaista kehityssuuntaa haluttaisiin nähdä myös laajemmin luomutuotannon, että tavanomaisen ruoantuotannon puolella. Ruoan tuottaminen muodostuisi tällaisella tuotantotavalla melko yksinkertaiseksi, mistä olisi haastateltavien mukaan myös se etu, että tuotanto ei olisi niin riippuvainen ulkoisista tuotantopanoksista, kuten lannoitteiden, polttoaineiden ja siementen hinnoista. Tämän näkemyksen jakoivat myös muut haastateltavat, mutta nykyisellä maatalouden kehityssuunnalla muutos tällaiseen tuotantomuotoon on paljolti yksittäisten tilallisten vastuulla. Nähdäkseni tässä vaiheessa mielenkiintoista on se, miten nihkeästi haastateltavat suhtautuvat teknologisiin ratkaisuihin kestävämpää maataloutta tavoiteltaessa, joka näkyy myös yllä olevassa sitaatissa. Sen sijaan haastateltavat suhtautuvat halukkaasti ja avoimin mielin tilansa tuotannon monipuolistamiseen, mikä on yksi kohtalaisen, tai vahvan monivaikutteisen maatalouden merkki.

Seuraava sitaatti kuvaa järjestelmämme produktivistisia piirteitä, silloinkin kun toimintaa olisi tarkoitus kehittää.

”-- Mutta tuntuu että niinku, tuntuu että vaan toistetaan sitä samaa mitä on tehty aina, mut sitä ei osata niinku oikeesti reflektoida että et miksi joku asia menee pieleen tai jotenkin niillä samoilla keinoilla millä ne ongelmat on synnytetty niin niitä yritetään rat-

kaista, koska siis Suomessa on ihan valtavan korkeeta tuotanto-osaamista, niinku teknistä osataan tuottaa, mutta sitten ei voi se ala itsessään ei pysty ollenkaan käymään keskustelua siitä, että miksi me tuotetaan ruokaa sillä tavalla kun me tuotetaan, ja että miten tässä maailmassa meidän pitäisi tuottaa, että jos ne menetelmät, joiden mukaan, niinku se tavallaan, se niinku maailmankäsitys ja se menetelmät, jos nämä kaks nyt liittyvät toisiinsa, niin on perustuu siihen mitä on tehty joskus 60-luvulla tai 50-luvulla niin 50-luvulta maailma on, tai 80-luvulta maailma on ihan eri paikka niin meidän pitäisi myös muuttua toimialana eikä vaan sillä lailla vastata siihen että, niinku että semmoisia että mitä me tehdään vaan sitä että miksi me tehdään ja miten me tehdään.” (H6)

Erilaisia kehityskulkuja tulisikin siis pohtia laajemmalla spektrillä, kuin toistamalla jo olemassa olevia toimintatapoja. Haastateltavat kokivat, että toimialan sisällä tähän ei kuitenkaan kyetä tällä hetkellä: esimerkkinä he antoivat muun muassa MTK:n kykenemättömyyteen ottaa osaa tällaiseen keskusteluun. Suurin osa haastateltavista näki MTK:n edunvalvontaroolin tärkeänä, mutta samaan hengenvetoon moni haastateltava toi myös esiin, että MTK valvoo ainoastaan isojen (maito)tilojen etua. Maatalouden kehittämässä tehostaminen ja toiminnan laajentaminen nähdään siis ensisijaisena ratkaisuna, vaikka haastateltavat toivat esiin, että juuri näillä toimilla ongelmat on synnytettykin. Suomalainen tuotanto-osaaminen on haastateltavien mukaan korkeaa, ja seuraavaksi tulisikin pohtia sitä, millä menetelmillä ruokaa tulisi tulevaisuudessa tuottaa.

Delgado ja muut (2003, 22) esittivät aikaisemmin, että yhteiskunta kyseenalaistaa jo ainoastaan tuotannon maksimoimiseen suuntautuneen mallin. Tällöinhän voisi tulkita, että yhteiskunta on jo siirtymässä kohti vahvan monivaikutteisen maatalouden mallia, jos sellaisella tasolla ymmärretään maatalouden ja ruoantuotannon tarkoittavan muutakin kuin itse ruoantuotantoa. Alla ja yllä olevien ilmausten perusteella esitänkin, että tämä keskustelu tulisi saada laajennettua sekä ruokajärjestelmän sisälle että tukipolitiikkaan, jotta meidän on mahdollista tavoitella vahvaa monivaikutteista maataloutta. Toki on hyvä tiedostaa, että todennäköisesti vaikeimpia muutoksia nykyjärjestelmän transitiossa kohti vahvan monivaikutteisen maatalouden regiimiä on juuri viljelijäyhteisöjen avoimuuden lisääminen tämäntyypistä tuotantoa kohtaan. Tällöin alla olevan haastateltavan esittämä innovaatiotuki, joka kannustaisi luomaan uusia toimintamalleja, voisi auttaa uudenlaisen maatalouden regiimin luomisessa. Nähdäkseni alla olevassa sitaatissa huomionarvoista on se, että innovointituki kohdistuisi johonkin muuhun kuin tekniseen hankintaan.

”-- Mä kysyin, mä olin jossain ministeriössä kerran keskustelemassa tästä niinku, tuosta CAP:n uudistuksesta pari vuotta sitten ja sitten mä kysyin siellä että onko sinne tulossa jotain semmoista niinku innovaatiotukee tai tällaista, no sit ne sano et no onhan siellä se

investointituki, mutta kun eihän se oo varsinainen, niinku innovaatiot ei välttämättä oo investointeja kun siellä voi sellainen väline niinku tiedätkö sä et vois hakea vaikka jotain silleen 10 000-100 000 euroa tai semmoisia, ei tarttis olla välttämättä kauhean isoja summia joilla voisi kokeilla jotain uutta ja luoda jotain uusia toimintamalleja, niin semmoinen esimerkiksi, vähän semmoista niinku maanviljelijän leikkirahaa, että et jos sulla on hyvä idea niin sä voit kokeilla sitä niinku käytännössä tämän tuen turvin, ja sitten sen ei välttämättä tarvitse olla mikään semmoinen niinku massiivinen rakennus tai konehankintainvestointi vaan se voisi olla myös sitä niinku jotain muuta kehittämistoimintaa. Esimerkiksi tällainen siellä mun mielestä olisi hyvä olla olemassa.” (H6)

6.4 Analyysin yhteenveto ja pohdinta

”-- 4 000 vuotta sitten Egyptissä lypsettiin lehmiä, ja tota hoidettiin karjaa, niin jostakin syystä mulla on semmoinen käsitys, että vuonna 2050 niin tehdään, et maailma ei ole muuttumassa niin paljoa, koska se ei oo ikinä niin paljoa muuttunut tässä aikaisempaan, etteikö ihmiset arvostas hyvää ruokaa ja nauttis siitä. -- Mutta niinku vastaukseksi niin uskon väkevästi siihen, että 2050 karjaa hoidetaan ja eläimiä hoidetaan ja karja hoitaa rantaniittyä, ja uskon, että Suomen maaseudullakin asuu väkeä, koska jossain vaiheessa ihmiset kyllästyy kaupungissa asumiseen, --” (H5)

Kuten aikaisemmin tässä tutkielmassa on käynyt ilmi, kuluttajien kulutustottumuksiin vaikuttavat ainakin henkilökohtaiset mieltymykset, ruokakulttuuri sekä ruokaympäristön ominaisuudet (HLPE 2017, 31–32). Vaikka RuokaMini–hankkeen (Saarinen ym. 2019, 3) mukaan suomalaisten tulisi keskimääräisesti vähentää lihansyöntiä ravitsemussuositusten mukaisen ruokavalion saavuttamiseksi, oli vuonna 2019 liha- ja maitotuotteiden yhteenlaskettu osuus keski-vertotalouden ruokaostoksista melkein 37 prosenttia (Tilastokeskus 2019). Kehittyneissä maissa lihalla on arvostettu ja vakiintunut asema ruokakulttuurissamme (Jallinoja, Niva & Latvala 2016, 5) ja usein lihankulutuksen on oletettu kasvavan samaa tahtia ihmisten tulotason kanssa (Capps, Moen & Branson 1988, 555). Esimerkiksi vuonna 2017 elintarvikkeiden osuus yksityisistä kulutusmenoista oli 2000-luvun alhaisin, eli 11,6 prosenttia. Tästä lihan ja lihatuotteiden osuus oli 19,1 prosenttia. (Niemi & Väre 2019, 11.) Myös haastateltavat kokivat, että lihaa syödään tulevaisuudessakin, ja että heidän tuotantotapansa osuu kuluttajien toivomaan eettisen ja ekologisen tuotannon trendiin (ks. Varjonen 2001). Kuitenkin haastateltu luomumaidontuottaja (H3) näki tuotantosuuntansa tulevaisuuden synkempänä mitä muut haastateltavat; synkempänä tarkoittaa tässä sitä, että maidolle toivottiin uusia myyntikanavia, mikäli sen kulutus laskee tulevaisuudessa Suomessa. Huan-Niemen ja muiden (2017, 499–500) mukaan juuri maidontuotannon tulisi tulevaisuudessa varautua toimintaympäristön muutoksiin.

Aikaisemmassa tutkimuksessa, missä on pohdittu suomenkarjan merkityksiä oman tilan työssä, on tultu samanlaisiin johtopäätöksiin, mitä tämän tutkielman haastateltavat toivat esiin. Esimerkiksi Liljan (2012, 97) mukaan suomenkarjan kasvattajat ovat tuoneet esiin näiden rotujen pienemmät kustannukset valtarotuihin verrattuna, koska eläinten ylläpito vaatii vähän tuotantopanoksia, ja ne kestävät vaihtelevia sääolosuhteita. Siinä mielessä haastateltavien ruoantuotantoa voidaan jossain määrin pitää, ainakin eläinten osalta, agro-ekologiaan tähtäävänä, sillä eläinten ruokintaan ei tarvita suuria tuotantopanoksia (ks. Lacombe, Couix, Hazard 2018). Liljan (Emt., 98) tekemän tutkimuksen mukaan suomenkarjasta saatavan maidon ja lihan hyvästä laadusta oli kasvattajilla paljon kokemuksia, ja näitä positiivisia kokemuksia tuotiin esiin myös tämän tutkielman haastateltavien toimesta. Haastateltavat pystyvät tuomaan näitä eläinten laadutekijöitä esiin markkinoinnissaan, ja näin tavoittamaan paremmin eettisen ruoan pariin haeutuvia ihmisiä.

Tulkitsen haastateltavien puheita niin, että he ovat jo varautuneet markkinoiden mahdollisiin muutoksiin, sillä haastateltavat näkevät kestävä ja eettisen lihankulutuksen kasvavan mahdollisesti lisääntyvän kasvissyönnin rinnalla. Haastateltavat näkevät ruoantuotantotapansa osana kestävä ruokajärjestelmää ja monimuotoisuuden edistämistä. Perinnebiotooppien ja monimuotoisuuden vaaliminen karjatalouden avulla on nähdäkseni osuva esimerkki monivaikutteisesta maataloudesta, jossa karjataloutta voitaisiin suunnata yhä enemmän kohti maisemanhoidollista tuotantosuuntaa. Eräs haastateltava toikin esiin, että joillain karjatiloilta maisemanhoito on jo pääasiallinen tilan tuotantosuunta. Ympäristön ja monimuotoisuuden kannalta tälle olisi tarvetta, sillä kuten aikaisemmin toin esiin, perinnebiotoopeilla elävistä kasvilajeista lähes kolmannes on Punaisella listalla (Niemi & Väre 2019, 79), ja lisäksi maisemanhoitoon liittyvissä ekosysteemipalveluissa kansalaisten halukkuus maksaa, ja viljelijöiden kompensatiovaatimus näiden palveluiden tuottamisesta olivat lähimpänä toisiaan (Tienhaara ym. 2019; teoksessa Niemi & Väre (toim.) 2019, 22–24).

Tukipolitiikan eriytyminen etelä-pohjois-suunnassa asettaa haastateltavien näkemysten mukaan uhan tulevaisuuden ruoantuotannolle Etelä-Suomessa, sillä kuten Lehtonen & Niemi (2018) argumentoivat, CAP:n budjetin pienentäminen 20 prosentilla vaikuttaisi liha- ja maitotilojen tuloihin etenkin eteläisessä Suomessa 20–25 prosenttia. Toisaalta tämän tutkielman haastateltavien kohdalla mahdollista tukimenetystä tulevaisuudessa voisi korvata luomutuotannosta saatava lisä. Haastateltavat eivät kritisoineet mahdollista tulevaisuudessa tapahtuvaa maataloustukien vähenemistä, vaan huoli liittyi enemmänkin siihen, että nykyisellä järjestelmällä maataloustukia valuu sellaiselle väestölle, joka ei tuota ruokaa. Lisäksi tukipolitiikan

eriytyminen maantieteellisesti estää haastateltavien mukaan paikallisten kiertotalouskeskittymien syntymisen, jolla olisi mahdollista monipuolistaa oman tilan toimintaa, hillitä päästöjä ja solmia uusia yhteistyökuvioita paikallisten viljelijöiden kanssa. Tällaisten keskittymien syntyminen olisi nähdäkseni hyvä esimerkki vahvasta monivaikutteisesta maataloudesta.

Hehtaareihin sidottu tukipolitiikka koetaan siis epärealistiseksi; tukien sitomisen hehtaareihin syynä voi toki olla se, että unionin maatalouspolitiikan yksi varjopuoli on ylituotanto-ongelmat (Kola 2002, 127), jota pyritään hillitsemään tukien sitomisella hehtaareihin. Kirjoitin kuitenkin jo johdannossa, että vaikka komissio on osoittanut toimintakaudella 2014–2021 100 miljardia euroa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja siihen sopeutumiseen, maatalouden päästöt eivät ole vähentyneet samoissa määrin mitä siihen laitettujen tukien kautta voisi olettaa (Euroopan tilintarkastustuomioistuin 21.6.2021). Kolan (Emt., 134) mukaan nykyaikainen tukisysteemi on osaltaan johtanut siihen, että eniten maataloustukea saavat ovat suuria tuottajia, mikä unionin alueella tarkoittaa sitä, että 20 prosenttia viljelijöistä on saanut 80 prosenttia tuista. Tämän voi osaltaan nähdä edistävän Suomen maatalouden suuria tilakokoja suosivaa kehitystä, minkä haastateltavat näkivät päällimmäisenä tulevaisuuden uhkana.

Toimintaympäristöstä kysyttäessä osa haastateltavista on huolissaan siitä, miten vähän ratkaisuja alkutuottajilla on toiminnan kehittämiseksi, mikä ei ole yhtään ihme ottaen huomioon sen, että moderni maatalous on Smithin, Stirlingin ja Berkhoutin (2005, 1493) mukaan syntynyt sellaisten kehityskulkujen kautta, missä ainoana tavoitteena on ollut tuottavuuden kasvu. Aikaisemman tutkimuksen mukaan maatalouden teollistuminen jatkuu yhä edelleen Suomessa (Rikkonen 2005, 212). Toisin sanoen maatalouden sisällä kannustetaan produktivistiseen tuotantoon ja heikon monivaikutteisen maatalouden suuntaan, vaikka se ei ole kestävä. Tämä produktivistinen näkökulma oli myös tunnistettavissa Kuokkasen ja muiden (2018, 1515) tekemästä listauksesta suomalaisen ruokajärjestelmän vallitsevista toimintatavoista, jotka ovat esteenä kohti kestävämpää ruoantuotantoa ja kulutusta.

Teknologisiin innovaatioihin keskittyminen voi ohjata van der Weelen ja muiden (2019, 510) mukaan politiikkaa kohti vähemmän kestäviä vaihtoehtoja. Tämä liittyy teknologisten ratkaisujen painottamiseen ruokajärjestelmän transitiossa: kuten aikaisemmin toin esiin, esimerkiksi ruoantuotannon viherryttämistä tavoitellaan usein uusien, vihreiden teknologioiden kautta. Yleensä vihreät teknologiat eivät kuitenkaan rakenteellisesti kyseenalaista ruokaketjun olemassa olevia valtasuhteita. (Emt.) Tässä tutkielmassa ei menty sen syvemmin teknologisiin

ratkaisuihin, mutta haastateltavien puheista oli tunnistettavissa luonnollisten prosessien suostamista ruoantuotannossa teknologiaan nojaavien keinojen sijaan. Esimerkiksi tukipolitiikkaa kritisoitiin siitä, että siinä ei ole olemassa instrumenttia, minkä kautta voisi hakea innovointitukea toiminnan ja uusien ideoiden kehittämiseksi, jotka eivät rajoittuisi ainoastaan kone- tai rakennusinvestointeihin.

Haastateltavat pohtivat myös keinolihan roolia tulevaisuuden ruoankulutuksessa: myös aikaisemmassa tutkimustiedossa on tuotu esiin samaista huolta esimerkiksi Vinnarin ja Tapion (2009, 269) toimesta. Heidän analyysinsä yksi tulos oli se, että haastatellut asiantuntijat suhtautuivat negatiivisesti laboratorioissa kasvatettua keinolihaa kohtaan, mikä antaisi viitteitä siitä, että teknologinen kehitys ei olisi suosituimpien ratkaisujen joukossa kasvavan lihankäytön haasteiden ratkaisemisessa. Hieman aihetta sivuten myös Marsden (2003, 168) on hyvin kriittinen GMO-viljelykasvien käyttöönoton suhteen, koska tällainen ruoan- ja elintarviketuotanto on hänen mukaansa luonnosta irtoamista, kun luonnonmukaiset tuotantoprosessit pyritään korvaamaan teollisella tuotannolla. Tällainen painotus ohjaa jälleen kohti produktivistista tuotantotapaa, ja heikkoa monivaikutteista maataloutta.

Monivaikutteisen maatalouden käsite tarkennettiin tässä tutkielmassa kolmen käsitteellisen tason malliin, ja haastateltavat toivat paljon esiin heikon monivaikutteisen maatalouden piirteitä. Muutosta kohti vahvempaa monivaikutteista maataloutta ei ole tämän aineiston valossa näkyvissä. Tästä on esimerkkinä haastateltavien esittämä uhkakuva tulevaisuuden toiminnalleen, mikä koostuu maatalouden keskittymisen ja tehostumisen jatkumosta. Esimerkiksi viljelijöille ei anneta paljoa muita kehittämismahdollisuuksia, kuin toiminnan laajentamisen, tai toimeentulon haun tilan ulkopuolelta. Ulkoa tulevat paineet, esimerkiksi kasvissyönnin lisääntyminen tai hiilidioksidipäästöjen vähentäminen, eivät ole uhka haastateltavien silmissä, vaan uhka noussee nykyisen maataloustuotannon kehittymisen jatkumisesta. Uhkakuva on nähdäkseni perusteltavissa aikaisemman tutkimuksen perusteella, missä esimerkiksi Niemi ja Väre (2019, 47) huomauttivat, että vuodesta 2010 asti maatilojen keskikoko on ollut kasvussa, ja määrä väheneään päin. Tulevaisuuskuva on tällöin äärimmäisen produktivistinen, joka osoittaa heikon monivaikutteisen maatalouden piirteitä. Tulevaisuuden järjestelmä on uhkakuvassa myös haavoittuva, kun toiminta keskittyy isojen yksiköiden taakse. Myös nykyisessä järjestelmässä on haavoittuvaisuuksia, kuten aikaisemmin tässä tutkielmassa on tuotu esiin. Kestävyyden ja monivaikutteisuuden näkökulmasta sekä tämän tutkielman aineistoon pohjautuen voidaankin nähdäkseni kyseenalaistaa, onko tilojen väheneminen, ja tilakokojen kasvu, kestävä?

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa tutkittiin luomukarjatuottajien näkemyksiä sekä tuotantosuuntansa nykytilasta, että tulevaisuudesta. Tutkielmassa etsittiin vastauksia kahteen päätutkimuskysymykseen: *Miten alkutuottajat näkevät tuotantosuuntansa tulevaisuuden? Minkä alkutuottajat näkevät uhkana toiminnalleen tulevaisuudessa?* sekä *Minkälaisia monivaikutteisen maatalouden piirteitä alkutuottajat tunnistavat nykyaikaisesta maataloudesta?* Aineistoa, joka muodostui seitsemästä luomukarjatuottajan kanssa suoritetusta haastattelusta, lähestyttiin transitioteorian ja monivaikutteisen maatalouden käsitteen kautta, joista jälkimmäinen tarkennettiin vielä kolmeen käsitteelliseen tasoon: heikkoon, kohtalaiseen ja vahvaan monivaikutteisuuteen. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.

Analyysin tuloksien perusteella esitän, että alkutuottajat näkevät tuotantosuuntansa tulevaisuuden suhteellisen positiivisena, joskin tässä oli tunnistettavissa eroja lihantuottajien sekä maidontuottajan välillä. Luonnonmukaisella lihantuotannolla nähdään olevan tärkeä rooli kestävässä ruokajärjestelmässä, jolloin esimerkiksi kulutustottumusten muutokset tai kiristyvät päästötavoitteet eivät aseta omalle toiminnalle uhkaa. Ainoastaan haastateltu maidontuottaja toi puheissaan esiin sen, että laskeva maidonkulutuksen trendi voi aiheuttaa hänen toiminnalleen ongelmia, jolloin maidolle toivottiin uusia markkinakanavia esimerkiksi vientiin. Haastateltavien uhkakuviissa maatalouden tehostuminen ja keskittyminen jatkuu entisellään, mihin myös nykyinen tukipolitiikka vahvasti ohjaa. Tällöin muun muassa haastateltavien perheviljelmiin nojaava ruoantuotantotapa, suomalaisen ruoan puhtaus ja huoltovarmuus, eläinten hyvinvointi sekä paikallisten viljelijäyhteisöjen olemassaolo asettuu uhalle alttiiksi. Näin ollen nykyaikaisesta ja tulevaisuuden maataloudesta on tunnistettavissa produktivistisia tuotantopiirteitä, mikä osoittaa heikon monivaikutteisen maatalouden piiriin.

Kirjoitin aikaisemmin, että tutkielmani pyrkii laajentamaan ympäristökeskustelua siitä, missä väitellään kotieläintuotannon tulevaisuudesta ja lihansyönnistä. Tämän tutkielman aineiston perusteella väitänkin, että kotieläintuotannolla on paikkansa tulevaisuuden ruoantuotannossa, mutta näistä tuotantotavoista, ja syistä tuottaa ruokaa, tulisi keskustella myös yhteiskunnallisella tasolla enemmän. Tähän liittyen Wilson (2007, 85) toi aikaisemmin esiin, että maatalouden muutosta tutkittaessa on keskitytty ulkoisiin tekijöihin sen sijaan, että olisi tutkittu esimerkiksi viljelijöiden asenteita, käsityksiä ja käyttäytymistä muutokseen liittyen. Tutkimus on siis

painottanut Wilsonin (Emt.) mukaan enemmän viljelijöiden sopeutumista ulkoa tuleviin sopeutusstrategioihin, kuin heidän toiminnan syitä, ja käsityksiä maatalouden muutoksesta. Viimeistään tämän tutkielman teon jälkeen olen vakuuttunut siitä, että yhteiskunnallista ruokajärjestelmätutkimusta on tehtävä yhä enemmän alkutuottajalähtöisesti. Maatalouden muutoksesta on saatava enemmän tietoa itse alkutuottajilta, eikä ainoastaan esimerkiksi etujärjestöiltä.

Tämän tutkielman aihetta voisi jatkaa niin, että laajentaisi haastateltavia myös tavanomaisen tuotannon puolelle ja mahdollisesti sellaisille alueille, missä on vähemmän, mutta kokoluokaltaan suurempia tiloja. Yksi relevantti jatkotutkimusaihe voisi myös keskittyä siihen, miten maanviljelijät itse määrittelevät monivaikuttaisen maatalouden. Tulevaisuustarkasteluja tehtäessä painottaisin myös sellaista lähtökohtaa, että ruoantuotantojärjestelmämme pohjaa tulevaisuudessa vahvaan monivaikutteiseen maatalouteen. Mitkä ovat tällöin ne kehityskulut, joita pitkin saavutamme tällaisen alkutuotannon, ja laajemmin tarkasteltuna, ruokajärjestelmän?

LÄHTEET

- Bell, W. (1997). *Foundations of Futures Studies: History, Purposes, and Knowledge*. 1st ed. 1 Human Science for a New Era. Routledge.
- Bildtgård, T. (2008). Trust in food in modern and late-modern societies. *Social Science Information*, 47(1), 99–128. <https://doi.org/10.1177/0539018407085751>
- Braun, B. & N. Castree (1998). *Remaking reality: nature at the millennium*. London: Routledge.
- Capps Jr, O.; Moen, D. S. & Branson, R. E. (1988). Consumer characteristics associated with the selection of lean meat products. *Agribusiness (New York, N.Y.)*, 4(6), 549–557. [https://doi.org/10.1002/1520-6297\(198811\)4:6<549::AID-AGR2720040605>3.0.CO;2-D](https://doi.org/10.1002/1520-6297(198811)4:6<549::AID-AGR2720040605>3.0.CO;2-D)
- Carfagna, L. B.; Dubois, E. A.; Fitzmaurice, C.; Ouimette, M. Y.; Schor, J. B.; Willis, M. & Laidley, T. (2014). An emerging eco-habitus: The reconfiguration of high cultural capital practices among ethical consumers. *Journal of Consumer Culture*, 14(2), 158–178. <https://doi.org/10.1177/1469540514526227>
- Cloke, P. & M. Goodwin (1992). Conceptualising countryside change: from post-Fordism to rural structured coherence. *Transactions of the Institute of British Geographers* 17: 321–336.
- Darnhofer, I. ; Gibbon, D. & Dedieu, B. (2012). *Farming Systems Research into the 21st Century: The New Dynamic* (1st ed. 2012.). Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-4503-2>
- Daugstad, K.; Ronningen, K. & B. Skar (2006). Agriculture as an upholder of cultural heritage? Conceptualizations and value judgements: a Norwegian perspective in international contexts. *Journal of Rural Studies* 22: 67–81.
- de Haan, J. & Rotmans, J. (2011). Patterns in transitions: Understanding complex chains of change. *Technological Forecasting & Social Change*, 78(1), 90–102. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2010.10.008>
- Delgado, M. del Mar; Ramos, E.; Gallardo, R. & F. Ramos (2003). Multifunctionality and rural development: a necessary convergence. Teoksessa *Van Huylenbroek, G. and G. Durand (toim.) Multifunctional agriculture: a new paradigm for European agriculture and rural development*. Aldershot: Ashgate, 19–36.
- Eskola, J. (2018). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa *Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (5., uudistettu ja täydennetty painos)*. Jyväskylä: PS-kustannus, 209–231.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. (10. painos). Tampere: Vastapaino.
- Euroopan tilintarkastustuomioistuin (21.6.2021). Erityiskertomus 16/2021: Yhteinen maatalouspolitiikka ja ilmasto - Puolet EU:n ilmastomenoista kohdistuu maatalouteen, mutta

- maatilojen päästöt eivät vähene. Saatavilla <<https://www.eca.europa.eu/fi/Pages/DoItem.aspx?did=58913>>, luettu 5.8.2021.
- Eurooppa-neuvosto (28.7.2020). Ylimääräinen Eurooppa-neuvosto, 17.–21. heinäkuuta 2020. Saatavilla <<https://www.consilium.europa.eu/fi/meetings/european-council/2020/07/17-21/>>, luettu 23.3.2021.
- FAO (2002). World agriculture: towards 2015/2030. *Summary report*. Rooma: YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö.
- FAO, IFAD ja WFP (2015). The State of Food Insecurity in the World 2015. *Meeting the 2015 international hunger targets: taking stock of uneven progress*. Rooma, FAO. Saatavilla <<http://www.fao.org/3/a-i4646e.pdf>>, luettu 4.8.2021.
- Fine, B.; Heasman, M. & Wright, J. (1996). Consumption in the age of affluence: the world of food. Lontoo: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203011461>
- Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *SAGE Qualitative Research Methods*, 12(2), 219–245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- Geels, F. (2002). Technological transitions as evolutionary reconfiguration processes: a multi-level perspective and a case-study. *Research Policy*, 31(8), 1257–1274. [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(02\)00062-8](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(02)00062-8)
- Goodland, R. (1997). Environmental sustainability in agriculture: diet matters. *Ecological Economics*, 23(3), 189–200. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(97\)00579-X](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(97)00579-X)
- Goodman, D. (2004). Rural Europe Redux? Reflections on Alternative Agro-Food Networks and Paradigm Change. *Sociologia ruralis* 44: 3–16.
- Hannigan, John A. (1995). Environmental Sociology. A Social Constructionist Perspective. Lontoo: Routledge.
- Hildén, M.; Jokinen, P. & Aakkula, J. (2012). The Sustainability of Agriculture in a Northern Industrialized Country—From Controlling Nature to Rural Development. *Sustainability (Basel, Switzerland)*, 4(12), 3387–3403. <https://doi.org/10.3390/su4123387>
- HLPE (2017). High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition, Report 12.
- Huan-Niemi, E.; Niemi, J.; Rikkonen, P.; Wuori, O. & Niemi, J. (2017). Anticipating the Future of Finnish Agrifood Sector by Using Alternative Research Methods. *Journal of Food Products Marketing*, 23(5), 489–503. <https://doi.org/10.1080/10454446.2014.1000443>
- Hurley, K. (2008). Food in the future: Does futures studies have a role to play? *Futures: the Journal of Policy, Planning and Futures Studies*, 40(7), 698–701. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2007.12.001>
- Huttunen, S. (2015). Farming practices and experienced policy coherence in agri-environmental policies: The case of land clearing in Finland. *Journal of Environmental Policy & Planning* 17, 573–592.
- Huttunen, S. & Oosterveer, P. (2016). Transition to sustainable fertilisation in agriculture. A practices approach. *Sociologia Ruralis*, 57(2), 191–210. <https://doi.org/10.1111/soru.12118>
- Häkli, J. (1999). Meta Hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen. Tampere: Vastapaino.

- Ilbery, B. (1998). *The Geography of Rural Change*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315842608>
- Ilbery, B. & Bowler, I. (1998). From agricultural productivism to post-productivism. Teoksessa Ilbery, B. (toim.) *The geography of rural change*, 57–84. Harlow: Longman.
- Jallinoja, P.; Niva, M. & Latvala, T. (2016). Future of sustainable eating? Examining the potential for expanding bean eating in a meat-eating culture. *Futures : the Journal of Policy, Planning and Futures Studies*, 83, 4–14. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2016.03.006>
- Jallinoja, P.; Vinnari, M. & Niva, M. (2019). Veganism and plant-based eating: analysis of interplay between discursive strategies and lifestyle political consumerism. Teoksessa *Veganism and plant-based eating : analysis of interplay between discursive strategies and lifestyle political consumerism*. Oxford University Press.
- Järvelä, M.; Jokinen, P.; Huttunen, S.; Puupponen, A. (2009) Local Food and Renewable Energy as Emerging New Alternatives of Rural Sustainability in Finland. *Eur. Countrys. 1*, 113–124.
- Kantanen, J. (2007). Mitä ovat maataiseläimet genetiikan näkökulmasta? Teoksessa Karja, M. & Lilja, T. (toim.) *Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat*. MTT, Jokioinen, 41–51.
- Kantar TNS Agri Oy (2019). Luomun kuluttajabarometri 2019. Saatavilla <https://pro-luomu.fi/wp-content/uploads/2018/03/luomun-kuluttajabarometri-2019_2.pdf>, luettu 24.8.2021.
- Karja, M. & Lilja, T. (2007, toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. MTT: Jokioinen.
- Karttunen, K.; Kuhmonen, T. & Savikurki, A. (2019). Tuntematon ruokajärjestelmä – Eväitä kokonaisuuksien ymmärtämiseen. Raportti. *e2-julkaisut*.
- Kemp, R.; Rip, A.; Schot, J.W; Garud, R. & Karnoe, P. (2001). Constructing transition paths through the management of niches. Teoksessa *Path Dependence and Creation*. Lawrence Erlbaum, 269–299.
- Klandermans, B. & Staggenborg, S. (2002). *Methods of social movement research*. Lontoo: University of Minnesota Press.
- Klintman, M. & Boström, M. (2006). “Editorial” in Special issue: “Promoting and Debating Political and Ethical Consumerism around the World.” *International Journal of Consumer Studies*, 30(5), 401–.
- Knickel, K.; Renting, H. & J.D. Van der Ploeg (2004). Multifunctionality in European agriculture. Teoksessa Brouwer, F. (toim.) *Sustaining agriculture and the rural environment: governance, policy and multifunctionality*. Cheltenham: Edward Elgar, 81–103.
- Kola, J. (2002). Maatalouspolitiikan kehitys ja poliittis-taloudellinen toimintaympäristö. Teoksessa Hyyryläinen, T. & Katajamäki, H. (toim.) *Muutoksen maaseutu*. Artikkelikokoelma. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, 115–136.
- Kortetmäki, T. (2018). Ruokaoikeudenmukaisuus ja ympäristökysymys. *Alue Ja Ympäristö*, 47(2), 3–16. <https://doi.org/10.30663/ay.71149>

- Kuhmonen, T.; Hyvönen, K.; Panula-Ontto, J.; Saarimaa, R.; Ahokas, I.; Kaskinen, J. & Nurmi, T. (2016). Paikallisen ruuan tulevaisuudet ja yhteiskunnalliset vaikutukset. *Tutu-julkaisuja 1/2016*. Tulevaisuuden tutkimuskeskus. Turku.
- Kuokkanen, A.; Nurmi, A.; Mikkilä, M.; Kuisma, M.; Kahiluoto, H. & Linnanen, L. (2018). Agency in regime destabilization through the selection environment: The Finnish food system's sustainability transition. *Research Policy*, 47(8), 1513–1522. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.05.006>
- Kuosmanen, T.; Niemi, J. & Sipiläinen, T. (2009). Maataloustuen ja tuottavuuden vaikutukset elintarvikkeiden hintamarginaaleihin ja hinnanmuodostukseen. Jokioinen: MTT.
- Lacombe, C.; Couix, N.; & Hazard, L. (2018). Designing agroecological farming systems with farmers: A review. *Agricultural Systems*, 165, 208–220. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2018.06.014>
- Laine, M.; Bamberg, J. & Jokinen, P. (2007). *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lang, T. & M. Heasman (2004). Food wars: the global battle for mouths, minds and markets. London: Earthscan.
- Latvala, T.; & Niemi, J. & Väre, M. (2020). Finnish agri-food sector outlook 2020. *Natural resources and bioeconomy studies 89/2020*.
- Lehtonen, H. & Niemi, J. (2018). Effects of reducing EU agricultural support payments on production and farm income in Finland. *Agricultural and Food Science*, 27(2). <https://doi.org/10.23986/afsci.67673>
- Lehtonen, H. (2004). Impact of de-coupling agricultural support on dairy investment and milk production volume in Finland. *Acta Agriculturae Scandinavica. Section C, Food Economics*, 1(1), 46–62. <https://doi.org/10.1080/16507540410026135>
- Lifran, R.; Tiball, M.; Le Cotty, T.; Prieur, F.; Muro, S. & T. Voituriez (2004). La prise en compte de la multifonctionnalité de l'agriculture dans les politiques nationales de commerce et d'environnement. *Les Cahiers de la Multifonctionnalité 6*: 149–153.
- Lilja, T. (2012). Karjankasvattajat uhanalaisten rotujen suojelijoina: Maatiaislehmien merkitys kasvattajille 2000-luvulla. *Alue Ja Ympäristö*, 41(2), 95–100.
- Lonkila, A. & Kaljonen, M. (2021). Promises of meat and milk alternatives: an integrative literature review on emergent research themes. *Agriculture and Human Values*. <https://doi.org/10.1007/s10460-020-10184-9>
- Losch, B. (2004). Debating the multifunctionality of agriculture: from trade negotiation to development policies by the South. *Journal of Agrarian Change* 4 (3): 336–360.
- Luonnonvarakeskus (13.2.2019). Maatalous- ja puutarhayritysten rakenne. *Tietoa tilastoista*. Saatavilla <https://stat.luke.fi/laatuseloste-maatalous-ja-puutarhayritysten-rakenne_fi-1>, luettu 26.3.2021.
- Luonnonvarakeskus (2016). Luke tilastotietokanta. Saatavilla <http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE__02%20Maatalous__02%20Rakenne__02%20Maatalous-%20ja%20puutarhayritysten%20rakenne/06_Maatalous_ja_puutarhayrit_keskim_kmm.px/table/tableViewLayout1/?rxid=001bc7da-70f4-47c4-a6c2-c9100d8b50db>, luettu 29.3.2021.

- Luonnonvarakeskus Tilastotietokanta (24.6.2021). Ravintotase 2019 lopullinen ja ennakko 2020. Elintarvikkeiden kulutus henkeä kohti muuttujina Elintarvike ja Vuosi. Saatavilla <https://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE__02%20Maatalous__08%20Muut__02%20Ravintotase/01_Elintarvikkeiden_kulutus.px/table/table-ViewLayout1/?loadedQueryId=dd181d86-3c82-416a-ae9a-3da985e7b875&timeType=from&timeValue=2000>, luettu 22.10.2021.
- Luonnonvarakeskus Tilastotietokanta (18.10.2020). Maatalous- ja puutarhayritysten lukumäärä muuttujina ELY-keskus, Tuotantosuunta ja Vuosi. Saatavilla <https://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE__02%20Maatalous__02%20Rakenne__02%20Maatalous-%20ja%20puutarhayritysten%20rakenne/03_Maatalous_ja_puutarhayrit_lkm_tuotantos_ELY.px/table/tableViewLayout1/?loadedQueryId=b878619d-270f-4a36-897f-618fdbf7822b&timeType=from&timeValue=2010>, luettu 26.3.2021.
- Luonnonvarakeskus Tilastotietokanta (4.5.2021). Maatalous- ja puutarhayritysten rakenne 2020. Saatavilla <<https://stat.luke.fi/maatalous-ja-puutarhayritysten-rakenne>>, luettu 9.6.2021.
- Lutz, J. & Schachinger, J. (2013). Do Local Food Networks Foster Socio-Ecological Transitions towards Food Sovereignty? Learning from Real Place Experiences. *Sustainability* 2013 (5), 4778–4796. doi:10.3390/su5114778
- Lähde, V. (20.5.2020). Ruokajärjestelmän menestyksessä muhivat kriisit. *BIOS-tutkimusyksikön blogi*. Saatavilla <<https://bios.fi/ruokajarjestelman-menestyksessa-muhivat-kriisit/>>, luettu 4.8.2021.
- Lähde, V. (2019). Mitä maailman nälän voittaminen vaatii? *Alue Ja Ympäristö*, 48(1), 124–136. <https://doi.org/10.30663/ay.79663>
- Maa- ja metsätalousministeriö (2004). Suomen kansallinen eläingenivaraothjelma. Saatavilla <https://mmm.fi/documents/1410837/1516663/Suomen_kansallinen_eläingenivaraothjelma.pdf/de6217f8-7ff2-4aea-9589-4bb31eef6bfd/Suomen_kansallinen_eläingenivaraothjelma.pdf>.
- Maa- ja metsätalousministeriö (23.6.2021). Luomu 2.0 – Suomen kansallinen luomuohjelma vuoteen 2030. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:13.
- Markard, J.; Raven, R. & Truffer, B. (2012). Sustainability transitions: An emerging field of research and its prospects. *Research Policy*, 41(6), 955–967. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2012.02.013>
- Marsden, T. & R. Sonnino (2005). Setting up and management of public policies with multi-functional purpose: connecting agriculture with new markets and services and rural SMEs (UK national report [WP 5], EU Multagri Project). Cardiff: Cardiff University.
- Marsden, T. (1999). Rural futures: the consumption countryside and its regulation. *Sociologia Ruralis* 39: 501-520.
- Marsden, T. (2003). The condition of rural sustainability. Assen (NL): Van Gorcum.
- Massa, I. (2014). Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Maurer, D. (2002). Vegetarianism: movement or moment? Temple University Press.

- Miles, M. & Huberman, A. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook* (2. ed.). Sage.
- Mäkelä, J. (2002). *Syömis- ja kulttuurinen vaihtelu*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Mäkelä, K. (1990). Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa *Mäkelä, K. (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nautojen lukumäärätilasto (1.12.2020). Nautojen lukumäärä muuttujina Vuosi, ELY-keskus ja Luokka. *Luonnonvarakeskuksen tilastotietokanta*. Helsinki: Luonnonvarakeskus. Saatavilla <http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE__02%20Maatalous__04%20Tuotanto__12%20Kotieläinten%20lukumaara/07_Nautojen_lukumaara_joulukuussa.px/table/tableViewLayout2/?loadedQueryId=912c4c6f-29b0-4dba-8991-1352180c0ab3&timeType=top&timeValue=1>, luettu 25.2.2021.
- Niemi, J. & Väre, M. (2017). Finnish agriculture and food sector 2016/17. *Natural Resources and Bioeconomy Studies* 49/2017, 69–79.
- Niemi, J. & Väre, M. (2019). Suomen maa- ja elintarviketalous 2019. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 36/2019. Luonnonvarakeskus, Helsinki.
- Niva, M. & Jallinoja, P. (2018). Taking a Stand through Food Choices? Characteristics of Political Food Consumption and Consumers in Finland. *Ecological Economics*, 154, 349–360. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2018.08.013>
- Niva, M.; Mäkelä, J.; Kahma, N. & Kjærnes, U. (2014). Eating Sustainably? Practices and Background Factors of Ecological Food Consumption in Four Nordic Countries. *Journal of Consumer Policy*, 37(4), 465–484. <https://doi.org/10.1007/s10603-014-9270-4>
- OECD (2001). *Multifunctionality: Towards an analytical framework*. OECD, Pariisi.
- Paloviita, A. (2017). Food Security Is None Of Your Business? : Food Supply Chain Management In Support Of A Sustainable Food System. *Operations and Supply Chain Management*, 10(2), 100–108. <https://doi.org/10.31387/oscm0270183>
- Paloviita, A.; Puupponen, A.; Kortetmäki, T. & Silvasti, T. (2015). Measuring Vulnerability in the Food System. *Food Studies*, 5(3), 59–70. <https://doi.org/10.18848/2160-1933/CGP/v05i03/40507>
- parastapirkanmaalta.fi (2020). Maa- ja metsätalous Pirkanmaan ilmastotiekartassa. Maatalouden ekologinen transiitio 2020–luvulla. *Tekninen tiivistelmä CANEMURE-hankkeen yhteistyöryhmää varten*.
- parastapirkanmaalta.fi (2021). LUOMU Pirkanmaalla 2020 -kooste. *Parasta Pirkanmaalta-ruokasektorin koordinaatiohanke*. Saatavilla <<https://parastapirkanmaalta.fi/wp-content/uploads/2020/12/20201118-Luomu-Pirkanmaalla-VALMIS.pdf>>, luettu 26.8.2021.
- parastapirkanmaalta.fi (26.3.2021). Pirkanmaan Ruokafoorumi. *Hankkeen nettisivut*. Saatavilla <<https://parastapirkanmaalta.fi/pirkanmaan-ruokafoorumi/>>, luettu 26.3.2021
- parastapirkanmaalta.fi (5.7.2021). Kotieläintuotanto Pirkanmaalla. Tietoa Pirkanmaan kotieläintuotannosta. *Infografiikka*. Saatavilla <<https://parastapirkanmaalta.fi/Materiaalit/kotielaintuotanto-pirkanmaalla/>>, luettu 26.8.2021.

- Peltomaa, J. (2014). Tehotuottajat ja Ellun kanat - Maatilojen muutos ja ympäristöpolitiikan kehittämisen mahdollisuudet. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Pietola, K.; & Heikkilä, A. (2005). Switching toward capital-intensive technologies in Finnish dairy farms. *Agricultural Economics*, 33 (s3), 381–387. <https://doi.org/10.1111/j.1574-0864.2005.00078.x>
- Puupponen, A.; Paloviita, A.; Kortetmäki, T. & Silvasti, T. (2017) Suomalaisen maatalouden resilienssi osana tulevaisuuden ruokaturvaa. *Maaseudun uusi aika* 25(2) 23–37.
- Puusa, A.; Juuti, P. & Aaltio, I. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.
- Päivittäistavarakauppa ry (2021). PTY vuosijulkaisu 2021. Saatavilla <https://www.pty.fi/fi/leadadmin/user_upload/tiedostot/Julkaisut/Vuosijulkaisu/FI_2021_vuosijulkaisu.pdf>, luettu 16.8.2021.
- Rantamäki-Lahtinen, L. (2011). Lapin maatilat muutoksessa. *MTT Raportti 25. Lapin maaseudun tulevaisuuden avaimet*, Rauno Kuha (toim.), 34–43.
- Reidsma, P. Ewert, F. Lansink, A. O. & Leemans, R. (2010). Adaptation to climate change and climate variability in European agriculture: The importance of farm level responses. *European Journal of Agronomy*, 32(1), 91–102. <https://doi.org/10.1016/j.eja.2009.06.003>
- Reisch, L.; Eberle, U. & Lorek, S. (2013). Sustainable food consumption: an overview of contemporary issues and policies. *Sustainability: Science, Practice, & Policy*, 9(2), 7–25. <https://doi.org/10.1080/15487733.2013.11908111>
- Rikkonen, P. (2005). Scenarios for future agriculture in Finland / a Delphi study among agri-food sector stakeholders. *Agricultural and Food Science*, 14(3), 205–223. <https://doi.org/10.2137/145960605775013227>
- Robinson, G. (2004). Geographies of agriculture: globalisation, restructuring and sustainability. Harlow: Pearson.
- Rotmans, J.; Kemp, R. & van Asselt, M. (2001). More evolution than revolution: transition management in public policy. *Foresight (Cambridge)*, 3(1), 15–31. <https://doi.org/10.1108/14636680110803003>
- Rotmans, J.; Martens, P. & M.B. Van Asselt (2002). Introduction. *Teoksessa Martens, P. & J. Rotmans (toim.) Transitions in a globalising world*. Lisse (NL): Swets and Zeitlinger, 1–16.
- Ruokavirasto (2021). Suomalainen maatila -infografiikka. Saatavilla <<https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/tietoa-meista/avoin-tieto/suomalainen-maatila.pdf>>, luettu 5.8.2021.
- Saarinen, M.; Kaljonen, M.; Niemi, J.; Antikainen, R.; Hakala, K.; Hartikainen, H.; Heikkinen, J.; Joensuu, K.; Lehtonen, H.; Mattila, T.; Nisonen, S.; Ketoja, E.; Knuutila, M.; Regina, K.; Rikkonen, P.; Seppälä, J. & Varho, V. (2019). Ruokavaliomuutoksen vaikutukset ja muutosta tukevat politiikkayhdistelmät. RuokaMinimi-hankkeen loppuraportti. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja*, 2019:47.
- Schiere, J.B.; Darnhofer, I. & Duru, M. (2012). Dynamics in farming systems: of changes and choices. Teoksessa *Darnhofer, I. ym. (toim.) Farming systems research into the 21st century: the new dynamics*. Dordrecht: Springer, 337–363.

- Schreefel, L.; Schulte, R. P.; de Boer, I. J.; Schrijver, A. P. & van Zanten, H. H. (2020). Regenerative agriculture – the soil is the base. *Global Food Security*, 26, 100404, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2020.100404>
- Scott, D. & Russell, L. (2005). Researching voluntary and community action: The potential of qualitative case studies. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Silvasti, T. (2014). Sisällönanalyysi. Teoksessa *Massa, I. (toim). Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 33–48.
- Silvasti, T.; Paloviita, A.; Kortetmäki, T.; Huttunen, S.; Puupponen, A. & Tikka, V. (2019). Reilua ruokaa tänään ja huomenna: suosituksia kestäväen ruokajärjestelmän luomiseksi. *JYU Wisdom Letters 2/2019*.
- Sireni, M. (2006). Paikallinen ruoka: marginaalinen ilmiö vai tulevaisuuden trendi? *Alue Ja Ympäristö*, 35(1), 50–57.
- Smith, A.; Stirling, A. & Berkhout, F. (2005). The governance of sustainable socio-technical transitions. *Research Policy*, 34(10), 1491–1510. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2005.07.005>
- Snow, D. A. & Trom, D. (2002). The Case Study and the Study of Social Movements. Teoksessa *Klandermans, B. & Staggenborg, S. (toim.) Methods of social movement research*. Lontoo: University of Minnesota Press, 146–172.
- Soini, K. (2007). Maatiaiseläinten monet arvot. Teoksessa *Karja, M. & Lilja, T. (toim.) Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat*. MTT, Jokioinen, 17–40.
- Sözer, N.; Nordlund, E.; Poutanen, K.; Åkerman, M.; Heinonen, M.; Sandell, M.; Kolehmainen, M.; Maunuksela, L.; Vilkki, J.; Virtanen, S. & Yang, B. (2021). Food Research and Innovation Strategy for Finland 2021–2035. Saatavilla <https://www.vttresearch.com/sites/default/files/2021-03/Food-research-and-innovation-strategy-for-Finland_2021-2035.pdf>.
- Springmann, M.; Clark, M.; Mason-D’Croz, D.; Wiebe, K.; Bodirsky, B.; Lassaletta, L.; Vries, d, Vermeulen, S.; Herrero, M.; Carlson, K.; Jonell, M.; Troell, M.; DeClerck, F.; Gordon, L.; Zurayk, R.; Scarborough, P.; Rayner, M.; Loken, B.; Fanzo, J.; ... Willett, W. (2018). Options for keeping the food system within environmental limits. *Nature (London)*, 562(7728), 519–525. <https://doi.org/10.1038/s41586-018-0594-0>
- Statista (2.3.2021). Food Security – The World’s Top Countries for Food Security. Saatavilla <<https://www.statista.com/chart/21206/index-scores-for-the-affordability-availability-safety-and-quality-of-food/>>, luettu 17.3.2021.
- Swagemakers, P. (2003). Novelty production: new directions for the activities and role of farming. Teoksessa *Van Huylbroek, G. and G. Durand (toim.) Multifunctional agriculture: a new paradigm for European agriculture and rural development*. Aldershot: Ashgate, 189–207.
- Tietoarkisto (7.6.2021). Kvalitatiivisen datan käsittely – litterointi. Saatavilla <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/kvalitatiivisen-datan-kasittely/>>, luettu 7.6.2021.
- Tiilikainen, S.; Manninen, M.; Pihamaa, P. & Heikkilä, A-M. (2003). Kokeita ja koettelemuksia - Emolehmätuotanto ja sen tutkimus Suomessa. *MTT:n selvityksiä 30*.

- Tilastokeskus (2019). Aluetilinpito, Kansantalouden tilinpito, Kuluttajahintatilasto, Tuottajahintaindeksi, Yritys- ja toimipaikkarekisteri. Saatavilla <<http://www.tilastokeskus.fi>>, luettu 27.3.2021.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Twyne, J. (2005). Organic farming as a solution to environmental problems? Paper presented at the workshop ‘Organic agriculture: a solution rather than a problem?’, IGER North Wyke Research Station, North Wyke, Devon, UK, marraskuu 2005.
- Valli, R. (2018). Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle (5., uudistettu painos.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valsta, L.; N. Kaartinen; H. Tapanainen; S. Männistö & K. Sääksjärvi (2018). Ravitseemus Suomessa - FinRavinto 2017 -tutkimus. *Raportti 12/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- van der Weele, C.; P. Feindt; A.J. van der Goot; B. van Mierlo & M. van Boekel. (2019). Meat alternatives: An integrative comparison. *Trends in Food Science and Technology* 88: 505–512.
- Van Huylbroek, G. & G. Durand (2003). Multifunctional agriculture: a new paradigm for European agriculture and rural development. Aldershot: Ashgate.
- Varjonen, J. (2001). Elämyksiä, terveyttä, vaihtelua - 2000-luvun ruokatottumukset. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, Julkaisuja 3.
- Vermeulen, S.J.; Campbell, B.M. & Ingram, J.S.I. (2012). Climate change and food systems. *Annual Review of Environment and Resources*, 37(1), 195-222.
- Vinnari, M. & Tapio, P. (2009). Future images of meat consumption in 2030. *Futures: the Journal of Policy, Planning and Futures Studies*, 41(5), 269–278. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2008.11.014>
- Vinnari, M. (2008). The future of meat consumption — Expert views from Finland. *Technological Forecasting & Social Change*, 75(6), 893–904. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2007.02.001>
- Vittersø, G. & Tangeland, T. (2015). The role of consumers in transitions towards sustainable food consumption. The case of organic food in Norway. *Journal of Cleaner Production*, 92, 91–99. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.12.055>
- Wilson, G. A. (2007). Multifunctional agriculture: a transition theory perspective. CABI. <https://doi.org/10.1079/9781845932565.0000>
- Yhdistyneet kansakunnat (2012). Natural Resource Aspects of Sustainable Development in the United States of America. Saatavilla <<https://www.un.org/esa/agenda21/natlinfo/countr/usa/natur.htm>>, luettu 27.3.2021.
- Yin, Robert K. (2003). Case study research : design and methods (3. ed.). Lontoo: Sage.
- Ympäristöministeriö (2020). Ilmastovuosikertomus 2020. Markus Cederlöf, Riikka Siljander. *Ympäristöministeriön julkaisuja 2020:17*.
- Ympäristöministeriö (2020). Kestävä elvytys – kohti koronavuosiin toipuvaa, menestyvää ja ekologisesti kestävää Suomea. *Loppuraportti*.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

1. Oma toiminta

- Kertoisitko ensin, kuka olet ja lyhyesti oman tilasi historiasta?
- Mikä on tilasi pääasiallinen tuotantomuoto? Miten olet päätenyt tähän tuotantomuotoon (mikä on ollut valinnan taustalla)?

2. Toimintaympäristö

- Miten näet oman tuotantosuuntasasi nykytilan?
 - Kuvailisitko laajemmin suomalaisen ruokajärjestelmän nykytilaa?
- Miten näet maataloustukien roolin suomalaisessa ruokajärjestelmässä?
 - Minkälaiseen toimintaan ne kannustavat?
- Miten näet maatalouden MTK:n roolin nykyisessä ruokajärjestelmässä?

3. Tulevaisuuskuvat vuonna 2035

- Miten näet ruoankulutuksen tulevaisuuden vuonna 2035?
 - Oman tilasi viitekehysessä, minkälainen olisi sellainen ruoankulutuksen tulevaisuus, jonka haluaisit nähdä toteutuvan vuonna 2035 (tai tähän mennessä)?
 - Minkälainen olisi sellainen ruoankulutuksen tulevaisuus, jonka et haluaisi toteutuvan?
- Miten näet edustamasi tuotantosuunnan tulevaisuuden vuonna 2035?
 - Minkälainen olisi sellainen edustamasi tuotantosuunnan tulevaisuuskuva, jonka haluaisit nähdä toteutuvan vuonna 2035 (tai tähän mennessä)?
 - Entä minkälainen olisi sellainen edustamasi tuotantosuunnan tulevaisuuskuva, jonka et haluaisi toteutuvan?
- Miten näet tilasi tulevaisuuden vuonna 2035?
 - Minkälainen olisi sellainen tilasi tulevaisuuskuva, jonka haluaisit nähdä toteutuvan vuonna 2035 (tai tähän mennessä)?

- Minkälainen olisi sellainen tilasi tulevaisuuskuva, jonka et haluaisi toteutuvan?
- Onko tilasi toiminnassa jotain, mitä haluaisit muuttaa? Jos on, niin mitä?
 - Mitä tämä vaatisi tilaltasi (investoinnit/yhteistyö maanviljelijöiden välillä/kouluttautuminen yms.)?
 - Koetko, että saat tarvittaessa neuvoa toiminnan muuttamiseksi?
 - Jos et, niin mistä tätä neuvoa tulisi saada? Minkälaista neuvontaa toivoisit?
- Suunnitelmia toiminnan kehittämiseksi vuoteen 2035 mennessä?
 - Kuinka pitkälle ylipäänsä suunnittelet tilan toimintaa?
 - Minkä perusteella lähdet muuttamaan toimintaa (muutos tukipolitiikassa/muutos markkinanäkymissä tms.)?
- Oletko tehnyt viime aikoina joitain investointeja tilasi toiminnan kehittämiseksi; jos olet, niin mitä ja miksi?
- Miten näet ruoankulutuksen ja edustamasi tuotantosuunnan roolin tässä vuonna 2050?
- Jäikö sinulla vielä jotain sanottavaa?